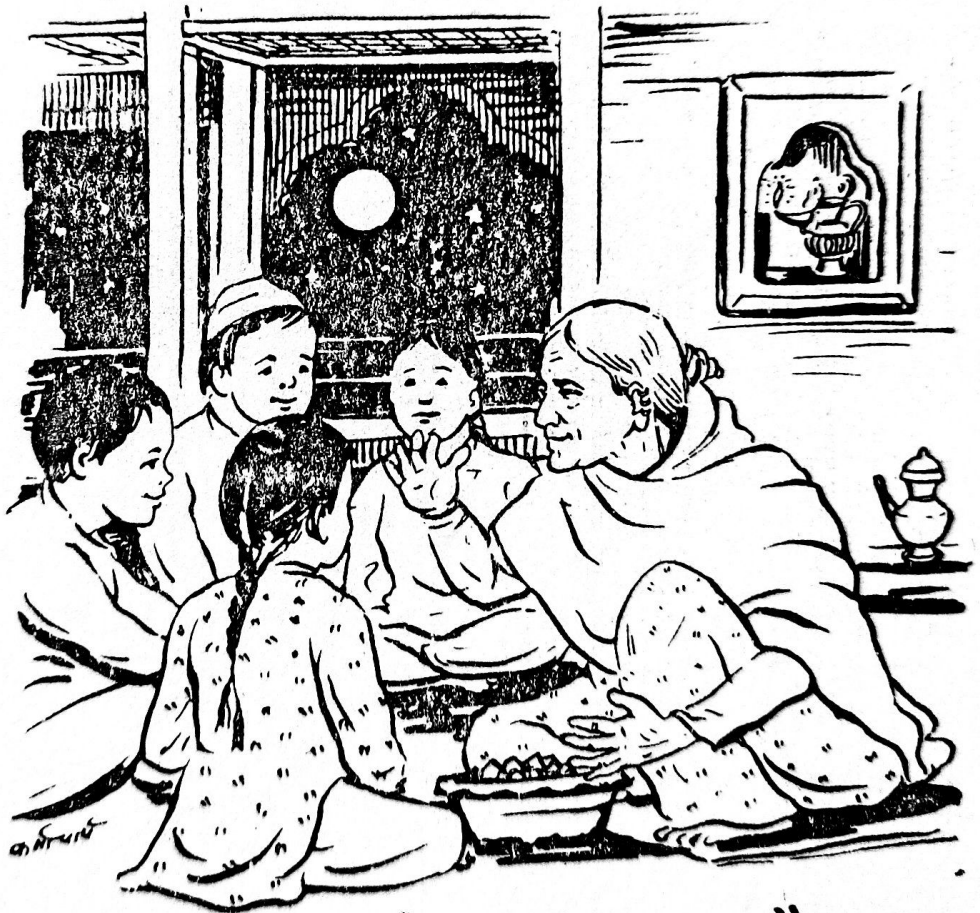

नयाऽयागु यलां बारुं

नेपायागु पुलां बारुं

(Folk - Tales of Nepal)

छगुगु भाग

करुणाकर वैद्य

नेपायागु पुलां बाखं

(Folk-Tales of Nepal)

मूह
करुणाकर वैद्य

201-

प्रकाशक

मानदास सुगतदास

असन त्वाः, येँ ।

[सर्वाधिकार सुरक्षित]

प्रथम संस्करण—१०००

द्वितीया "—२००

तृतीया "—१००० - १०८८ ने. सं.

चतुर्थ "—१००० - ११०२ ने. सं.

थाःहा

क्रिष्टल प्रिन्टिंग प्रेस (प्रा) लि०

कान्तिपथ, येँ ।

फोन १२२१६

धन्यवादया पात्र

ध्व सफूया लेखक स्वः नेपाल भाषा साहित्य प्रति अगाध प्रेम दुह्य नेपाल भाषा-नेपाली शिक्षा सफूया लेखक, म्हाय्या नामे बौया पौ सफूया अनुवादक, संसारया बाबांलागु लोक कथाया लेखक जुया दीह्य यल लगंरुयाया नांदह्य भाजु करुणा-कर वैद्यजु ।

अले हानं ध्व सफू थः पूज्य स्वर्गीय अबुजु हर्षकुमारया (नेपाल सम्बत् १०१२ पाखे ललितपुरया पुंचली त्वाले मुल्मी कुले जन्म जुया लिपा पोखरा शहरे माया छह्य प्रितिष्ठित व्यक्तिया हैसियतं अन आपलं भिगु ज्या याना नेपाल भाषा प्रचार यानावं माह्य) नामं प्रकाशन याय्त माको आर्थिक ग्वाहालि बिया दीह्य भाजु स्वः पोखरा शहर भैरव टोलया प्रेमराज मुल्मीजु । नेपाल भाषा साहित्य प्रति ध्वेक प्रेमराज मुल्मीजुया गुलि श्रद्धा व प्रेम द ध्व धन धया चवने म्वा, ध्वेकः स्वयं नेपाल भाषा साहित्यया छह्य लेखक तथा चवसापासा पोखरा शाखाया मन्त्री नं ।

आ ध्वेकःपि भाजु करुणाकर वैद्य व भाजु प्रेमराज मुल्मी जुयात चवसापासां न्हाको हार्दिक धन्यवाद व्यूसां मगाःगु जुल । नेपाल भाषा साहित्यया क्षेत्रे थथे हे लेखक व दातापिनि चवसापासा प्रति सद्दृष्ट्या व सत्कार्य थुगु नकसां वृद्धि यानावं यल याःसा १० दँया दुने म्हीगु भाषा साहित्यया धुकु गुलि जाया वैगुखः न्हामेसिगंतं याउँक अनुमान थायेकु । मनंतातुना ज्वर्थे जुयावं वये नं माल । थायेगु थुलिहे । जय सांभाय् !

हापूजा

ने०-सं० १०५४

-चवसापासा

घःमा

गुगु' देशयागु चेतना, अनयागु चाल चलन, सांस्कृतिक मर्यादा व अनयागु जातीय आदर्श उगु देशयागु दन्त्यकथा ब्वना भीसं सीके फु । मन्हूयागु सृष्टि लिसे लिसे दन्त्यकथा यागु प्रारम्भ जूगु खः, प्रारम्भिक अवस्थायापि मन्हूतेगु बिश्वास भय, घृणा आदि नं दैगुलि व देशयापि मन्हूतेगु उत्पत्ति विकास आदि सीकेत नं थःयागु बाखंनं मीत आपा ज्या बिया च्वनि । प्रारम्भिक युगे विज्ञानयागु उत्पत्ति मजूसं नं गुगुं तापागु देशयागु उथें उथें च्वंगु अथवा छुं छुं जक फरकगु बाखं मेगु देशे प्रचलित जुया च्वंगु नं खने दु । थथे देश देशयागु दन्त्यकथा स्वेबले उथें उथें च्वंगु बाखं लुया व । थःगु जातीय संस्कृतियागु सुरक्षा यागु भीसं थःगु दन्त्यकथा मात्तुमाला उकियात कुत्तु कुला, स्वेगु परमावश्यक । मी धैपि सु, मीगु विशेषता छु आदि खँ मीगु पुलां पुलांगु बाखं अर्थात दन्त्यकथातय्सं मीत कना च्वंगु दु ।

नेपाले नं आपालं दन्त्यकथा दु, तर थुगु बिपन्नले सुनामं दुने थयंक बना कुत्तु कुला मस्यःनि । नीदति न्ह्यो प्रोफे. बोधविक्रम एम. ए. जुं थःगु प्राञ्जल व सरल नेपाली भाषा दन्त्यकथायागु संग्रह छगु पिकथा दीगु खः । ख संकलने लाग

(आ)

बाखं बिशिष्ट नेपाली जक मजुसैं जातककथा, सरितसागर
व हिन्दुस्तानी प्रचलितगु बाखं नं ल्वाकज्या वंगु दु । आ
बहे मार्गे श्री करुणाकर वैद्यजु वना प्यदैं न्यादैंयागु कठीन
परिश्रमपूर्वक थव दन्त्यकथा संग्रह म्हीगु न्ह्योने तैबिया दीगु
दु । थुकी जम्मा २१ पु बाखं दु-गुकी बिशिष्ट नेपालीत्वयागु,
छाप लाना च्वंगु दु । जि थव बाखं थः मस्तेत व्वना न्यंका-
बले अपि बाखं पू मवंतले काँइ कुँइ मयासे न्यना च्वन ।
मस्तेगु मनोवृत्तियात नं ल्वेक च्वयातःगु थव सफू म्हीगु
भाषा भण्डार यागु छगू गतिलागु रत्न खः । गुगु समय
वंलिसे थिना वनि धैगु, जितः विश्वास दु ।

लाखे लसी म्हीगु दन्त्यकथाया जक मखु मेमेगु देशया
बाखंया नं छगू प्रदान अङ्ग खः । लाखे लसी आपा याना
बस्ती पिने दै व अमिके प्रशस्त धन सम्पत्ति दै धैगु खँ
म्हीगु दन्त्यकथातें म्हीत या । लाखे लसी धका धार्थे सुइत
धयातःगु खः उधियागु असुसन्धान यायगु छगू आवश्यकीय
ज्या बांकी हे दनि । चराजुं न्ह्यसु मस्तेत म्हीगु नं छगू
म्हीगु दन्त्यकथाले बराबर वैगु बिषय खः । मिस्तेगु चरित्र
सीके सुनानं मफुं धका दुष्चरित्रपि मिसापिनिगु बयान नं
म्हीगु बाखने वःगु खनेदु । संसारया मेमेगु बाखने थें चला-
खपिसं याइगु अनेनेगु चातुर्यपूर्ण बाखं म्हीसं न्यनागु दु ।
गय् दुष्चरित्रपि मिस्ते म्हीगु बाखने समावेश जू अथेहे कठीन
कठीन परिस्थिती नं थ ग सतीत्वयात रक्षा याइपि मिस्तेग

बाखं नं धुकी दुध्यागु दु । मीगु बाखंयागु विशिष्टता
 बाखंने वैगु, अन्धविश्वास आदियागु, बांलाक अध्ययन याना
 मीगु दन्त्यकथायागु, अनुसन्धान यायगु, उवा साप हे आत्र-
 श्यक । श्री करुणाकर वैद्यजुं परिश्रमपूर्वक गुगु उवा
 हुनादिल धुकियागु, निति बेकः अवश्य प्रशंसनीय । थःगु
 जाती एवं संस्कृतियागु, प्रेसविेकः नं गुगु उवा याना दिल व
 मीगु, निति अनुकरनीय खः । थथे हे उपयोगी रचनात विया
 बेकः नं मीगु साहित्य व संस्कृतियात प्रोज्जलित याना यंकि
 धैगु जिगु आशा जक मस्तु पूर्ण विश्वास नं खः । गथे उपत्य-
 काश्रते प्रचलित बाखं संग्रहयाना आ पिकया दिल अथे हे
 तराई पहादे विशेष रूपं प्रचलित बाखंतयगु संग्रह पिकायगु
 निति नं बेकः तत्पर जुया वीणु दु । गुगु प्रकाश भये याकरं
 वैगु जुया ज्यंगु दु ।

भूमिका

अनन्त समय न्यानावं बना च्वंलिसे युग हे नं हिला
बना च्वंगु दु धयागु मानव इतिहासं स्यने क्यने क्यने याना
च्वंगु दु । थौं कन्हैयागु युग खः वैज्ञानिक युग । विज्ञानयागु
प्रचण्ड प्रगति याना मानव जातियात छगू अपूर्वगु शक्ति ल्हाती
वया च्वन । थौं कन्हैयागु न्हून्हूगु आविस्कार व्याहां वःगु लि
ध्व विशाल पृथ्वी नं झन झन चिकिचाधंगु थाय्, थें जुयावं
वया च्वन । ध्वनि (शब्द) या सिकनं बेगं ब्यांवनीगु बिमान,
आकाशवाणी इत्यादि आश्चर्यजनक आविस्कारं याना दोलंदो
के तापाक च्वंगु देशे च्वंपि सनुष्यत नं थौं म्नी सत्तिकतुं
च्वंपि जःला खःलापि थें ज्वी धुंकल । जापाने जा तथा नेपाले
न्वस्यू वय्फैगु समय जुया वल । उखुनु तक म्नीसं पूजा याना
च्वनागु चन्द्रमाय्, थौं म्नीपि बना पला तःवनेगु धका गबसा
ग्वैपि म्नी जुया वल । न्ह्याथे हे तापाक च्वंगु देशे नं छुं छगू
घटना जूसां उकिया प्रभाव म्नीगु देशे मध्यंती मखु । उकिं
विज्ञानयागु प्रचण्ड प्रगतिया नापनापं मानव जातितयगु
बिचारधाराया नं परिवर्तन जुयावं वया च्वन । समय समये
संसारया विभिन्न राष्ट्रयापि प्रमुख नायःपि मुंका छगू संस्था
थें द्यूका विभिन्न देशया विभिन्न जातिपि एकत्रित जुया सुख

शान्तिपूर्वक छगू तधंगु मानवजातिया परिवार थें जुया च्वनेमा धका न्ववाना हल, बराबर प्रयत्न याना हल। थौं म्हीगु समये दया च्वंगु संयुक्त राष्ट्र संघ नं छव हे उद्देश्य पुरे याय्गु मानवजातियागु छगू प्रयास खः।

कथीक बिचार याना स्वत धाःसा छव पृथ्वीले च्वंपिं अनेक देशयापि मनुष्यत सकलें आखिरे मानवजातियागु कचा मचा जक खः। पिनें स्वयंवेले विभिन्न जातिया थःथःगु देश अनुसार भेष वा थितिरिति नातिकृति दया च्वंसां न्हापा आजु पुलांगु समये इमिगु बिचारधारा व थितिरिति चाल चलन आपालें हे समान ज्वीमा। पुलां बाखंयागु गहन अध्ययन यानावं यंकल धाःसा मनुष्यमात्रयागु समानतायागु मलक म्हीसं बांलाक हे खनेदै। उकिया कारण थःगु देशयागु पुलां बाखंतय्गु संग्रह याना उकिया अध्ययन व अनुसन्धान याय्गु छगू गहन विषय ख, हाकन थःगु देशयागु पुलां बाखंत व मेमेगु देशयागु पुलां बाखंत नापं न्होने तया नं तुलनात्मक अध्ययन याय्गु नं मन महत्वपूर्ण विषय ख।

छव पृथ्वीले च्वंपिं प्रत्येक जातिया थःथःगु पुलां बाखं धयागु दु। पुलां बाखं राष्ट्रीयतायागु छगू महत्वपूर्ण अंग खः। उकिया कारण उन्नतशील जातितसें थःथःगु देशयागु पुलां बाखं तय्गु अन्वेषण व अनुसन्धान याना अनेक पुस्तकया रुपे प्रकाश व प्रसार याना कयना च्वन। म्हीगु प्राचीन

(१)

नेपाल देशयागु, शिल्प कला, संगीत, नृत्य इत्यादि नेपाली संस्कृतियागु गुलि विकाश जुया संसार प्रशिद्ध जुया थीं भोगु, न्हाय तथा चवन, उगु हे पहलं नेपालयागु पुलां बाखंत न उच्चस्तरयागु कलापूर्ण तथा मनोरञ्जक व हाकनँ अन्तरराष्ट्रीय पुलां बाखं पुचले उचित स्थान काय, फुगु नै ख। उकिं हे समयानुकूल विद्यायाना नेपाली राष्ट्रीयतायागु छगु अभाव पुरै याय, फैला धयागु आशा जि थ्व चिकिचार्यगु छगु प्रयास याना थ्व पुलां बाखं संग्रह याना न्हयने तयागु खः ।

नेपाले न्हापा न्हापायापि बुढीपि अजिपिसँ थींला प्वहै-
लायागु समये वन्ही देलि लिपयवै जिगिजिगि मि न्वगु
मकचा छगः वय्पुना थः छय्मचा छवीसचात छचाखेलै
मुँका “छगु देशे छद्म सापहे तःमिद्म महाजन छद्म दु, अले
... ..” धका धाधां बाखं कनीगु चलन भोसँ हे स्यूगु खः ।
थ्व छगु कलापूर्ण तथा मनोरञ्जक ख, हाकनँ अन्तराष्ट्रीय
पुलां बाखं नेपाली संस्कृतियागु अँग खः । सुविख्यात श्री
ग्रीम्स, श्री हैन्सपेन्डरसनयागु बाखंत, अथे हे अरेबियन
नाइटयागु बाखं, ग्रीस व रोमयागु बाखं थें भोगु, नेपाल
देशया नै थःगु नेपाली संस्कृति व कलां बिलिबिलि जाया
चवंगु अत्यन्त मनोरञ्जक, मौलिक व शिक्षाप्रदगु पुलां
बाखंत प्रचूर मात्रां मदुगु मखु । तर अपशोच थीकन्हे उकि-
यागु यथोचित अन्वेषण व संकलन मदुगुलिं भोगु बाबांलागु

(घ)

पुलां बाखंत दिन प्रतिदिन लोप जुया वना चवन । मीगु
देशयागु पुलां बाखंत कथीक अध्ययन याना स्वत धाःसा मी
नेपाली जातितयगु पुलांगु थितिरिति मनोभावना व
बिश्वास, नेपाली जीवनी व लोक संस्कृतियागु फलक कयना
चवंगु दु । धायें हे जुरुक दना वैथेँ चवंधा लाखे दयका
कयनेगु कलात्मक शिल्पकला, लाखेनाप त्वाना त्याका लाखेन
छें ध्यंक लुँचुँ तय, हैगु बीर रसयागु बाखं, ख्या व कवैयागु
चर्चा, वथंगगु लोहँ चवला लोहँ द्यः खुसि जुया न्ववाना
हैगु द्य भक्ति रसयागु बाखं, सदानं धर्म जक जय् ज्वी
धयागु सत्य खं, ध्वादःझ काय, मचायागु हास्य रसयागु
बाखं, ई छपात व ह्येँग्वा छकुति “ हँ ! हँ ! ” धका न्ववाना
हैगु बिश्वास इत्यादि अध्ययन याना स्वत धासा नेपाया
पुलां बाखयागु विशेषता कयना चवंगु दु । अथे हे मीगु देश-
यागु पुलां बाखंत व मेमेगु देशयागु पुलां बाखंत नापं तथा
स्वत धाःसा विभिन्न देशयागु पुलां बाखंतय्गु मौलिक आधारे
गाककं हे समानता खने दया वः । श्व छगू महत्वपूर्णगु खं
खः । उकिं थौं विभिन्न राष्ट्र वा देशयापि सकलें छगू तःधंगु
जाहान जक खः, तःधंगु चीधंगु राष्ट्र सकलें सुख शान्ति व
समानताया आधारे छपाँय, जुया कवनेमा धका इमित परस्पर
फन फन सत्तिक हयगु थःथःगु बिचार आदान प्रदान याय्गु
शान्तिपूर्ण सह-अस्तित्वयागु आधारे सकलें राष्ट्र परस्पर
प्रेम, सहयोग व मैत्रि भावना कया कवने माःगु धयागु सः

श्वंकेत प्रत्येक जातितयगु पुलां बाखंत अभ्ययन यायगु जक
नं श्व महान उद्देश्य सफल यायगु तधंगु प्रेरणा मज्जी मखु ।

श्व बाखं सफूयागु नेपाल भाषा सम्बन्धि व्याकरणयागु
सुधार याना बिज्याह्व श्री मा० पुण्यरत्न बज्राचार्य बी० ए०,
शिक्षक दर्बार हाई स्कूलयात जिगु हार्दिक धन्यवाद दु । थःगु
अमुल्य समय बिया श्व सफू बांलाक ल्ह्याया बियादीह्व श्री
मा० चित्त बहादुर तुलाधर बी० एस्सी०, शिक्षक पब्लिक
साइन्स कालेज, यात नं जिगु धन्यवाद दु । अन्ते श्व बाखं
संकलन यायगु व्याय, आपालं प्रोत्साहन व सहयोग याःह्व
जिह्व श्रीमति तेजमाया वैद्यनीया जि नितान्त ऋणि जुया
च्यना । वैगुह्व विशेष योगदान जित प्राप्त जूगुलि श्व सफू
चव्युत बल्लागु लिधंसा दुगु खः । अथे हे श्व बाखंत कना
व्यूपि मेपि अनेक अज्ञात कलाकार, कथाकार दाजुपि व
धौमा पित नं जिगु हार्दिक धन्यवाद अर्पण याना । जि हे
नं छह्व अज्ञात अनजान व्यक्ति हे जक खः र लोककथा थ
जागु अपार विषययागु अनुसन्धान याय, योग्य मज्जु थें च्वं
तथापि पाठकवर्गपित श्व बाखंत छुं भती जक बांला तात
धाःसा नं जि हाकनं श्व हे विषये रचना यायुत छक कलम
ल्हने तिति ।

यल, लगंख्य,
१ गते मंसिर, २०२० साल)

ब. रुणाकर वैद्य

भूमिका

तृतीय संस्करण

थवहे पुलां बाखं सफूयागु प्रथम संस्करण प्यहाँ वःगु प्यदँ दत । अथे जूमाँ जी थव पुलां बाखं मात्तु माला मुंका जुयागु आपालं दं दत । थव छगू सन्तुष्ट यागु खँ जुलकी उबले यागु नेपाः व आयागु नेपाः वहे मखुत । थव प्यदँ भिदँ थुखे नेपामाँ प्रगति व निर्माणया लँच् आपालं न्हयज्याँवन । थुगु हे कथं उन्नति व प्रगति जुयावँ वन भाःसा हानँ भिदँ लिपा नेपामाँ यागु खाःहे म्हँसिके मफईगु जुइला ?

जि न्हापाँ थव पुलाँ बाखंत संकलन याना कापी चवथा गुलि दँ तक ला अथेहे स्वयना कीलँ नका तय्मा । प्रकाशन यायगु खँ जुलकि समसिमाँ खा पाउँक तईगु । अयनँ निराश म जुया । चवसापासा पिसं कृपा तथा प्रथम व द्वितीय संस्करण पिकया बिया दित । चवसा पासा परीवार पित जिगु हार्दिक धन्यवाद द । तृतीय संस्करण पिकायत आर्थिक अभाव याना वयकः पिसँ यथा समये पिकयादी मफुगुलीं हाकनं मान-दास सुगतदास पित अनुरोध याना वयकःपिसँ प्रकाशन यायगु अभिमारा कयादीगुलि जक थव सफूयागु तृतीय संस्करण

पिकाय, फुगु खः । उकीं बयक मानदास सुगतदास पित जिगु
हादिक धन्यवाद ।

थव सफू छुम्मा श्री ५ या सरकार पाखें च्यागूगु वक्षा
यात स्थिकः । जूगु नं खः । साधारण जनता पिसँ नं थव पुलाँ
बाखं त सीमांगु ववनेगुलि अभिरुची नं तथादीगु खनेदु कारण
श्री ५ महार जाधिराजँ पञ्चायती व्यवस्था पितबिया बिज्या-
सेली अपूर्वगु जागृतीया लहर मी नेपाःमी तयके मनय,
पिज्वया वः अवश्य खनेदु । थः थःगु पुलाँ बाखं, पुलाँ म्ये
अथेहे आहु पुलांगु न्हया लीनं मी नेपामीते आदर व श्रद्धा
यायगु सय वःगु खनेदु ।

अथे मयासे नं मज्जील । पुलाँ पुलाँगु व तस्सकँ हे
वाँलाःगु मी तु लोक साहित्य भन् भन् हास जुजुं लोप जुया
वया चःन । उकीं जि हानं पुलाँ बाखं थागु अन्वेषण व
संकलन याँ मेगु पुलाँ बाखं निगूगु भाग नं प्रकाशन
याकेत सना चवनागु दु ।

थव सफू याग, प्रफ संशोधन याता बिज्याम्ह श्री मदन
मोहन मिश्र यू यात जिगु हादिक धन्यवाद दु । अथेहे थव
सफू यागु याकनं थाकू ज्या सिधयका वयुगुली श्री मञ्जुश्री
प्रेस ग्वलः यल इलाहाबाद यात जिगु हादिक धन्यवाद दु ।

यल, लगभग त्वाः

माघ १ गते २०२४

धय-चाकु सन्हू

करुणाकर वैद्य

भूमिका

प्यंगूगु संस्करण

थव पुतां बाखं (प्रथम भाग) यागु प्यंगूगु संस्करण १४
दँ दयका बल्ल पिदनेकुगु लयतावइगु खं खः अथेसाँ ल्याःचाः
बाँलाकस्वत धासा दछिया ७० गु सफूजक चूगुखनेदत।
उकिं हे ज्वी नेपाभाषाया सफूत प्रकाशन यायगु खं न्ह्यथने
बले प्रकाशकपिसं खा पाउँक तथा चवनीगु छाय धासा
मां भाय प्रति मीगु अभिरुचि नगन्य खनेदत। मी हाला
जक चवनेगुख 'भापा स्वासा जाति स्वाई' वा 'थगु भाषा
थगु भेष प्राण स्वयानं यः' आदि व्यवहारे धासा वगु खनेमदु।
मी जातिनिं हापा स्वाय सयेकेमाल। थन छगुखं न्ह्यथने,
जापानय पुतां बाखं संकलन व अध्ययन याना दीह्य भाजु
कुनियो याना गितौं मिस्वंगु खण्ड पुतां बाखं सन १९४२-
१९४४ ई० तकँ पिकया दिल गुकि भिदोनं मयाक जापानी
पुतांबाखं दु धयातल'। थव फूकं मिनजोकू गाकाई (Society
for Japanese Folk Stories तथा Folklore
Research Institute तथा Japanese Broadcastnig
Association) सकलें मिले जुया पुतां बाखं साहित्य फकोनं

१) स्वयादिसं-Folk Tales of Japan सं Keigo Seki.

(फ)

भकथा बिल । अथेहे, अमेरीकन जाति तसें अमेरीकन फोक
लोरे सोसाईटी ई सन १८८६ लेहे स्थापित याना यक हे
प्रगति याना तल । अमेरीकाय थौं स्वंगु विश्वविद्यालय पुलां
बाखं साहित्ये पि. एच. डी. बिईगु प्रबन्ध याना तल, च्यागु
विश्वविद्यालय एम. ए. बिईगु याना तल ।^२ थुपिं म्बाना च्वंगु
जाति यागु उदाहरण खः । अथेहे मिर्च नं थःगु मांभाया
लोक संस्कृति तथा साहित्य भकायत ही चति हायकेमाल ।

थ्व वंगु १४ दँ थुखे पुलां बाखं मुना च्याय छुं छुंहे प्रगति
मजु धयागु मखु । नेपायागु पुलां बाखं, डिगुगु भाग (२३ पू
बाखं मुना) भोटाहिटी, पूर्णबूक स्टल पाखें पिदने भुंकल,
अथेहे नेपायागु पुलां बाखं स्वंगुगु भाग (१५ पू बाखं मुना)
श्री लुगतदास, असन त्वा पाखें पिदन । अफ, २५ पू बाखं
दुगु प्यंगुगु भाग नं याकनं हे प्रेसे वनिगु जुया च्वंगुदु, थ्व
नं छुं उपलब्ध धायभा हाकनं त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाल-
भाषाय M. A. व्वनिपित पाठ्यक्रमे नेपायागु पुलां बाखं
साहित्य नं दुध्याका व्युगुदु थ्व समयानुकूलगु पला खः ।

झीगु लोक संस्कृति अध्ययन यायत भका वपि जापानै,
फ्रेन्च, न गरीकल झीगु गाँगाँमय वना १-२ दँ तकनं च्वना
वंग खनेदु थुग्यें जि उपत्यकाय दुने च्वंगु सतीगु गाँ गामय
वना ४-८ न्हू जकनं थालें च्वना संकलन या वनेमफूत थ्व

२) खयादिसं- Journal of American Folklore.

Vol. 19:- July Sept पृष्ठ 707

(अ)

जिगु विवसताखः थकनं बाँबाँलागु लोक बाहं लोकम्ये
लोकप्याखं, दाफा, भजन, का, कासा, इत्यादि गाँामे
अवश्य सुलाचवगु दई तिनि भीसं याकनं वना भावने सकुत
धासा बरु थुपि लोप जुयामवनि सखु । उकि छम्ह निम्ह
जक मखु, संस्थागत रुपं थव ज्याय न्हज्या वनेगु आस्थावश्यक
जुल ।

अव पुलं ब खं पंगुगु संस्करण पिकाइत भाषा सेवी
श्री सुगतदास यात जि आभार जुया चवना । सकृन्ना देव
चवयादिईम्ह चेत्या छम्ह नाईम्ह कलाकार भाजु श्री के
कमान्चाय यात जिगु हार्दिक धन्यवाद हु । हाकनं लफू य कन
पिदँ छत कृत्याना ज्यायाना दिपिं थाकू जल किउज विनिद्व
प्रेस, काँतपथ, याठा, ये यात जिगु धन्यवाद हु ।

२७ गते, मौप, २०३८

२१० लगदय, यता-१२

अकरुणाकर वैद्य

फोन:- २१८७७

धलःपौ

१) ध्वँचलेचिगु बाखं	—	—	—	—	१
२) संज्याना भोंतं भुनाह्य मलेजुया बाखं	—	—	—	—	१०
३) “अतिन मतिना हिरायागु पव” या बाखं	—	—	—	—	१७
४) ककाजुयागु बाखं	—	—	—	—	२२
५) कां, खू, धुसियागु बाखं	—	—	—	—	२६
६) हय्हा तःक्येहेंयागु बाखं	—	—	—	—	३४
७) “हय्पा नय् ! हय्पा नय् !” धाइह्यसिगु बाखं	—	—	—	—	४०
८) नुगःस्यांक्ष बुरियागु बाखं	—	—	—	—	४३
९) ध्वौं गुर्जुयागु बाखं	—	—	—	—	४६
१०) कालव्यः नापलाःगु बाखं	—	—	—	—	५३
११) कचिभाडाय तः मज्वगुया बाखं	—	—	—	—	५८
१२) ऊँट प्वाःयागु बाखं	—	—	—	—	७१
१३) प्यह्य खंतय्गु बाखं	—	—	—	—	७४
१४) जिगु साग नःह्य सु पाउँया बाखं	—	—	—	—	७६
१५) कर्मथ नापला गुया बाखं	—	—	—	—	८१
१६) “खेँसाः मां ! वः साः मां !” या बाखं	—	—	—	—	८८
१७) “तिं भिभिं काय्यःसा द्वाहाँ द्वाहाँ वा”या बाखं	—	—	—	—	९४
१८) कवय्या वा काःवनिगुया बाखं	—	—	—	—	१००
१९) सिंहपता मय्जुयागु बाखं	—	—	—	—	११४
२०) खिपतं न्ववाइगु बाखं	—	—	—	—	११७
२१) हिकुलीं हिकुलीं भाइगु बाखं	—	—	—	—	१२३

धौँचलेचिगु वाखं

छगू देशे पुनखँ मैचा धयाम्ह मिसा मचा छम्ह दु ।
व मचानिबलेहे वया माँ सित । वया अबुं मेम्ह कलाः
हल । उकिं पुनखँ मैचित मचानिसें हे चिरिमांया ह्मातीचवने
माल । चिरिमां ह्मा तःचवतं मभि ह्माय्कं च्वाकंथे । पुनखँ मैचित
नक्ये मनक्ये याना वं नक्ये स्याइगु, ज्या धासा मिसां खँक्क
बवया ज्यूसी ज्यूसी जुइक याका तइगु । अबुजुम्हेस्यां नं न्हूह
कलायागु खँ न्यना पुनखँ मैचित छफुति हे विचाः मयात ।
मन अखः बुतां अबुम्हेस्यां नं वयात मायायाय्गुया पलेसा
माःगू म्वाःगू खँय् न्वा जक न्वाइगु जुल । चिरिमां ह्मांनिसे
पुनखँ मैचिया अबु तापं चिरि ब्वा जुया पिहाँ वल । पुनखँ
मैचिया ह्माखय् थव संसारे थः धाय्पि व थःत माया याइपि
सुँहे मन्त । अय्सां पुनखँ मैचां दुःख सुख फुककं थःगु नुगले
मलता पालु नी थें निना सहयाना चवन ।

छन्हु निन्हु धायां उजोगु हे कथं काल हँ हँ निदँ फुत ।
वया चिरिमां पाखें नं म्हाय् छह्म बुल । पुनखँ मैचिया क्यहे
वाछह्म दत धका लय् लय् तातां जुल । चिरिमांम्हेस्यां धाःसा
थः म्हाय् बुसां निसे पुनखँ मैचित ह्मापा स्वया नं दुगंछि
महीगु याना हल । पुनखँ मैचित लिलाचवय् बालाचवे चवने

धयाथेँ जुया च्वनां च्वने थाकुल । अयनं भवखाचा थें
 ल्यहें ल्यहें पुया च्वने माःसां व चुंच्वन ।

थुजो कथं च्व च्वं लां लां दं दं फुत । वया चिरिमां पाखे
 याम्ह कयहेंचा नं बःचा धिकः जुल । आ! ला चिरीमांम्हेस्यां
 वयात हिम्बयागु मरि बाहेक मेःगु छुंहे मनकयगु याना हल ।
 थःम्ह्याय्यात धासा चिरिमांम्हेस्यां दुरु,व्यः, चाकुमरि आदि
 साः साः भिं भिं नकइगु । पुनखूँ मैचिगु दुःख इमि हे लहिना
 तःम्ह धों च्वलेचा छम्ह पशु जुयानं पुनखूँ मैचित जुया च्वंगु
 फुक्क खँ स्यू । पुनखूँ मैचा खना वया तच्चवतं माया वं । थःमं
 यानां चाःगु जक जूसा पुनखूँ मैचिया लागी ज्यान पाय्त नापं
 वया लिस्वय् मास्तिमव । अयनं छुयाय् अन छेँ च्वना
 वयात छुं याय् मछि ।

भाग्यं धोंच्वलेचा जो वनीम्ह वहे पुनखूँ मैचा जुयाच्वन ।
 धोंच्वलेचां पुनखूँ मैचित थः मोय्गु व्वीँ थ्यनकि न्हि न्हि
 माय्क्येँ पोकिजा व्हया नकयगु यात । धोंच्वलेचां अथे माय्-
 क्येँ पोकिजा नकयगु याःगुलिं छेँ हिम्ब मरि नइह जूसां
 प्वात्या प्वात्या व्ह' । थव खँ सुनां नं मस्यू ।

छम्हुँ पुनखूँ मैचां धोंच्वलेचा मोवंबले चिरिमांम्हेस्या
 म्हाय् नं लिसे लिसे वन । व्वीँ थयंका धोंच्वलेचां सदां थें
 माय्क्येँ पोकिजा व्हया पुनखूँ मैचित बिल । पुनखूँ मैचां व
 नया च्वंवले वया चिरिमांया म्हायनं नं खन । अले वं-"यो ता
 यो ता !! छं छु नयागु ? जित नं ति" भाल । "जि छं मनया

दयामे लुया वःगु कःसू छगः नयागु"धका पुनखूँ मैचां लिसः
 बिल । अयूनं वया चिरिमांया म्हाय् पत्या मजू, न्हाक्क हे
 ह्ये कथत स्वलं नं म्हाः । लिपा यानां यानां छुं मचाया पुनखूँ
 मैचां थः चिरिमांया म्हाय् यात तीजक "छं मां ब्यायात कन्य
 मखु खः ला ? कन्य मखुसा जक जिं नयागु वस्तु छन्त बी"
 धाल । वया चिरिमांया म्हायूनं नं "कन्य मखु" धाल ।
 अले पुनखूँ मैचां कवाः कवा गु माय्क्येँ व पोकिजा वयात नं
 बच्छि बिल । वं नं काः काःगु माय्क्येँ पोकिजा ल्वाका ल्वाकां
 नयानं लुसि कापी माय्क्येँ छपौ व पोकिजा छगः थाका
 यंकल । छेँ थ्यंका धों च्वलेचा व पुनखूँ मैचिगु फुक खँ मां-
 म्हेस्यात कन । थ्व खँ न्यभा पुनखूँ मैचिया चिरिमांम्ह धों
 च्वलेचा खना तमं मि जुल । ज्या वना वःम्ह पुनखूँ मैचिया
 ब्वा छेँ वये वं चिरीमांम्हेस्यां धों च्वलेचित स्याय्गु खँ न्ह-
 थन ब्वाम्हेस्यां नं कलायागु खँ न्यना-"ज्यू अय्सा कन्हे द्यःयात
 पुज्याना धों च्वलेचा स्याय्गु" धका खँ कः छित ।

थ्व खँ धों च्वलेचां सिल । अले वं पुनखूँ मैचित थः
 थाय् सःता धाल -"अय् मै ! छं छिमि चिरिमांया म्हाय्
 यात जिं बियागु माय्क्येँ पोकिजा बिल । आःछिमि ब्वां व
 चिरिमां नं थ्व खँ छिमि चिरिमांया म्हाय् अर्थात् छिमि
 क्येहेँ पाखें सिल । उकिं कन्हे द्यःयात पुज्याना जितः स्याइगु
 जुल । न्हागुसां म्वात, जूगु जुइ धुंकल, जितः स्याःसां छ ख्वये
 मत्ये हाले मत्ये, बइ जिं छन्त खँ छत्ता कना थक्ये जिं

धयार्थे छं या छन्त भिजुइ । छिमि ब्या व चिरिमानं कन्है
 छः पुज्याना जित स्याई । इमिसं छन्त सिन्हः त्यूवा स्वां का
 वा व ला नः वा धका सःली । इमिसं न्ह्यागु हे धाःसां छं
 “छयँ स्याः स्वः स्याः” जक धया वन्य मत्ये खालि “कवेँ
 छकू वाःवा !” धाइबले जक वना वाः हुँ । कवेँ कया हया
 छ छथाय् चाय थुना ब्यु । व कवेँ थुना तयागु थासय् यो-
 मरि मा बुया बई । धों च्वलेचिगु खँ न्य न्यं धों च्वलेचा
 स्याइगु खँ सिया पुनखँ मैचा नुगः गथिगथि चिका हिकु
 हिकु लंक खल । च्वलेचां अनेगु खँ हाना पुनखँ मैचित
 ह्ये का छवशा हल ।

कन्है खुनु जुल पुनखँ मैचियां ब्यां व चिरीमांन्हैस्यां
 छः पुज्याना धों च्वलेचित स्यात । धों च्वलेचिगु ला यागु
 अनेक प्रकार्या लाक्का दयकल । इमिसं फुक ब्या सिधय्का
 पुनखँ मैचित “अय् मै ! सिन्हः त्यू वा, स्वां काः वा, ला
 छकू नःया” धका सःतल । न्ह्याककवहे सः तूसां व न्ह्यागुहे
 धासां पुनखँ मैचा- “जि छयँ स्याः स्वः स्याः” जक धया
 वं हे सर्व । लिपते लाक्क इमिसं वयात- “अय् मै कवेँ छकू
 जकला वाः वा” धका सः तल । कवेँ वाःवा धाय्वँ- “दय्
 नुसा नु !” धाधां कवेँ छकू काः वन । कवेँ कया हया
 पुनखँ मैचां थःत धों च्वलेचां धया थकू थें छथाय् पंका थुना
 थकल । अथे थाना कन्है खुनु स्व वंबले वं कवेँ थुना थ-
 कूगु थासय् योमरि नापं ज्वाँय् ज्वाँय् सया च्वंगु यो-

सरिमा बुधा चवम । पुनखू मैचा शुजोगु खमेक योमरि
 माय थहाँ बना योमरि तया चवना । उयलें हे लाक लाखय
 लसि निम्ह योमरि माया कवे वया- "अय मैचा!! अय
 मैचा ! योमरि छगः कुतके हति" धाल । पुनखू मैचा यो
 मरि कुतका बिल । लाखय लसी तयसं तःकः मछि अथे वाल
 वं नं धाक्क पतिकं योमरि कुतका बिया चवना । अयन व
 लाखय लसी तयसं- "अय मैचा छं कुतका व्युगु योमरि
 खी लात चवकय लात । छ हे क्वहां वया व्युवा" धाल ।
 धाथें इमिसं धाथें पुनखू मैचा सिमा क्वहाँ वया योमरि
 व्यु वःगुला वयात लाखय लसी तयसं लुचुक्क बुया थ थाय
 छें यंकल ।

छें यंका लाखय लसी तयसं वयात- "अय मैचा छं! थन
 चवना वः छुना चव जिपि मी लहुशा वय" धका ज्या वया
 थका थःपि चुपि ज्वय वःवन । अय खू पुनखू मैचा मस्यू । लाखय
 लसीया छें चवना वं वःछुना चवना । उयलें लाक प्वालं
 छुं छम्ह पिहाँ वया "चुई चुई बेला, खू छता हाय यःसा
 मरि छपा चुई" धका हाता चवं वल । गुलि वं खयातनं मक्क ।
 अले वं वःछपा वी छवया बिल । वःछपा ज्वना छुं प्वालाय
 दुहाँ वन । हानं भचा जायका हापा थें प्वालं पिहां वया अथे हे
 धावत । हानं वं वःछपा वी छवया बिल । प्यको खुकी छुं अथे
 वा वल प्यको खुकलं वं वः बिल ॥ प्यका न्यापाः वः नये धुनेवं
 छुं वयात लाखय लसी तयगु वयाका खू कंक धाल "अय मैचा!

अय् मैचा ! छ थन चुंचवनेमत्ये आःबले लाक लाखय् लसीत
 मवःनिबले विस्यूं हूँ ! लाखय् लसीतसें छन्त स्याय् चुपि
 ज्वय्का चवं वंगु दु । उकिं आ छ इपिं मवःनिबले इमिगु हिरा,
 मोति, ज्वाहार, पन्ना बिलि बिलि जाया चवंगु कोठा पतिकं
 खःवना छं ज्वना वने फःकक धन सम्पति ज्वनाहूँ । वनेबले
 छं स्वाहाने त्वाथःपतिकं ई छपातः छपातः फाना उकी ह्यं ग्वा
 छकू छकू तथा खापा लितिना खगःग्वया थकि” । पुनखूँ मैचा
 छुंयागु खँ पूबंकन्यन । लिपा ब छुं धाःथें लाखय् लसी यागु
 कोठा पतिकं दुस्वःवन । थःसं ज्वने फकक व कविइ फकक लूँ,
 वह, हिरा, मोति, आदि याकप्वालम् व लँ कपयतय तथा छुं
 धाः धाः थें सकतां याता व थःगु छेँ पाखे द्विप्यं तिं स्वाका
 विस्यूं वल । लाखय् लसीत चुपि ज्वय्का छेँ लिहां बल ।
 इमिसं खापा घारा घारा यायां “अय् मै,” धका सःतल ।
 पुनखूँ मैचा फाना थकूगु ह्यं ग्वालं ‘हइ हइ’ धया जकं हल
 सुना नं खापा खं मवः । लिपा खापा तछ्याना लाखय् लसीत
 तले थहां वनंला पुनखूँ मैचा मदु । इपिं न्यामखं ला त्वा
 जुल । अले व लाखय् लसी निम्हेस्यां — ‘आसे व मचां भीत
 लखय् भिखा कंका थकत मखुला आसे’ धायां मौका पिया
 च्वन ।

थुखे पुनखूँ मैचा थःगु छेँ थयंका थचिरि मां न्वा व
 कयहें यात सःतु सःतुं खापा खं वा धका मारी संक खापा घारा
 घारा यात । सुनानं खापा खं मवः अबुजुम्ह स्यां फकक अबुजु

म्हेस्यां “माःसा छिमि चिरिमामं खं बइ” धका संक चुंचधम
 चिरिमांम्हेस्यां फक चिरिमांम्हेस्यां—“माःसा कयहेँचा खं
 बइ” धका धेका बाजि यानाच्चन । हानं कयहेँचा म्हेस्यां फक
 कयहेँचा म्हेस्यां—“माःसा अबुजुं खं बइ” धका सतूगु ताः
 सां मता छु यानाच्चन । लिपते लाक पुनखूँ मैचा “जि
 भयातुल” धका चिल्लाय, दना हाला हसेलि “अय, पुनखूँ मैचा
 छाय भयातुल धका हाल छु ज्वना बल थे” धका चिरिमांम्हेस्यां
 हथा मथासं वया खापा खं बल । पुनखूँ मैचा चिरिमांम्हेस्यात
 गा छपु फय्का थःमं ज्वना वयागु धन सम्पति फुक ध्वाल
 मिक प्वंका बिल थःमं जन्मं स्वय, मनंनिगु हिरा, मोति, ज्वा-
 हार, पन्नाआदि खं बले पुनखूँ मैचिया चिरीमांमं मिखा ग्यरे
 ग्यरे यायां व लय, लय, तातां—“अय, मैचा थुलिमछि सम्पति
 छँ गन कया यागु” धका न्यन । पुनखूँ मैचा नं थः योमरि
 माय गया च्वनागु खं निसें थःत लाखय, लसीं नं बुया यंकूगु
 व इमिगु हे धन सम्पति हयागु आदि ब्याक खं । कन अयनं
 छुजुया थेंमस्यु छुँयागु खं छता वं कने लोः संकल । वयागु खं
 न्यंलिसे चिरिमांम लय, तातां थः म्हाय, मचा यात नं अथे हे
 छबयगु खं मती तया—“अयसा छिमि कयहेँ चित नं बछय
 माल” धाल ।

कन्हे खुनु पुनखूँ मैचिया चिरिमांम्हेस्यां थः म्हाययात
 योमरि माय, गय्का तथा तल । लाखय, लसीत बल पुनखूँ
 मैचित थें हे धया सिमां ककया पुनखूँ मैचिया चिरिमांम

रुह्यायः यात नं लुचूक पाछाया थंकल । छेँ यंका ईमिसं
 वयातनं पुनखूँ मैचिथ थें वः छुइकय बिया थः पि चुपि ज्वयक
 वन । पुनखूँ मैचिथ चिरिमांया मद्याय नं वः छुना वन । उवले
 हे लाक वहे हापाया छुँ वया 'चुइँ चुइँ बेला, खँ छता हाय
 कसा मरिछपा चुइँ' धका दिपा मदयक हाता चवं वल ।
 वसवां छुँ यात मरि मज्यू, बरुनालां चवाँयक मिक पुकाइत
 छुँ थगु मालाय बिस्थूँ वन छुँ खँ कन्या मखन ।

बहनी जुल, लाखय लसीत लिहां वल, बेलि बिलियाय,
 सिधका व मचायात दखी थयना लाखय लसीत निहं वया
 जवं खवं वन । शुद्ध चाहसिया वाचा नं जाल लाखय नं फक्क
 लाखय नं लसीनं फक्क लसीनं व मचायागु ला चवाँयक चवाँयक
 मिक चुपि थय थय मकलय छुया नल । 'ऐय्या बा बा !' धका
 व मचा हल कि "वा पुता वा बाज्यां कुति न्यातला ?" धका
 वया लाखय नं घय, पुइगु । अथे हे याना मुलय लया गः कीगु
 वया थें थयां व लाखय लसीतयसं पुनखूँ मैचिया चिरिमांया
 मद्याय यातला थय थय थय थय कँलाय जक लयंक ला नया थयना
 बिल । ईमिसं व कँलाय यात पुनखूँ मैचा पिनिगु छेँ या मयाः
 कके बाइछया तय हल ।

पुनखूँ मैचिया चिरिमां पुनखूँ मैचा थें थः रुह्याय नं नं
 लाखय लसीतयगु वन सम्पति जवमा बह धका लय तातां
 समा याना वन । हायकं स्व खं व मनं मनं मजकामना
 धका वन । व हे हले को छह वया ममांया समा समा

म्हायथा कँ लाय कँ लाय, धका हाता च्वं बल । गुलि
 ख्यातं नं व कोः बिस्यूँ मवं । लिपा थयूक भयार्तं कस्वः
 बले लाक पुनखूँ मैचिया चिरिमां नं थः म्हाय् यागु कँलाय
 खन । व खनेव ध नुगः दा दां छँय धबा धवा हाकाः खल ।
 खयां छुयाय् ? न्हाक हे खया कपा हे तछ्याःसां वया सी
 धुंकूँह म्हाय् लिहाँ मवल । 'लोभी दतले पापी द्यां मलाः'
 धयागु खँया किपां वयात कय् धुंकल । धुँया म्हुती हि वा गाक्य
 थें वं थः म्हाय् यात लाखय् लसीयाथाय् छ्वत । उकिं वयात
 आ पस्ताय् चाया च्वनेगु सिवे मेगु छुं ज्या ल्यं भन्त ।
 जन्मकाछि पस्ताय् चाया च्वन ।

छलि चिया बाखं थुलि
 म्वाल चुइ न्यपि पुलि,
 बालाक बाखं न्यंगुलि

सुंज्याना भोंतं भुनाः हाय मलेजु या वाखं (देशे मदुगु चिज न्याइह मचा)

छगू देशय्, छह मचा दु । वया मां ब्वा तः च्वतं चीमि ।
उकि इमि हिया हिं ह्लाःम्हुतु चूलाकयत नापँ तः च्वतं थाकु
आःनया हनिचा छु नय्, धका हाला च्वने मा । छन्हु व मचा
लँय्, हिता च्वंबले ध्यबा छगः थुयाहल । छेँ हया व ध्यबा वं
थः मां ब्वायात कयन । ध्यबा खन्यवं बौम्हेस्यां फक्क बौम्हेस्यां
“आम ध्यबाया फैचा छह न्याना हति अले फैचिया तँय
मीबले मी ध्यबा यक्क दइ” धाल । हानं मांम्हेस्यां फक्क
मांम्हेस्यां—“आम ध्यबाया मुस्या न्याना हति अले मुस्या
नया मी बःन्हु मछि नय्, मखना लोहमां त्येका च्वनेमाःगु प्वा
जाय्के” धाल । व मचां मां ब्वा निम्हेस्यागुं खँ धातले न्यना
च्वन अय्नं थः मां ब्वा निम्हेस्यानं धाःगु वस्तु न्याय्, मधाः ।
बरु वं—“म्वाः म्वाः थ्व ध्यबाया देशय्, मदुगु वस्तु न्याय्गु
मेगु छुं हे न्याय्गु मखु” धका धया थः थाय्, देशय्, च्वंगु
पसः पतिकं “देशय्, मदुगु वस्तु दुला ?” धका न्यं न्यं न्याः
वन । पसल्यात सुनानं वं धाःगु वस्तु दु धका मधाः । न्याथाय्,
न्यं वंसां पसल्यातयूसं वयात— “देशय्, मदुगु वस्तु नं दैला

गुजोह “आवां कालं मस्यू भावां कालं मस्यूह मचा थव” धका
हतु मतु हक्का बवः बिया हल ।

व मचा आशां घाका छेँ पाखे स्वया लिहां बल । उबले
लाक वं लैय् चवंगु छगू पसलय् चिकीचा धिकःम्ह माकःचाछम्ह
चिना तःगु खन । व खनेव व मचां देशय् मदुगु वस्तु बहे
जुइका धका मती तथा थःके दुगु ध्यवा छगः बिया व माकःचा
न्याना हल ।

छेँ थयंका व मचा थःमं देशय् मदुगु वस्तु न्याना हया
धका लय् लय् तातां थः मां ब्वायात व माकचा कयनंला—
गुजोम्ह साया घाः कोखं मस्यूम्ह काय् मचा थव ! दतं फतं
लैय् थूगु ध्यवा छगः नं थुजोम्ह माकःचा न्याना फुक्य त्यःला?
थव माकचा छुयाय्त ज्यू ?” धका वया मां ब्वापिसं वयात
तः च्वतं बोबिल । व मचा सुंक चुं च्वन ।

प्यन्हु खुन्हु दत । वं न्याना हःम्ह माकःचा पलि पलि
चाः हिला ककर्यागु छेँखा दाः जुइम्ह जुल । छन्हु न्हापा लिपाथें
पलि पलि जुजुं व माकःचा छम्ह लाखय् यागु छेँया कःसी
लात । अन धाःसा व छेँया छेँ थुवा लाखय् थःगु कःसी दंक
असर्कि पाना न्ह्यलं ब्वा ब्वां असर्कि पिवा चुं च्वैन । उजोगु
व माकःचा खनेव दाउ स्वया छगू छगू याथां कःसी पाना तःगु
असर्कि ल्हया हया व मचायात बी हल ।

घौ बावौति जाय्का लाखय्या न्ह्यलं चायका थयक
स्वः भले ला छकू कुनय् चवंगु असर्कि ह्याकू वंक मदै चवंगु

खन । असफि सुनां यंकल धका चाकः मिकलं स्वःबले वं व हे
 चीधिकःह माकःचा खन । अले व लाखय, नं ताल स्वया—
 “अहो भव माकःचां जित हेपय, याना असफि ल्हय यंकूग
 जुइका भवयात मज्जंसे गन त्वःत्ये, भवयात स्याहे स्याय्”
 धका व माकःचित भवामिक ज्वनंला व माकःचांलाखय्यात
 पाजु नाला—“आसे, आसे, यो पाजु ! जि छं भिंचा मखुला ?
 पाजं भिंचित स्याय् त्यःला ?” धाल । व खँ न्यना लाखय,
 नं “छ गनया भिंचा धका, वरु जिगु असफि ल्हय यंकइह छ,
 छन्त स्याहे स्याय्” धका धाल । हानं माकःचां—“अय
 पाजु ! भचाला आसे जिगु खँ छताला न्यं ! भिंचं नं पाजुयात
 मखुगु खँ ल्हाइला ? स्वःपाजु ! छं थुलि मछि धन सम्पत्ति
 दया नं छं न कलाः दु न सन्तान दु, छ सित धाय्व छंग् धन
 थ्वंकाः वंकाः मदय्क कया फुना वनी । उकिं छन्त बांलाम्ह
 ल्यासेम्ह कला छम्ह बिहा याना बी धका जि थन वयागु”
 लाखय् नं “धात्थें खः ला, हाँइ ?” धका न्यन्यं न्हाय् तःपुइका
 फुरुङ्ग जुल । माकः चांहानं—“धात्थें खः यो पाजु, बाछिति मफुवं
 हे पाजुयात मलेजु हायाबी” धाल । “का अय्सा ज्यूका” धका
 लाखय् नं माकःचित त्वःताइल । माकःचा छेँ वया थः थुवाः
 यात—“छि सिकःमिया धाय् माया सियाम्ह तः धीम्ह
 कतांमरि छम्ह दय्का हया दिसँ । रङ्ग भरय् याका दिसँ ।” धाः
 वल । थुवाम्हेस्यां नं थःत उलि मछि असफि हया व्यूम्ह
 माकःचाँ धाः धाः थे याना बांलाम्ह सिथाम्ह कतांमरि छम्ह

दयका हया बिल ।

माकःचा हानं लाखय्या थाय् वन— “अय् पाजु ! खँ ला क्वोछिना वय्, धुन अय्, नं भचा तिसा वसः मदय्कं वय् मखु घाल, गय्, याय्, ?” धका धाः वन । माकःचिगु खँ म्यना लाखय्या लसतां भुमी पला मलात । ल्यासेम्ह कलाः बिहा याय्, दइन धयागु हर्ष वं मिग्वां छं मखन अले— “अय् भिच्चा ! छं छाया, धन्दा कया ? अथे जूसा छन्त ज्या खँ याय्त माक्कव धन सम्पति लुँ वहः हिरामोति यंकि, ज्या जक तिप्पंकि” घाल । लाखय्, नं उलि धाय्व आः छु मानि, धुँया म्हुत्वी हि वागाक्य थें जुल । माकःचां थःमं फक्कं फक्कव धन सम्पति यंका थः थुवा पिन्त बी यंकल । वया थुवात न्हापा नय्हे मखँपि छक्कवलनं च्याना वया लखपति थुवा जुल ।

छन्हु माकःचां थः थुवातय्, थाय्, वया— “उखुन्हु याम्ह सियाम्ह कतांमरियात तास तिनखा लैनं फिकाः तिसां तीका हयादिसँ” घाल । वया थुवातय्सं नं वं धाःथे याना बिल । अले हानं माकःचा लाखय्या थाय्, वना— “अय्, पाजु ! भौमचायात तिसा दय्कयेत लुँ वह भचा मगात” धाःवन । लाखय्नं लुँ चूँया छम्हिचा बिया हल । माकःचां वनं हया थः थुवाः तय्त बी हल । सियाम्ह कतांमरियात माकःचिया थुवाःतय्सं अने अनेगु तायः, तुकिचा, हिराया पवः, बाजु, न्यापु सिखः, वलि, आदि तिसां तिइका, तास तिनखा आदि बसतं पैका मः मः धाय्क छायापा तया तल ।

माकःचा हानं लाखयया थाय, वना-“थो पाजु! थो पाजु!
 भौमचा कन्हे हयगु पक्का जुल, उकिं कन्हे भौमचा हयबले छ
 कोठाय, दुने सुनानं मखंक चुंचवन्य माः। छाय् धाःसा भौमचा
 कबिया वइपिनं मनूतहे। भौमचा नं मनू हे जूगुलिं छ
 खना गयाइ। फुक्कं भौमचा उवना बिस्यू वनी। पाजु कोठाय
 दुने चुंचवँ, जि पिने तालं गवया तय, ! हानं भौमचायात नं
 पाजुं थो नं मज्यू, बांलाक न्होने वना वय्नं मज्यू
 भौमचा मुख्या कया गयाइ” धाल। माकःचिगु खँ न्यना
 लाखयथागु मन स्वर्गतय, वल, अले- “ज्यू ज्यू भिंचा छँ
 धाःथे याय, छँ हे धन्दा वाय, स्वाः” धवा लाखयनं धाल।

कन्हे खुन्दु जुल माकःचां सियाम्ह कतांमरिया
 भौमचायात प्यम्ह न्याम्ह मनुखं कवविइका च्याम्ह मिम्ह ल्यू
 ल्यू तथा हल। माकःचा थः जक न्हापांतुं ब्वां ब्वां वना लाखय,
 यात कोठाय, दुने तथा तालं गवल। सियाम्ह कतांमरिया
 भौमचा यंका लाखय, कुना तःगु कोठाय, पिनेसं लासा लाया तः
 थाय, तल। अनं नं हानं मेगु कोठा छकुती सियाम्ह कतांमरिया
 भौमचायात दुरुस्त धात्थें याम्ह मिसाथेंचवंक तथा खापा
 गवया लाखय, यात ताः चायूका पिकाल। माकःचां लाखय,
 याके न्यन्यं धाल “अय, पाजु भौमचा बांलाःला बाँमलाः ला ?
 क्वेँप्वाः हतं जक स्व, छ दुन्य वन्य मत्ये, भौमचा गयाइ दँ
 बदैँ लिपातिनि पाजु न्हूम्ह भौमभाया न्ह्यःने वने जी”। लाखय,
 नं क्वेँप्वाः हतं थःत हया व्युम्ह मिसा स्वता मिसा खने मात्रं

लाखयूला मोहजुल अले मनं मनं वं-“माकःचिगु दर्या जितः
थपाय जि बांलाःम्ह कलाः दत्त, धन्य धन्य भाग्य” धका धया
लयूताल ।

लाखय, लयूताःगु खन्यव माकःचां मौका स्वया-
“अय, पाजु ! भिंचाँ थुलि मछि ज्यायाना बियागु सिरपा छुं बी
म्वालला पाजु ?” धका लाखय, यात धाल । माकःचां उलि
धायूव लाखय, नं न्हूम्ह कला छेंथ्यंगु लसताय, मिखा तिसिना
छुं हे परवाह मतसे-“आमथे हाला चवने माःला भिंचा छन्त
माक धन सम्पत्ति यंकि” धाल । माकःचां थःमं हानं यंक्य
ज्युक्व धन सम्पत्ति यंका थःथुवातयूत बी हल । व खना वयात
न्याना हःम्ह मचां थः मां बौपिन्त-“स्वया दिसँ मां, ब्वा !
माकःचा मदुगु जुसा मीपिं थुलि तःमि जुइ फैला । उकिं स्वयातं
कुमिचा खन्य मज्यू, वस्तु धयागु लँय, च्वंगु चागःहे ज्याय,
ख्यले दु” धाल । व मचाया मां बौपिनिसं काय, यागु खँ खः
धका हिला संक चंचवन ।

उखे पाखे लाखयूया थः न्हूम्ह कला गुबले बांलाक स्वय,
गुबले बांलाक स्वय, धयायें जुल । न्हीं न्हींक्वेँ प्वालंजक स्वयां
लु मदन । व लाखय, यात ला गुबले न्हूम्ह कलाः नाप थिति खा
स्वया खँ लहाय, दइ धयाथेँ जुल । व तःचवतं आय, बुइका
चवंचवन । छन्हु ला व चवनां चवन्य मफुत, अले-“थौं ला
न्धागु थ जुइ ब्यु कोठाय, दुन्य हे वना स्वः वने” धका मती
तया तीजक कोठाय खपा चायूका दुहां वन । दुहां वना वं
सियांम्ह कतांमरिया भौमचाया म्हय, थि जक छु थलिखातां

भुग्लुक कुतु वया कथं भौमचा त्यांपा पुल । अले व-‘आका,
 धिकारका आः गथेयाय, का, माकःचां धाःगु खँ मन्यना जि
 न्हूम्ह कलाः मुख्यांकल धिकार का जि अभागि हे खनी”
 धका पस्ताय, चाचां कपा त्यु त्यु खवया चवन । उवले हे लाक
 माकःचा वया-“अय, पाजु ! छं छु याना चवना ?” धा धां
 वःबले लाखय, थः न्हूम्ह कलाया कोठाय चवना खवया चवंगु
 खन । व खनेवं माकःचां-“हरे यो पाजु छं मखुथेयात । आः छु
 यायगु, का मलेजुला सित” भाल । माकःचां अथे धाःगु तायव
 लाखय, यात मगाले तँसा घालय, चि मंलभता धयार्थे जुल ।
 लाखय, नं हिकु हिकु लंक ख्व जक ख्वया छुं धाय, मफुत
 माकःचा व लाखय, निम्हं भचा ख्वया चवन । लिपतय, लाक्क
 माकःचां लाखय, यात-“आः अथे मखुत पाजु ! सीम्ह सी
 धुंकल ख्वयां व्याःगु मखुत । ख्वजक ख्वयां ह्याय, हापां तं
 विचाः याये मफुत, ‘लातले भाःपे मफु मलाका वैश वन’
 धयार्थे जुल । सीम्ह अथे तयातय, मज्यू सिथं यंकय माल । सिथं
 यंकय-बले पाजु ‘यो कला !’ धकाख्व, जि “यो मलेजु” धका
 ख्वय, धाल । अले कुताः दयका सिथं यंकल । सी ल्यू ल्यू लाखय,
 “यो कला !” धका ख्व ख्वं वन, माकःचा-“यो मलेजु ! सु
 ज्याना भौतं भुनाम्ह !” धका ख्व ख्वं वन । थुगुकथं अकलयाना
 माकःचां थः थुवाः यात लाखय, यागु धनं तःमि याना धिल ।

जलि धिया बाखं थुलि

बाखं न्यंपि चु पुलि

अतिनं मतिना हिरायागु फवःया बाखं

छगू देशय, छह उपो निह भाःत दुह मिसा बिहा याय् मखु
धयागु अभिमान दुह मिजं छह दु। वं छन्हुया दिने यःयात
प्रार्थना यायां—“हे परमेश्वर ! जिगु छुं सत्य दु धयागु जूसा
जि जिगु हयात बाफला थले उकी मध्ये बाफलाया जि बिहा
याय् मिसा जुइमा” धया थःमं थःगु ह फाल । सत्ययागु
प्रभावं वं धाःथे हे धयागु बाफलाह वहे तुं जुल, बाफलाया
मिसा जुल । अयनं वयागु हि तिन्न म्हुया वया सिमा छमाय्
लावन । व हिया सर्प जुल । थव खँ मिसा मिजं निम्हेस्यां मस्यू ।

थःगु मनं तातुना थें जुल धका व मिजं दङ्ग जुल ! वं थःगु
म्ह बच्छिया मिसा जूम्ह नाप बिहा याना आनन्दं च्वंचवन ।
थःगु हे बाम्हया मिसां मेपि मिजँ तय्त छु वास्ता थाइ धका व
मिसायात खूब मतिना (प्रेम) याना चवन । व मिसाया धाःसा
व हे सर्प त्यवः जू वल । निहया हि व मिसां सर्प त्यवः काइगु
जुया चवम । व खँ भाःतम्हेयां मस्यू । व सर्प चानं निहनं व मिजं
यात स्याय्गु ताक स्वया चवन ।

छन्हू व मिजं लोटा ज्वना माडा च्वंचवन । उबले लाक व सर्प
ताक स्वया व मिजंया चसु प्वालय् न्याना स्याय्त वल । संजोगं

व मिजं नं थःम्हं ज्वना वनागु लोटाय् क्वंगु लग्नय्, सर्पया किपा
खन । अले वं सर्पयात खक्क बुचा दय्क स्यात । छें वया थत
जूगु खँ द्याक्क थः कलाःयात कन । व खँ न्यं लिसे कलाम्हेस्या
धाःसा थः भाःतया ज्यू बचय्, जूगुलि हर्ष चाय्गु खँ छखें तया
मन अखःबुत्तां ल्यवःयात थःभातं स्यात धका व मिसाया म्ह
कालखं लुना थें जुया तः चवतं बिरह जुल ।

व मिसा हथा मथासं चःबी वभा खक्क दला च्वंम्ह थः ल्यवः
सर्पयात खखं याकःचा खे फक्क खल, अले व सर्पया छँय
छगः ज्वना छें वल । प्यन्हु लिना व मिसां थः भाःतयाके-
“प्रभू स्वामी ! छिगु प्रतापं जि च्यागु खँय् नं सुख भोग याना
च्वना अय् नं काशी, जगन्नाथ आदि तीर्थ चाहू वने मनेनि उकि
लच्छियागु बिदा बिया दूसा जि काशी जगन्नाथ छकः सीका
वय्,” धका बिनित यात । अभिमानया चके जक लाना च्वंम्ह
तर मिस तय्गु चरित्रया खँ व मिजंतय्गु भाग्यया खँ दवं हे
मस्यू मनूतय्सं छुसी धया तःगुखँ मस्यूम्ह सोभाम्ह भाःतम्हे-
स्यां कलायागु जाल छुं सीकय मफुत । “ज्यू हूँ !” धका वं
तय्यं कलायात काशी जगन्नाथ चाहीकय छवत । कलाम्हेस्यां
सर्पयागु छँय नं ज्वना काशी जगन्नाथ वन । अन वं सर्पया
नामं काज क्रिया पुक्क यायधुंवा वहे सर्पया दँयया जन्म छगु
दय्कय बिल । व अनयाम्ह लुं कःमियात व जन्म दय्कय ज्यू
बले न्या त्यला वहःया जन्मदय्कयत भितोला वहः जयाला बिया
दय्कय बिल । छें लिहाँ वय्त वं वहे जन्मकयाया वल ।

छेँ लिहाँ बया तःन्हू मदुवं व मिसां थः भाःतयात यहै जन्त्र
 यागु काः सीक्य बीगु ग्वसाः ग्वल । उलिजक मखु व मिसां थः
 भाःतयात स्याय्गु नं मती तल । व मिसां थः भाःतयात—“प्रभू
 स्वाभि जि कनागु काःया लिसः छि बी फःसा जित न्हाय् व
 सपः ध्यना पितिना छय्गु मखु सीक्य मफुत धाःसा छितः जि
 स्याय्गु’ धका कबुल तया धाल । भाःतम्हेस्यां “उयू” धाल ।
 अले व मिसां—“न्यातोलाया दय्क्य बिया मितोला ज्याला
 बियागु अतिनं मतिना हिरायागु पवः छु ?” धका न्यन ।
 भाःतम्हँ गुलिखे बिचाः याना लिसः बिलं नं खःगु लिसः वो
 मफुत । कलाःम्हं भाःतयात कबुलं बुका स्याय् त ठीक यात । उबले
 लाक भाःतम्हेस्यां कलाः यात— ‘आसे जित स्याय् मत्येनि, जि
 तता छम्ह दु वयागु खाः छक स्वय्, अले जक स्या !” धाल ।
 कलाःम्हेस्यां नं दय् धका भाःतयात मस्यासे च्वन ।

भा तम्हेस्यां प्यन्हुया लँ तापाक च्वंम्ह थः तता यात—“जि
 थन सीथें च्वंक उसाँय् मदै च्वन सीत छकः छंगु खाः स्वया जक
 सिना वने उकिं आम्कन नया थन न्वस्यू वा’ धका छपौ पौब्रत ।
 तताम्हेस्या ल्हातय् पौ लाय् तताम्ह भ्वय् भ्वय् कना थः छेँ
 पाखे वल । वयं वयं वया छन्हुया बाय् सिमा कय् लात । बाय
 च्वना च्वंबले व च्वंच्वंगु थासययागु सिमा कवे चखुं चात छज्वः
 च्वंच्वंगु जुया च्वन । व चखुं चात मध्ये मिसाम्ह चखुं चा थः
 भाःत मिजंम्ह चखुं चिके—“अ चाया रात्री याकः चा सिमा कवे
 बाय् च्वं यःम्ह मिसा सु ? व गन वः रत वःगु” धका कुत्तुकुला

न्यन । मिसाम्ह चखुं चां धाः गु खँ न्यना मिजं म्ह चखुं चां धाल-
 च्वाकीं जुया हाले मत्ये सुं क च्वँ मिसा ! न्हागुसां छन्त
 छायां माल, छुस्या कवः मुस्या कवः म्ह मिसा ?" भाः तद्धं अथे
 धाल नं व मिसाम्ह चखुं चां जिहि याना न्यन । कलाम्हेस्यां
 जिहि तः च्वतं थास्ये' लि मिजं म्ह चखुं चां कन "का स्व मिसा,
 मिसात धयापिं गुलि भण्डाल बाँलाक न्यँ । थ्व मिसा कवे
 बाय्, च्वनां च्वं म्ह मिसा भाः तपिनि थासं वया थः छेँ वने त्यं गु
 खः । थ्वया किजाया कलानं थः ल्यवः सर्प भाः त स्यात धका
 स्याय्त जाल याना वं हं सर्पया छँय तथा न्यातोला वहया जन्त्र
 द्यक्यत भित्तवला वहः ब्याला बिया द्यकल । आः वहे जन्त्र
 थः मं कखाया छगू कवा द्यका थः भाः त यात कवा सिक्य
 बिल । व भाः तयात छगू कबुल नं याक्य बिल, व छु धाः सा
 कबाः या लिसः बीफत धासा भाः तम्हं कलाम्हेस्यात न्हाय्, व
 सपः ध्यना पितिना छ्वयगु, मखु सीक्य मफुत धाः सा
 भाः तम्हेस्यात स्यायगु यागु । भाः तम्हं धाथें कवाः या लिसः
 बीमफुत । उकि कलाम्हेस्यां भात हो स्यात स्याय् त्यं बले
 भाः तम्हेस्यां भचा आसे जि छकवः जिमि ततायागु ख्याः स्वय
 धका थ्व तताम्हेस्यात सातक्य छ्वयगुलिः थ्व वगु ।"

सिमा कवय, वाय, च्वं च्वं म्ह तताम्ह किचित् भाय्, स्यूम्ह
 जूगुलि चखुं चासय, खँ ल्हाः गु बाँलाक न्यना च्वन । कन्हे
 सुथ न्हापां दना व तताम्ह थः गु थः छेँ ध्याक पला छ्यु
 छयुं थ्यं कः वन । छेँ थ्यं का थः किजायाके वं ब्याक खँ न्यन ।

(२१)

किजाम्हेस्यां नं जुक् फुक् खँ कन ।

खँ न्यने धुंका वं थः भौयाके च्वंगु जन्त्र मातापाता याना
लाका स्यंका जन्त्रया दुने तथा तःगु सर्पया छथँ नचुक्क तःछथा-
छथां— “ध्व का छंगु अतिनं मतिना हिरायागु पवः
बेश्या छ बरु सर्प लयवः कया जि किजायात स्यायूत स्वइम्ह”
धाधां तताम्हेस्यां थः किजाया कलायात न्हाय, सपः ध्यना
पितिना छवत ।

उलि चिया बाखं थुलि न्यंम्ह मनूनं चुपुलि

हानं हानं कन्यबले

वय्मा पिहाँ ध्व

बाखं मनरूपी

दुलि

ककाजुयागु बाखं

छगू देशे छम्ह गरीब जूसां उया यांना नय्, मं मदुम्ह मनू
छम्ह दु । वं कलातं जक कमाय्, याकाः नया न्हिछ्याना च्वनीगु ।
उकिं कलाम्हं बराबर वयात ध्याचू न्यंकीगु । “मिजं जुयाः आमथे
लुकुथुकु च्वना जुइ मछानं मजूला ?” धका कलाम्हं वयात
बराबर काका याइगु । छन्हु सापहे धासेलि वं कलाः म्हेस्यात
धाल, “ए मिसा ! छन्त माक्क जि छन्हूँहे कमाय्याना हयाबी ।
छँ छाय घन्दाकया जुयागु ? छाय्, छं काना जुयागु ? छन्हु जि
गाक्के कमाय्याना हये” उलि धया ब मनू अनं सरासर छँ
प्यहाँवल । पिहाँ बभा कथं ‘लाकां भ्वाथः जुयाच्चंन लाकां
छकःनिं सुइके बिइमाल’ धका अनतुं च्वंम्ह सार्किया पसले वनाः
लाकां सुइके बिल । लाकां सूई सिधयेव सार्किं— “छतका दां
ज्याला लगय्, जुल” धाल । वं “ज्यू हुँ न्ह्यन्हे मरीकःमिया पसले
का । जि धयाबी” धका धाल । सार्किं— “मखु भाजु ! वं बिइला
मबिइला, म्ह स्यूम्ह मखु” धका धाल । व चंखे मनुखं “जि नापं
वा, जि धयाबी” धका ब सार्किं दनाबय्, न्ह्यः हे थः काचा काचा
बना मरीकःमियाके ? तकाया मरिकाया थुकिया दां व सार्कियाके
कयाबी जि धया तयागु दु” धका धया तल । सार्किं अन पसले
थ्यंकःवयेव व चंखें मरीकःमि दाजुयाके “खला, ? तका दां

बिइमागु मखुला ?' धका न्यन । मरिःमि दाजु' थःहे काय,
मानिगु ? तका दां धागु ज्वी धका "खः खः बिइ मानिगु खः"
धका धाल । उलि धायेव सार्किया "जितः बी मानी धाःगु मखा-
ज्वी' धका च्वन ।

व चंखे मनू सरासर अन्नं ववं ववं छथाय, लोहँ द्विती
ध्वब्यात छखलः मचातः मिस्त मुंका वसः हिया च्वंथाय,
थ्यन ।

अन थ्यनेव चंखे दाजु' अन हितियाथाय, वाउँसे च्वंगु ख्यः
चायूतुं च्वना ध्वब्यातय, मस्तथ्सं खंकेथें यानाः मरिप्वः फेना
फेना पेडा, बम्बईसन, लवँपवः, अनरसा इत्यादि पकापक नया-
कयन । अन म्हिताच्चंपिं मस्तेजा बम्बाइसन, हलुवासन, नःगु
खंबले ई घुतु घुतु वना—“जिमितनं कयाब्बु” धकाः वसः हिया-
च्चंपिं मां बौपिन्त पिरे याना हाय्कः वन । मां बौपिनि धाःसा
ज्या दिइमालिगु जुया व चंखे दाजुयात “अय् दाजु ! जिमि
मचातसें सापहे पिरेयात मरि छता निता जूसां बियादिसँ माःगु
दाँ बिये” धका धाल । व चंखे दाजु' 'जिहेला नये मखंम्ह ।
हुं'कन पूःचोपाखे मरि धमाधम दान बिया च्वंगु दान कया
हयागु छिमित गनं बिइगु । बरु छिमितनं माःसा म्हुँ का हुँ !”
धका धालः "अथे जूसा जिमिगु वसः पलख स्वयादिसँ ! जिपिं
दान कया तुरन्त हेवये । मब्यूला ?' धकाः ध्वब्यातय्सं धाल ।
व दाजु' "आमथे जूसा वसः पाना थकेगु मखु, भिभिगु वसः
जक छखे प्वः च्यु, मभिगु मभिगु जक छगूहे प्वले तथा वसः

निप्वलं जिथाय् न्ह्यः ने तया थकि, हाकनं जिला ताउत पिया
 च्वने मलाः छिपि थाकनं मबःसा वसः थनतुं वाना वने' धका
 खँ तल । ध्वब्बा तय्सं 'ज्यू, ज्यू धका निप्वः चिना बयाथाय
 न्ह्योनेतुं तया मरि दान काय्गु धका आशा याना सकलयँ दुरु-
 रु' पूचोपाखे व्वंवन ।

थुखे चंखे दाजुया ला ध्वब्बात जक खने मदय्वं भिंगु बसः
 प्वः छप्वलं ज्वना अनं कुलेलम ठोकेयाना वन । ववं ववं छथाय्
 जङ्गले थ्यंकः वन । जङ्गले थ्यंसेलि व चंखेदाजु ला वसः छता
 छता याना फुक्कंहे छमा तःमागु सिमाय् खाया थः सिमाया के
 च्वना म्हुतुं सुलु पुपूँ धमाधम तिन छगोलं लः बिया च्वंच्वन ।
 वहे जङ्गलयागु लँपु जुकाः महाजन छम्ह नं खेप वना लिहाँवःगु
 पाखय् लाना च्वन । व महाजन छकः आताहाँ च्वन । चंखे-
 दाजुं तीने लः ह्वाः धमाधम प्वंका च्वंगु व सिँमाय् खासा
 खासागु वसः खायातःगु वं स्वया च्वन । अले वयाके 'ए दाजु !
 आमकन छाय् लः बिया च्वनागु ?' धका न्यन । चंखे दाजुं साप
 हे लिमलाःम्ह थें याना खंक "खंक नं छु न्यना दियागु ? बरु
 माःगु थःगु लँलिना मासँ" धका धाल महाजनं- 'मखु दाजु आम
 सिमाय् छु वसः हे सैगुलाकि गथे ? धका धाल । चंखे दाजुं
 'हुँच्चे स्वया दिसँ ! अथे जुयाला लः बिया च्वना च्वनागु' धका
 धाल । महाजनं 'आम सिमा जितः मिइगु मन दुसा मिया थकि
 जि न्याना काये । गुलि दां मागु खः धाः !' धका न्यन । स्वस्व-
 खंक नं लं सैः सिमा मिईला ? अथेनं म्बालका, निदोसाईदां

ब्यूसा मिया थके । थुकी सया च्वंगु बांबांलाःगु लंजा जि खाना
 यंके ज्यूला ?" धका चंखे दाजुं धाल । महाजनं थःगु मती वसः हे
 सैगु सिमा दसेली छु' धका खँ लुइका वं धाको हे दां निनाबिया
 बांबांलागु वसः जक वंहेतुं खाके बिया छ्यत । महाजनं वहे
 तीनकया धमाधम सिमा चालु छु' लः बिया च्वन । बराबर
 मेगु वसः नं सःलाकि धका च्वे स्वयंगु याना च्वन ।

' व चंखेदाजु ला निदोसाइ दां ज्वना सरासर वन । ववं
 बवं हाकनं छगू बन जङ्गल थ्यंबले वं छम्ह भालु नापलात ।
 व चंखे दाजुं व भालुयात खिपतं कयंका लानाः भालुयागु प्यने
 मज्यू मज्यू दां दुछोया सिमा चाः चाः हीकातल । भालुया
 म्हाडा च्वने तांजुया च्वंगुलि प्यने कोचे याना तःगु दां छतका
 नितका याना फुट्ट फुट्ट प्यहां वै च्वन । थुगु हे बखते छम्ह पर-
 देशं ल्यहां बया च्वंम्ह महाजन वहे लँपु जुका बया च्वंगु
 जुल । व महाजन पलख त्वल्हे जुया भालु चाःचाः हीका तःगु
 व हाकनं प्यनं दां फुट्ट फुट्ट याना १-२ तका प्यहां वै च्वंगु
 खन । गजब जुया वं "आम भालुयात छु याना तयागु" धका
 न्यन । चंखे दाजुं न्हापाथे हे "खंक खंक नं छु न्यना दियागु ?
 बरु थःगु लँ स्वया मासँ" धकाः धाल । महाजनं "आम भालु
 ला दां फाइम्ह थें च्वंगुलि गुलि मूवंम्ह खः धा, जि न्याना
 काय," धका धाल । चंखे दाजुं "स्वस्वखंक नं ध्यवा खिफाइहा
 भालु सीला ! अथनं स्वातका, छि सापहे जिदी याःगुलि जि ४
 दोसाई दामं मिया थके । थवं फाना तय, धुं कूगु सः वसः दां

जिहे मुना यंके । मेगु छितः हे जुल' धका धाल । महाजनं ४
 दो दौं मिना 'आः छु धन्दा ध्यवा खिफाइम्ह भालुहे दत' धका
 भालु थःमं कया ध्यवा फाकेत हाकनं सिमा चाःचाः हीकल ।

चंखे दाजु' जम्मा खुदो दां ज्वना व थासं नं सरासर वन । वयं
 ववं छथाय, देशे थ्यंकल । अन व दाजु' चाह, वंवल्ले अनयाम्ह
 जुजु भाइ भारदार नाप नापं छगू त धंगु खायले जू म्हिता व्यंगु
 खन । व चंखे दाजु' थःमं ज्वना वयागु भिभिगु वसः पिकया
 खूब कसे जुया थाँत छाँत कथं तिया वहे खायले वना दो वदो
 दां च्याखापाना म्हितल । व खना अनयाम्ह जुजु नापं दंग जुया
 "थ्व जा धनिम्ह तःधंम्ह हे मनू ज्वी" धका वैत नं थः नापंतुं
 फेतुकल । "छंगु नां छु ?" धका जुजुं न्यंवल्ले व दाजु' 'जिगु नां
 ककाजु खः" धका धाल । जुजु' नं बराबर हे "ककाजु, काह्वाय
 त्रिलला ?" धका नांहे कया सःतीगु जुयाच्वन ।

थुखे व चंखेदाजु' त्वःता थकूपिं सार्किं व मरिक्ःमिया छतका
 दांया खँय, खूब हे ल्वापु जुल । सार्किं फक्क सार्किं जितः धका
 छतका छं बीमा गू धाइगु, मरिक्ःमिं फक्क मरिक्ःमिं जितः धका
 छं छतका दां बीमाःगू धाइगु आखिरे इपिं निम्हसिनं नं म्हीत ला
 अवश्य नं मंगःलाय, याना थकल, आः म्ही ल्वाता जुयां छु याय ?
 व थगुवायात हे माःवनेगु, वयात खनेवं बाकि तयगु हे मखुत,
 धका सल्लाह याना इमिसं माःवन । मामां मामां इपिं वहे लोहँ
 हितियाथाय, थ्यंवल्ले ध्योब्यात छखलं "आः छुयाय, आः छुयाय,
 जुजु थागु वसः समेतं हे लात, जुजु' जकं बाकि तैला ?" धका

कपा तिया खया च्वंगु खन । इमिसं, “ए दाजुपि ! छाया,
 खया च्वनागु ?” धका धा बले धव्यातेसं व थकुवा वया मरि दान
 बिया च्वंगु दु का हूँ धका धागु निसें इमिगु वसःपो व्याकूगु
 तकं फुक खँ कँसेलि इमिसं “ठीक खः जिमित नं धवहे मनूनं
 थथेयाना ठगे याना वंगु” धका खँ कन । “कानु मी थथे च्वनां
 छु याय, वैत माः वने, खनेवं वैत बाकी तेगु मखु” धका धया
 इपिं स्वम्हं अनं ववं ववं वहे जङ्गले ध्यन गनजा व ध्वाथः
 मिथःगु वसः छता निता बाकी दनिगु सिमाथ ४-५ न्हु निसें
 महाजनया ल व्युव्यूं कायल जुया च्वने धुं कल । इपिं अन ध्यनेवं
 धव्या दाजुं च्वे ध्यंक सोबले थमं स्वका तयागु वसः ४-५ ता
 खनाः, “आम छु याना दियागु, धव वसः थन गथे वल’ धका न्यन
 महाजनं नं वसः सैगु सिमा धका व ठगँ मिया थकूगु निसें
 व्याकू खँ कन । इमिसं “जिमित नं थगेयाना चोत्यंक लाना वल,
 आ थथे च्वनां छु याय, वैत माः वनेगु, खनेवं बाकि तेगु मखु’
 धका सल्लाह याना इपिं प्यम्हं मिलबजुया माः ववं हाकनं वहे
 जङ्गले ध्यन-गनजा व महाजनया ध्यवा फाकेगु धका ४-५ न्हु
 निसें व भालुयात सिमा चाःचाःहीका च्वन । इपिं अन ध्यसेंलि
 “आम भालुयात छाया, अथे चाःचाःहीका च्वनागु” धका महा-
 जन थाके न्यना स्वत । महाजनं नं “खः छम्ह मनूनं ध्यवा
 फाइम्ह धका धव भालु मिया थकूगु, ४-५ तका ति फात अनंलि
 जा ध्यवा छगः नं फाःगु मखु, जि ला कायल हे जुल” धका धाल ।
 इमिसं नं “छितः नं मंगः लाय, धंकल, जिमित नं वहे ठगं थथे

याना लाना धकल "धका घृतान्त खँ कसेलि इपि सकसिनं वहे
मनूयात माः वनेगु, चैत अर्थे त्वातेगु मखु धका निश्चय याना
इपि सकले मिलेजुया मामां वव वहे देशे छ्यन गन जा व
चंखेदाजु अन जुजुपि नाप च्वना खाय्ले छिताच्वन ।

इपि सकसिनं न्हापां तोल्हे जुया 'खःला मखुला' धका दोमन
याना व चंखे दाजुयात स्वयाच्वन । ध्वड्या दाजुं च्वहे पक्का
ठग खः वं फिना तःगु वसःजा फुकं हे जिं हीत धका हयातयागु
हे जक, ध्वैत ज्वं वनेगु धका धाल । मेपिसं आसे, आसे. ख्या
जा बथेहे च्वं अयनं मखुम्ह लात धाय्व मीत हे मखुथे ज्वी"
धका स्वया च्वन । व चंखेदाजुं इपि वःगु तापाकंहे खन ।
मखंछु याना व म्हिता च्वन । इमिसं अथेहे 'खःला मखुला' धका
स्वया च्वबले लाक्क जुजुं चंखेदाजुयात "ए ककाज् ! व्हाय
जिलला ?' धाल । थथे धाःगु लाय्वं इपिला जुजुं हे ककाजु धाम्ह
मनू नं मीसं धइम्ह मनू खइला ! भयला मखु रानी, मीसं ज्वने
लाःगु जूसा छु जुइ ?" धका धाधां ग्याना सकले भागाभाग जुल ।

चंखे दाजुं ध्यवा नं व्यादो दां मुके धुकुमुलि जुजुयाके
'आ म्हाल' धका बिदा कया सरासर छें लिहौं वल । थःगु छें
वया कलाम्हेसित गा छपुनि लाय, हकि धया दां फुक पंथा
बिल । कलाम्हेसिनं "भव दां छं गन कया हयागु" धाधां कुत्तुकुत्ता
न्यना जुल । ककाजं "न्याथे याना हःसां छन्त छाय, माल"
धका निहला धाल । कलाम्ह नं इंग जुया च्वन ।

ललि चिया बाखं थुलि... ..

कां, खू, धुसियागु बांख

छगू देशे कां, खू, धुसि स्वम्ह पासापि दु। इपि सापि हे गरीब। छन्दु इपि स्वम्ह पवना पयना मन लैय, वना च्वन। छम्हेसिनं नतूचा छपु थुइकल, अथे हे छम्हेसिनं हँचा वमेम्हसिनं मुगः छगः थुइका काल। स्वम्हेसियां म्हति म्हति थूगु छुर्थे धका ज्वना जुल। इपि स्वम्हेसियां “आ मीपि स्वम्ह मिले जया देशं देश चाःहिला पवना नये” धका सल्लाह यात। स्वम्ह साहुतियाना कथं वनं छगू धनघोर जंगलय, भयन। अन ध्य-सैली स्वम्हस्यां थयंथः “पासा मीपिला तसकं हे ग्यानापुगु जंगले लात” धका हाहा ग्याथे चिकुथे च्वंका वनावं च्वन। आखिरे वनं इमिसं जङ्गले साप हे बांलागु तःखागु छेँ छखा खन। इपि मध्ये छम्हसिनं ‘ए पासा ! ए पासा ! मीपि अन हे छेँ वना फों वने माल नु, थुजोगु जंगलय, नापे गुपायचीतं बांलागु छेँ स्वः स्वः’ धाल। वयागु खँ न्यना इपि सबैले “नु सा नु” धाधां वहे छेँ पाखे स्वस्वं वन। अन छेँ ध्यंका स्वतं इमिसं पिने रांहे मखन। अले इपि वहे छेँ कुमे निसं खापा त्युत्यु तले थाहाँवन। इमिसं लैय, थुइका हःम्ह दुगुचा छम्ह न तले हे थतयंका चोतय, यंका चिना तैयंकल।

व छेँ छम्ह लाखय्यागु जयाच्वन। पलख जाःबले लाखय, पिने चाहिला छेँ बल। छेँ वःबले खापा तिना तःगु खन। अले व लाखयन “ए, जिगु छेँ च्वंच्वंपि सु ?” धका न्यन। व हाःबले लाक दुगुचा छम्ह जक ‘म्याय, म्याय’ हाल हल। लाखयनं उजोगु सः तायूध गजब जुल। अले

“योमा ध्व छु हाता हःगु” धका ग्यात । अयनं खापा घारा
 घारा याना च्वन । लाखयनं धाल-“आम्हे हाले फुम्ह छं
 जितः कुतिन्याय, फुसा का ?” धाधा वं थःगु पति कँयप्वालं
 दुछ्वत । लाखयनं पति कँयप्वालं दुत छ्वया हयवं कां, खू
 धुसितयस थुयाहःगु नतूचां म्वीक सुयाविल । सुया हःगुलि
 लाखय्या पति होगना हि ब्वाला ब्वाला वल । लाखय्यात
 साप हे स्यात । “आया बावा” धका हाहाँ वं ल्हा काचाक्क
 लिकाल । हाकनं लाखयनं “का साः काः ! जिगु ल्हातय, मुद्कि
 छकः दा गुलित दायफु” धका ल्हा छपा मन्ह्यो मन्ह्यो खापा
 दुछ्वत । कां खू, धुसितयसं थुया हःगु नंमुगलं म्वीक दाया
 छ्वत । लाखय्या हानं ल्हा हे पति चिन । “आय्या बावा” धका
 हाहाँ काचाक्क ल्हा लिवाल । लाखेनं “अहो थुपि गुजोपि छकः
 स्वहे स्वय् धका कँय प्वालं स्वःवले कां, खू, धुसितयसं हंचां
 वयागु मिखाय, सुाहल । लाखय्या मिखा छपा कां जुल ।
 लाखय् ला ग्यात । “थ वला चानचुनपि खैमखुन” धका वं मेपि
 पासापिथाय, थयंका व लाखयनं “जिगु छे” गुजोपि ग्यानापुपि
 द्वाहाँ बना च्वन, जितःला थुजोगु गति यानाहल धका जुक्क खँ
 कन । “कारे, नु, पासापि, जितः मदत याना इमित पित व्छय
 माल, नत्र जि गन च्वं वनेगु” धका पुकारे यात “का का नु”
 धका छम्ह लसि वया सोवन । वनं न्हापा याम्ह लाखयनं
 ताथे “म्याय, ! म्याय, !” दुगुचा हाता च्वंगु ताल । वनं ग्यात ।
 हानं वं नं न्हापायाम्ह लाखयनं धाथेनंतं धया याना स्वःवले

बैत नं उगु हे गति याना बिल । व नं “खैमखुत, थुमित जिपि
सकल्ये मुना स्वय, माली, थथे चवनां जीमखुत, मथा हे गया
स्वय्माल’ धका मेपि पासापि स तः वन ।

लाखयूतसें मेपि पासापि सःतःवना च्वंतले थुखे कां, खू
धुसितय, भवयूनयेगु धका वहे दुगु स्थाना कवाफ दायेका बोत्रि,
तथा भवःछुना नयूत ठीक याना चवन । लाखयूनं पासापि
फुक्क मुंका छगू बथान हे जुया वल । ‘अथे मखुत पासापि
भयालं हे स्वय, माल बरू बोहले बोहले गया स्वयनु’ धका
सल्लाह यात । छेँ थुग्राम्ह लाखयूनं ‘जि दक्कसिबे तःले चवने
छिपि जिगु बोहले गया स्व’ धका धाल । वं धाःथे लाख-
यूत वं वैगु बोहले गगं भयालय, थ्वंकल । इमिसं अन छेँ च्वंपि
मनूत जक खः धका नं खन । इमिसं स्वया च्वंबले हे लाक्क
कां, खू, धुसितय भवय, नयूत ‘च्वंमिसें नयूलाकि क्वंमिसे
नय,’ धका हाला च्वंगु पाःलात । कां म्हेस्यां ‘क्वंमिसं हे नय,
धका धाल । अथे धागु तायूवं दक्क सिबय, तःलय, च्वंम्ह
ग्राम्ह लाखायूनं “आ खैमखुत क्वंमिसें नयूगु धाःगु जितः
हे निसें नैगु उत्री” धका माता पातां सना भागाभाग जुया
विश्यू वन । वं तोता बिश्यू वनेव च्बे च्वंपि उलिमछि लाख-
यूत फुक्क आकाकाका कुतंवया वं वैत वं वैत ल्हाना सित । बिश्यू
वंह छद्द अत्तापत्ता हे मन्त ।

तले पाखे मनूतय, खूब भवय, न्यायका चवन । कुने पिने
पाखे ध्वारारारा सः वःगु ताया इमिसं पिने छु जुल थें धका

स्वाभले लाखपत ला छट्ट जुया सिना च्वंगु खन । थव खना
 इमिसं "धुपि फुक्क वं वैत वं वैत द्यतना स्वःगु उयीमा, म्मीसं
 ववं निसै नय धैगुलि ग्याना बिस्युं वंगु कुतु वना सीगु उकी"
 धका सीका इपि दंग जुल । "आ थव छेया धन सम्पति
 व्याक मीगु धासां जिल" धका नं दंग जुल । इमिसं आः स्वम्ह-
 सिनं ज्वने फक ज्वनावने धका सल्लाह याना नयनी सीधयका
 म्हे छपा छपातय, अन च्वंगु हिरा मोति गैह थःम्हं थःम्हं ज्वने
 फक्क ज्वना स्वम्हं पिहाँ वल । ववं ववं इपि छगू चिकीधंगु
 गांवा छगुली धयन । बान्हि जूगुलि बाय, नं अन हे च्वन ।
 अले इपि स्वम्हय, खूम्ह व धुसिम्ह निम्ह जाना 'कानु,
 म्मीपि निम्ह मिलय, जुया थव कांयात स्याय्नु अले वैगु भाग
 नं म्मीब दै धका सल्लाह यात । इमिसं बिष दुम्ह सर्प छम्ह
 हल । कांम्हेस्वां जा नय, त्यंगु बखतय, जा नाष ल्वाकछ्याना
 बिष दुम्ह सर्प छम्ह तयानकल ।

कांया जानःगुबखतय, "थव नाइसे च्वंगु छु तयागु?" धका
 न्यन्यं जया च्वन । इमिसं "छन्त ल्होना वैगु वस्तु नकागु"
 धका । ननं ननं व कांयाला नय, हे सिमधःति बलय, मिखां
 बिस्तार बिस्तारं खने दयावल । मिखां खनेव आश्चर्य जुया
 जाध्वी स्थःबबलय, वं सर्प खन । "स्व पासापि छिमिसं जितः
 रंयायत सर्प नका तःगु खनी" धका पासापित न्वात । पासापिसं
 "छन्त मिखां खनीगु बासः नकागुका, आ मिखां खन मखुला!"
 धका खै तल । कां नं पत्था जुल ।

इन्हू लिपा अथे हे बासं चवं बलब, कां य खू मिलय
 जुया "व पासा, मीपि निम्ह मिलय, जुया थ्व धुसि चाःतुला
 घना क्वनीबलय, मुगलं दाया स्याथ्नु" धका सल्लाह यात ।
 निम्हेसियां खँ मिलय, जुसेलि दुगः न्हावेक घना च्वम्ह धुसि
 यात नका बिल । धुसिया "आय्या बा बाः" धका हाहां तिल्ल
 प्यन । इबलय, लाक धुसि तप्यना बल । धुसि "जितः स्याय्त
 दायागु ला ? बेइमानत ! " धाल । इमिसं "मखु, थ्वला
 छन्त तप्यंकेत यानागु, का स्व ! आ धुसिलूम्ह छ तप्यंला मप्यं"
 धाल । धुसि "खैका" धका च्वना च्वन ।

अथे जुजुं हाकनं बवं छथाथ, बाय, लाः बलय, कां व धुसि
 निम्ह मिलय जुया "व खूम्हेसित खुत्यांगु तुती दाया स्याय्गु,
 अले वैगु भागनं मीतहे दै, आ छेँ नं थ्यनिन "धका सल्लाहयाना
 पका यात । वःन्ही घना च्वंगु पाखय, लाका इपिं निम्ह बना
 मुगलं खूयात खुत्यांगु तुती छथु वेगं दाल । अथे याबलय बयागु
 बेकोगु तुती मन तःप्यना बल । 'पेय्या बा बाः' धका हाहां खूम्ह
 दना बल । "छिमिसं जितः स्याथ, त्यन बा बाः, दुहाइ
 महाराजया ! " धका हाहा दना बल । इमिसं "भत् मखुगु
 खँ ल्हाना क्वनी, छन्तला खूगु तुती लाय्कयत नका यानागु"
 धाल । व नं "खैका" धका सुंक च्वन ।

उबले निसें इपिं स्वम्हं कां नं मजुल, खू नं मजुल, धुसि
 नं मजुल । स्वम्हं सहेपि जुया धन सम्पत्ति गाक व्वना स्ये
 हाहां वः थःगु छेँ बया आनन्दं काल हना च्वन ।

बलि चिया बाखं थुलि.....

न्हय्म्ह तःक्यहेयागु बाखं

छगू देशे ज्यापु छम्हसिया न्हय्म्ह म्हाय, मचात दय,
धुंकूम्ह कला सित । अले वं मेम्ह कला हल । ला बला दसंलि
कान्छिम्ह कलाःम्हेसिया न्हय्म्हसुम्हाय्पि साप हे मयल । वं चानं
न्हितं भ तम्हेसित न्हय्म्हसुम्हाय्पिनिगु जक चुक्लि थाइगु जुल ।
कलाः यागु खँ न्यना बौम्हेसियां नं मचात स्वय, हे मयथा
बल । न्ह्याबले धयाथं चिरिमांम्हं हे चुक्लि थाइगु । जुजुं जुज
चिरिमांयागु जालं बौम्हं इमित बाय, यंके धका मती तल ।
छन्हु बहनी म्हाय्पिन्त सःता बौम्हस्यां “अय, मचात, मीपि
प्याखं स्वःवने न्ह्याला?” धाल । मचातयसँ छुस्यू । “न्ह्याः न्ह्याः
जि नं वय, जि नं वय,” धका खूब लहरयात । बौम्हस्यां ‘नु,नु!’
धका न्हय्म्हं तता केहेपितं वना यंकल । बवं ववं इपिं छगू
जंगलय, थयन । अन फल्ना छगूली चन । बहनी जुइब बौम्हे-
स्यां “ए मस्त का सकलें थन द’, जि नं दने कन्हे न्हापां
दना प्याखंस्वःवने” धका फुक मचातयतः थयन । पलख जायका
मचात सकस्यां न्ह्याः वयंकल । अले बौम्हस्यां “आ अथे त्वःता
वनं धाय्व लँ सीका थुपि छेँ ल्याहाँ वइ, छु यांना त्वःता थके’
धका विवा यांना चन । विवा यायां वं ‘इमित मिखा कने
मजीका थके माल’ धका फुक मचातयगु मिखाय, मौलि तिका
बौम्ह ल्याहाँ बल । अले चिरिमांम्हस्यां “आः तिनि याँउलका’

धका आमन्द याना चवन । अने जङ्गले फलचाय् वना च्वंमि
 मचातये, न्ह्यलं चाल । अथ्यां इमि मिखा कने मज्यू । “यः
 तता, जि मिखा कने मज्यू” धका छम्ह हात । मेम्ह न “जि न
 मिखा कने मज्यू, गथे ?” धका हात । अथे हाहा न्ह्यलं चाल ।
 सुयां हे मिखा कने मज्यूगु इमिसं सिल । “यो अबु, यो अबु”
 धका सःतल । अबु “हे” मधा । अले इमिसं “का मीत प्यास
 स्वेतु धका तोहः तया अबु वाय् हागु” धका सीका मचात साप
 हे खल । युगु प्रकारं बाहिर्तकी खलखल आखिरे मचातय
 नय पित्यात, लःसं त्वने प्याः चाल । मिखां धासा खने दुगु मखु ।
 पचि पचि यायां इमिसं व फलचाय् लः थल दैला धका माः
 जुल । छथाय् कुनय् लाक तताम्हेसिनं वायागु गोंप छगः
 थुइवल । व हे ज्वना “आ लः गन कायने” धका हानं फुक
 मचात खलखल जङ्गलं जङ्गलं लः माःवन । जङ्गलया बिचे हिति
 छधालं मचातलल लः हाया च्वंगु ताय् दया वल । वहे शब्द
 न्यना हिति धा थुइकाः लः फया काल । व गोंप होगंसु जुया
 ज्वन । इमिसं तःलय् होगंसु गोंप धका सर्यू । “गवास्त तकलः
 फयां छति मजाः” धका कोः छम्ह हाः वल । कोः हाता च्वंगु इमिसं
 ताल । व कोः हाःगुलि जक लः मजालला धका पचि पचि यायां
 “स्यु स्यु” धाधा कोः हयाना जुल । छले आखिरे तिनि इमिसं
 गोंपचा होगंसु खःला धका थिया स्वया गोंप होगंसु धका
 सिइकल । अले “धिकार ! धिकार !” धाधा गोंप वांछवया
 इपि हिती थाहाँवम । अले सकलें अतसं चना “आः मीसं मिखां

मखकं मख, खने दे मखुत म्हात्थे याना नं मिखांनीं खने दयके
 माल धका बिचा याना थः थःगु ई मिखाय, तथा प्वाका माहाँ-
 पुइका भति भति यायां मिखा खने दयकल । अले छद्दयां घाल
 "य तता, य तता, जिला भति भति खने दयावल" । हानं मेद-
 सितं "य तता, जि नं खने दयावल" धाल । थुगु ई प्रकारं
 फुकसियां कोसिश यायां बांलाक हे खनेदयकल । अले इमिसं
 "मौत व्वां मिखां खने मदयका धन वाना थकेत हे मौलि
 मिखा प्वाः बिना थकूगू खनी" धका निश्चय यात । आ थये
 च्वनां छु याय, नयगु नसानीं माःवने नु धका सकलें वन ।

ववं ववं छथाय, जङ्गले इमिसं विशालगु दरवार छगू खन ।
 छेँ खनेवं "अन हे वना प्वना नयेका" धका मती तथा व छेँ
 स्वः वन । अन थ्यंसेलि इमिसं व छेँ बिलकुल सुनसान जुया
 हासः हीसः मदुगु व खापा, लुखा नं फुक हे चाला च्वंगु खन ।
 इमिसं अन तलय, थाहां वना कोठा कोठा पतिकं थाय, थासय,
 द्वाहां पिहां जुया स्वः जुल । अन छेँ लुंयागु स्वाहाने व
 सियागु स्वाहाने इत्यादि फुक हे दुगु जुया च्वन । व खना इपिं
 फुक गजव जुया स्वाहाने थाहां जुया स्वत । हाकनं कोठा पतिकं
 नं दुने वना स्वःजूबले गुलि कोठाय, हिरामोति, गुलि कोठाय,
 लुँचू इत्यादि आपा मू वंगु धन सम्पत्ति खन । आखिरे छगू
 कोठाय अत्यन्त बांलागु हिरामोति जडय, याना तःगु पलङ्गे
 छद्द तःधिक ह्य माकः मस्त जुइक दाना च्वंगु इमिसं खन ।
 हाकनं वहे माकःया न्हांने तःपागु थाय, भुई दंक धौब्रजि बाला

तयातःगु खना । इमिसं पित्यागु मोंकय् खूब लय्ताया न्हेह
 तहकेँ हे नं वना धमाधम वहे धौबजि नल । अले धौबजि
 व्वाक्क नथ्धुंका छप्येचा बाकि दनिबले नल धका माकलं
 सिइकी धका भयालं नःगु धाय्कयत भयाले छप्ये धौबजि तिका
 वन । माकःया न्ह्यलं चाय्का धौबजि नय् धका स्व बले धौबजि
 छति हे मखना “जिगु धौबजि सुनां नल ?” धका चाःचाःहिला
 स्वे । जूबले भयाले छप्ये तिकातःगु खना “थ्वहे भयाचां नल
 ज्वो” धका भयायात खूब सास्ति याना स्यंकाबिल ।

कन्हेखुन्हु नं व माकःया अथे हे धौबजि वाला ठीक याना
 द्यना च्वंबले वहे तःकेहेँपिं वया न्हापाथें हे न्हेहसियां इना
 नये धुंका इमिसं धौबजि थामय् किका थकल । माकः चिया
 न्ह्यलं चाःबले हानं धौबजि बेपत्ता जुया च्वंगु खना मुरमुरे जुल ।
 सुनां नल धका माः माः जूबले थामय् धौबजि किना च्वंगु खना
 हाकनं वं थांयात धुमधामं तं दिका पाल । अथेहे वयां कन्हेखुन्हु
 नं न्हापा लिपाथें याना धौबजि नय् धका स्वःबले मदया माः
 माः जुया स्वःबले तुफी किना च्वंगु खन । तुफियात नं स्वेस्वे
 हिइका नच्युक स्यंकल । “आला तःकोमछि जुल थौला मनसें
 त्वःते मखु धका वं यक्क दय्क धौबजि वाल । द्यना हानं अथेहे
 व तःकेँ हपिं वया फुककं नया गनकिके गनकिके जुया व माकः
 यागु हे न्हिप्यने किका थकल । माकःया न्ह्यलं चाय्का स्वःबले
 धौबजि मदगुलि वाकुछिना चाःचाःह्य ह्यं माला स्वःबले थःगुहे
 न्हिप्यने किना च्वंगु खन । ए, थ्वहे न्हिप्यने जिगु धौबजि नया

जुगु खनी" धका सापहे क्रोध मूर्ति जुया निहप्यंयात बाकि तय,
 मसु चिकने पुकेगु धका तम्बेका वं तःगोगु खासी चिकं ग्वारा
 ग्वारा दाय्का उकि थःगु निहप्यं हीजक थुन । थःथमंतु छको छको
 "आपू ! आपू !" धाइगु हाफन "नय, बलेजा माकु, नय, बलेजा
 माकु" धका लिसः बिइगु यात । अथे हाहां थःगु निहप्यं तुलुक
 तुलुक चिकने थुना च्वंबले व न्हय्हा तःके हेपिं अकस्मात बल ।
 इमिसं व माक यात ध्वाना ग्वारा ग्वाय दाया च्वंगु चिकने
 कोप्वात । व माकः चिकनं पुना सिनावन ।

व माकः सिनावसेलि व तःयागु दरवार छगुलिं वहे न्हय्हा
 तःकेहँ पिनिगु जुल । इमि नय, त्वने व तीगु धन्दा मन्त । इपि
 अत्यन्त धनाढ्य जुल । उलि याय, धुनेव इमिसं आः मीत वाना
 थकूझ बौ जूसां बौ धैह बौ हे खः, सतके छ्वेमाल" धका स्वाहा
 याना सतके छ्वेत । बौ प्रस्यां नं आः म्हाय्पि तःमि जल धका
 ग्वबर सिया लय, लय्तातां बल । छेँ कवे ध्यनेवं 'ए सै ! ए सै !'
 धका सःताः बल । म्हाय्पिसनं बौम्ह वःगु सिइवं 'यो अबु ! यो
 अबु । छलँ यागु लुखां द्वाहां वय्लाकि, वहःयागुलिं वय्लाकि,
 सियागुलिं वय, ?" धया न्यन । बौह दंग जुया तिला 'लँ यागु,
 लुखां दुहँ वय, ' धका धाल । अथेहे इमिसँ । "लँ यागु वहःयागु
 व सियागु स्वाहाने मध्य गुगुलिं वय, ?" धका न्यंबले
 लँ यागु स्वाहाने हे थकाल । लले ध्यनेवं इमिसं बौम्हेसित
 धुमधामं अस्कार वाना चयेप्यहा लवसा लया भोजन याकर्त ।
 उलि जक मखु इमिसं बौम्हेसित ज्यनेफको धन सम्पत्ति समेत
 ज्वका छयन । हानं इमिसं चिरिमांम्हेसित नँ हवयाहि धका

विदावारो याना छवत ।

कन्हैखुन्हु चिरिमांम्ह नं खूब दंग जुयां न्ह्यसुम्ह्याय् पिथाय् बने
 धका बने । चिरिमांम्ह बागु खबर न्यना इमिसं न्हापा बौम्हे-
 सित न्यथेतुं न्यना । चिरिमांम्ह बागु स्वाहाने थकात्त । हाकनं
 न्हापाथे हे चयेप्यता घासा ज्वरे यानाः नकाः खुसि यात । अले
 कुने चवन न्हयम्ह म्हाय्पिसं 'मीत थपायचो धोका नका पित
 छोवाहम्ह चिरिमांयात स्याय्माल ज्यूला' धका सलाह यात ।
 इमिसं अन जङ्गले चवपि विषालु न्याय्पि दको सर्प, गोमन
 इमू विच्छे, न्हय्बि इत्यादि बःबागोगु कसि छगले म्रुका उकी
 चाकुमरिया कसिथे चवक नेपालि भोतं मुन्ना चिरिमां यात बिया
 'का थव छगू थंकि, हनिचा घनेवले कवेँ प्याहा होप्पा इको तिना
 याकचा जक घने थाय्चवना थव कसी ल्हातंतुं होखना थुकी
 चवंगु लिक्का न । छ हृष्ट पुष्ट जीक ल्होनी' धका बियाव्वत्त ।
 चिरिमांम्हेस्यानं न्ह्यसुम्ह्याय्पिसं धागु खै धका बहसी चंगु
 वस्तय् याकचा जक छगू कोठाय् कवेँ प्याहा होप्पा इको तिना
 कणि नापं तया कसि ह्वन । वं होजक हु खन उकी चवपि
 विषालु कीतव्याक प्याहा वया थैत न्यान्यां स्थाना हे विल । कन्है
 खुनु भातम्हेस्यां कलाम्ह उजु' दना मवया हु जुल थै धका खापा
 तह्येना द्वाहां यनाः ओवले कलाम्ह एकदम तःग्वारा जुइक मजाः
 सिना चवंगु खन्नाहिमै चिरिमांमन्तधका म्हाय्पित खबर छवत
 थ खबरसिसेलि म्हाय्पिसकले अन वया थैगु काज क्रिया याना
 बीयात इमिगु हे दरवारे थंका सुखं दिन व्यतित आके थंकल ।
 उलिचिया बाखं थुलि.....

“न्हयपा नय् ! न्हयपा नय् !”,

धाइम्हेसिगु वाखं

छगू देशे छम्ह साप हे गरिबम्ह मचा छम्हदु । व मिह निह
करपिनिगु बुँज्याय्, ज्यामि च्वं वनिगु जुया च्वन । वया
मांम्हेस्वां वैत न्हिनसिया बजि नय्त धका छुचु मरि छुना बिबा
छवइगु जुया च्वन । व मचा धाःसा बजि नयगु बखत जुइवं
सुनापं हे भच्चंसे याकःचा छथाय् अलग्ग च्वना नैगु जुया
च्वन । छन्हु व मचा छगः तःफागु लोहँते च्वना नय्, धका
स्वःबले न्हय्पा मरि दुगु जुया च्वन । “थुलि मछि दु नय
फैला ? न्हय्पा नय् ! न्हय्पा नय् !” धका हाला च्वन ।
व लोहँफाःया तःले न्हय्म्ह लाखय्, लसित दुगु जुया च्वन ।
व च्वय्, च्वना “न्हय्पा नय्, न्हय्पा नय्,” धका हाला
च्वंगु लाखय्, लसितयेसं ताल । “भीपिं न्हय्म्ह हे नय्, धका
हाला च्वंगु खः । भीत हे नय्, धाय्, फुम्ह गुजोम्ह जुइ”
धकालाखय्, लसित ग्यात । अले इमिसं थःथः “न्हागु हे जूसां
छगू लोभ कयना वैत लितछोया मी वचय्, जुया कायगु
यत्न थाय्, माल” धका सल्लाह यात । अले इमिसं “आमकन
द्यःने सु, मनूला, भूतला प्रेतला सु खः ? न्ह्याम्ह जूसां
जिमित रक्षा याना मिखा छक तिसिनाव्यू ।” धका धया
छ्कत । अले व मचां इमिसं धाःगु ताया इमिसं धाःथें मिखा

तिसिं। मिखा तिसीव व मचा लाखेया कुले लात। अले ब्रैव
 हरामोति इत्यादि दुगु कोठाय, छोट। इमिसं बयात धन घः
 छगः ज्वंका "छ आवलि वय, मते। वल बाःसा निमिसं
 बाकि तय, मखु।" धका छेँ तित छवया हल।

मचा धन घः ज्वसा छेँ लिहां वन। मां— बौपित धन घः
 बिल। मां— बौपिसं नं "गन कया हयागु?" धका लय,
 लयताया कल। 'व धन गोफा दु दाना स्वय, माल' धका इमि
 सं नापंतुं छवंपि फुकीतेगु छेँ वना "पाथि छकः हिं" "धका काः
 वन। व छेँ च्वंम्हमिसा धाःसा तसकं हे चलाखम्ह जुवा च्वन।
 थपायसक गरीबपिसं नं छु याय्त पाथि काःवःगु ज्वी सिइके-
 माल" धका वं पाथिया प्यने चाकु भ्याः किका पाथि सुं क विया
 छोट। इमिसं दाना दिना धन स्वथना पाथि तितविइ अंकल।
 डाप साप हे तःमि जुया वल।

न्याषा पाथि बियाहः हसिनं पाथिया प्यने थयक प्वीका स्वः
 बले असर्फि निगू प्यपुना च्वंगु खन। "थपाय चो गरीबपिसं
 असर्फि हे पाथि दास, दुपिं ज्वी धुंकल, गन कया हया दयकल
 ज्वी" धका वं सापहे नुगः स्वीकल। "स्त्रीया सिकं नं गरीब
 पि असर्फि हे पाथि दाइपि ज्वी धुंकल स्त्रीपि न्याषले
 नायचिया नायचां तं तिनि। छं नं इपि गथे जुया तःमि जुम
 इपि नाप सल्लाह याना ज्या याय मज्यूला?" धका वं थः भातः
 यात बराबर ध्याचू न्यंका च्वनीगु जुल। कलाःयागु घुकि
 बराबर न्यने माःगुलि भातम्हेइयां नं "का सा का! इमिसंथे

अथे हे हय, मफयकं जि वे मखु। सिसा सित, म्वासा म्वाव"
धका वया प्याहां वया इमिथाय, न्यंबन। न्यं वसेली इमिखं नं
वृतान्त खँ फुक कन।

खँ न्यने धुंका वं नं अथेहे याय, धका न्हय्पा मरि उवना
बहे लोहँफातय, उवना व तं "न्हय्पा नय, ! न्हय्पा नय, !"
धका हाला उवंच्वन। छकः मखु निकः मखु आपालं हाःगु ताया
लाखय्तसे "ध्वला मीत नैह मखु, धनया लोभं जक वःगुखः"
धका निश्चय यांना न्हय्हा लाखय, लसीवनं प्याहां वया वैत
नया सखाप यात। खालि वैगु कंलाय, जक बाकि जुल। वया
कलाःह "छाय, मिजं मवःगु ज्वी" धका निहंन्हि मिखाय,
ख्वबि दंक दंक तया उखे थुखे हाला ज्वीगु जुल।

छन्हु व बहे उखे च्वंहा मचायाथाय, वना "छिमि कका
गन छ्वयागु ? छ बनागु चासय, हे छ्वयागु ला ? जि हे
वना स्वःघने" धका न्यंबन। अले व मचां "फलाना फलाना
थाय, च्वंगु लोहँफातय," धका कनाछ्वत। मचायागु खँ
न्यना स्वःवबले व मिसां थः भाःतयागु तुइसे च्वंगु कवेँ की
जक बाकि जुथा च्वंगु खन। अनं निसे "धिकार जि सित्ति
जक छ्वयागु" धका थःगु मुगः दादां स्वया लिहां बल।

उलि चिया बाखं थुलि

न्यंपिसं चु पुलि

नुगः स्याः ह्य बुढीयागु बाखं

छगू देशो पर्वतया पाखाय, ज्यापुत छखलः चवना चवन ।
इमि धाःसा बुढा बुढी निम्ह व काय, पि न्याम्ह व भौपि न्याम्ह
दुगु जुयाचवन । इमि वर्षा वयःछि सिनाज्या बाइ, वा पिइ
दुकाइ, अले चिकुला जुइव कु कबिया धिवा कमाय, याये वका
देशो पाखे वइ । इमि छेँ धिवा मदु अन्न धाःसा भखारि
भखारि जाया जाकिं भरिपूर्ण जू । उकिं इमि खालि धिवां
जक दुःख । भौपि नं न्हि न्हि जङ्गले सिं काःवनी । पलख हे
सुम्क चवना इमिसं मनः । अले अपाय् चवः ज्या याना जूसां
अपाय् चवः अन्न दःसां व बुढीम्ह माजुम्ह जाया नामं छछा जक
हे इमित मनकू । न्हि न्हि इमित कःनिचूं, दुसिचूं जक नकिइगु
जुयाचवन । छन्हुमखु निन्हुमखु तःदँमछि दतं थुगुहे प्रकारं नया
दिन व्यतित याय, माःगुलि व भौपिसं सापहे अपमान चाल ।
“बिक्कार ! थपाय् चवः अन्न व वा जाकिं भरिपूर्ण जुया चवन नं
मीसं जाया नामं छछा जक हे नय, दुगु मखु, भात धका नं सदां
होने दुगु मखु, धिवा छगः धका मीत बिइपिं मदु, आः छगु
जुक्ति याव, माल” धका इमिसं दकसिवे चीधिकः ह्य भौनं वया
पिंहिलिपिं तताःजु पित्त “मीसं तलेचवंगु दकसिवे तःगोगु
भखारी चवंगु वा कोकया बुई चवना हे जाथुया नःवनेतु ! माजु
माजुपित्त धावमते” धाल । अले तता जुपिसं “ध्व खँ माजु बाजु-

पिसं सिल धाय्व मीठ पितछोइ, जिमिसं याय भछाः" धाल ।
 चीधिकःह मीनं इमिगु खँ न्यना "इमिसं माजु वाःजुपिन्त कने
 जक मत्थे जि जुक्ति याय" धाल । पिहिलिपिसं नं "का सा का, हं
 स्वया या, जिमिसं मथ्यु" धका धाल ।

धात्थे कन्हेखुन्हु तले च्वंगु तःगोगु हे भखारिया तःले कुन
 पाखें धलिया कापि कोठापौ लिकथा होखना वा पिकथा माजु
 वाजुपिसं मसिइक बुई यंका कुती वाना, जाकि दयका, जाथुय
 नयगु यात । हानं वःहे वा तु' मिया लायो सा ला, हि यो सा
 हि, थः यःगु फर्माय, याना नयगु यात । अथे कुती वाय धुसंलि
 छहा जक सगु छयाकथु सो वहे भखारी दजेतु कोफाय, हैगु
 जुया च्वन । अथे यायां इमिसं व भखारि छगः वा ख्वला जक
 हे खोक् नया बिल । अले "आः अथे यानां मजिल माजु वाःजु-
 पिसं सियावैगु जुल, आः छगू जुक्ति मयासें मजिल" धका
 इमिसं सल्लाह यात । उकियागु सल्लाह नं सुनां विइ मफुत ।
 आखिरे बहे दक्कसिवे चीधिकःह मीनं "आ मीपि हनिचा
 चान्हेवाचा इले दना मी थःगु खवा रङ्ग बिरङ्ग ज्धीक छिना
 डमरु गं छगः छगः ज्वला दक्कसिवे तःगोगु भखारी च्वंगु हे वा
 नयगु धका हाहां ग्यानापुगु शब्द पिकथा हाता थाहां काहा
 जुयाच्वनेगु अले मीपि पलख हाता थःथःगु कोठाय, त
 च्वंवेनेगु" धका ग्वसागोल । सकसिनं "आसथे हे यायगु छं
 जक उपाय पिका आसथे हे यायगु" धाल ।

चान्हे जूबले इमिसं किसिम किसिमयागु रङ्ग खवा छिनाः

गं डमरु थाना " ताःगोगु हे भखारी क्वंगु वा नयगु" धका
 हाला थाहां काहां जुल । अले बुढा बुढीतय, न्ह्यलं चाल । बुढां
 "का स्व छ नुगःस्थाय, मत्थे, मी भौपित जा नकि, मीके वा
 तय थाय, दुगु मखु धयां छ माने मजू । आ स्व थः भौपित
 नके मखन, ग्याना ग्यानापुपि वया नःवल । आ भखारी वा दै
 मखुत" धका बुढीयात कातु काना नुगः मझिका ग्याना कय,
 कुना चवन ।

सुथसिगु प्रहर जुसेलि भौपि सकलें दना वल । इपि छथाय
 मुना चवनकि न्हिले मास्तिवै धका छम्ह छथाय छद्द छथाय,
 चवना थःथःगु ज्या याः जुल । बुढा बुढीत नं दनावल । इसिसं
 भौपिन्त "ए भमचात ! थौं चान्हे ग्यानापुक सःवधु जिमिसं
 मताःला ?" धका न्यन । भौमचातय्सं "गन सन्धःमु ? गुथाय,
 सःव गु ? गथे सःवल ? जिमिसं मताः" धका लिसः बिल ।
 थुगुहे प्रकारं फुक भौमचातय्के न्यन । गुलिसिनं "ता जा
 ताःगु खः ग्याना स्वःवे मझाः" धाल । गुलिसिनं "ता हे मता"
 धाल । भखारी स्व वंबले वा खोला जक ल्यना चवन । बुढाया
 "थःम्ह नय, मखं सिलिबन" धका साप हे नुगः मझिका चवन ।
 "आः खुनु भौपित नकि" धका बुढीयात समझेयाना न्युसेलि
 बुढी भौपिन्त जा नकेगु यानाहल ।

पुलि बिया बाखं थुलि

न्यंपिसं चु पुलि

धवो गुर्जु यागु बाखँ

छगू बखतय, छगू देशे मनूतय, इलम उद्योग मदया साप हे
दुःख व हाहाकार जुया चवन । थौं कन्हैयागु काले थें मनूतय,
इलम दुगु मखुः न्याना नये धाः सां सकतां थिकय । निह छद्माः
जक नयूतनं मनूतय, धौधौ जुया चवन । थुजोगु कठीनगु बखत
जुया व देशे च्वंपिं खूब, हे घनिष्ट मित्रता दया च्वंपि, प्यम्ह
पासापि- नौ छम्ह, सिकःमि छम्ह, पँछम्ह व कौ छद्म, जम्मा
प्यद्म पासा पिनि थःथःगु दुःखित अबस्थाय, सरसल्लाह
याना देश त्वःता बरु बिदेश वना कमाय, याः वनेगु हे उत्तम
ज्वी धका निश्चित यात । इमित हरेक बिषयस सरसल्लाह बीह
छम्ह गुर्जु नं दया चवन इमिसं वैत नं नापं हे परदेश वना
यंकेगु निश्चय यात । छन्हु साइत याना इपिं न्याम्हं परदेश
वनेगु धका छेँ प्यहाँवल । वनं वनं इपिं छगू घनघोरगू जंगल
यागु बिचे लात । इपिं अन घोर जंगले ध्यं नं ध्यन रात्रीयागु
बेला नं जुया बल । छचाखेरं रात्रीयागु अन्धकार जुजुं बल ।
जंगलया दश्वी अनेक जीव जन्तु यागु भय जुया इपिं न्याम्हं
“गथे याय, ? गथे याय, ? गन बासं चवनेगु ?” धका उखेंथुखें
चाहिला जुया चवन । उबले इमिसं छगू तः धंगु सापहे बाँलागु
दरवार छगू खन । इमिसं बहे दरबारे बासं चवने माली धका
बिचा याना सरासर बहे दरबारे द्वाहा वन । अन दरबारे सं

छम्ह हे प्राणी महुगु जुया च्वन । दुने पिने न्यंक बना इमिसं
 स्वखब सुहे मखं । दरबार धाःसा धुमधामं सजधजयाना अनेक
 सुख सामाग्रि भरपूर जुया च्वन । अयून अथे सुनसान जुया की
 को छम्ह हे मखंगुलि इमिसं व नापं बबना यंकूम्ह गुर्जुयात
 “अ छे भिंगुला मभिंगुला गथे खः स्वय, माल” धका जिक्रि
 यात । गुर्जु नं इमिसं धाःथे अनयागु चा छकू कया तुरुन्त हे
 थःगु कथं लया च्वच्चं स्वया, “अ दरबार छम्ह मयंकरम्ह
 लाखय, यागु खः । व लाखय, खुला घनीम्ह, खुला दनाः नसा
 माला ज्वीम्ह खः, व लाखय, थुगु बखतय, दरबारया दक्षिण
 पाखेबागु चुकय, दयना च्वंगु दै” धका कन । धाथे इपिं सकलें
 दरवारयागु दक्षिण पाखे च्वंगु चुकय, तीजक बना स्ववंबले
 इमिसं धाथे हे छम्ह मयंकरम्ह धँःवा छिं छिं पिकया सँ फंफं
 तबा चात्ता घानाः दयना च्वंम्ह लाखय, खन । व खना इमिला
 ग्याना प्वाथय, च्वपि किमि हे सित खै ।

व लाखय, बाकनं नं दना बय्फुगु व दयंगु उबले थुबले
 धका मयूगु नूया निति इपिमध्ये भतिचा बलाखम्ह नौ नं व
 लाखय, यागु सँब, गँ छगः घाना तयगु अले लाखय, दना
 बागु राब्द ताय, दै धका अकल यात । व धाथे इपिं तीजक बना
 वचना च्वंम्ह लाखय, या सँब, गँ छगः धाकाबिल । अले दरबारे
 दुने छगू जमय जूगु कोठाय, बल्लाक लाखय, द्वाहां वय, सफ-
 थक सिकःमि दुनेबना धमाधम व बःलागु बां तया वारं खुल ।
 बचाये गनं हे द्वाहां वये मजिइगु कथं खूब बल्लाक वारं

खुया ठीक उवा धुसेलि छखेर पाखे पिने ठीक बहे चना च्वम्ह
 लाखय् चागु हे तस्वीर छपाः च्वया बहे तस्वीरया चःने नौन
 धमाधम ततःथुगु च्वामुसे च्वंगु नकि तात । उलि याना इपि
 न्याम्ह दुने वना सल्लाह याना च्वन । उगुहे बखते लाखय्
 चांगु न खुला दये धुकूगुलि “हा छि” याना हाछिका तत
 दनाबल । व दनाबःगु शब्द अन दरबार हे थके जुया व
 कोठाय् बार खुया दुने च्वनाच्वपि न्याम्ह “आः मी फुतका”
 धका व वैगु स्वा व वैगु स्वाः स्वया ग्याना वँचुसे च्वका
 च्वन ।

लाखय् सरासर दना दरबारे दुने वना नय् मास्तिवःगु मोके
 उखे थुखे स्वस्व मंग्याग् आवाज वय्का वय् अनहे बारे पिने
 च्वयातम्ह लाखय् स्वना “थ्व न्हूम्ह लाखय् वयाः जिगु दर-
 बारे च्वे बयत्त्यमः, थ्वैत न खतम याय् लाल” धका व च्वया
 तःम्ह लाखय् यात जोडं लाकमं प्यकल । वधाथ्येयाम्ह लाखय् न
 मने थ्व तय्यत बढय् जूम्ह लाखय् स्वनी धका बिचा याय्
 “छ छु या” प्रयाम्ह, छु धाः वयाम्ह, का याकनं धा ।” धाया
 हाकनं लाकमं प्यकल । वयागु तुती व तानातगु नकि द्वाहा
 वनाः हिः च्वाला च्वाला वल । स्याना न वल । व लाखय् न
 धाः लाकमं न सवा सँ न मसं, अन उरटा व धाथ्येयाम्ह लख
 थ्या छकः छकः थकुक् पतिकं घानातगु गं न ततः सकं ल
 वल । व सभ ताभन लाखय् या “थन च्वातां खै मखुत” धका
 भागाभागा खुया बिस्यवस । लाखय् जके विस्यवनेव अन दुने

ध्वं पिनि “हः आः तिनि ध्वं दरबार मीगु ध्वी न” धका
गवाय् पिथा कवन । अयनं इमि भुयू चःति गंगु मखुनि ।

लाखय, एक सूरि बेतोडं ब्वावना च्वंगु छद्म ध्वोँनं खन ।
ध्वोँया जात तच्छतं चलाख । धाइगु नापं ‘ध्वोँथें चलाखद्म’ । व
ध्वोँनं लाखय, यात ‘ए लाखय, दाजु ! लाखय, जुया नं दाय,
अपाय् च्वः ह्मिप्यं तिं स्वाकागु । ब्वां ब्वां वनाच्चंगुया कारण जि
स्यू, छूँ हे ग्याय, माःगु मदु, जिं माःगु सल्लाह विइ, वन्दा
काय, स्वा !” धका धाल । वयागु खँ न्यना लाखय, नं
पत्या जुल । अले वं थःगु दरबारे जूगु खँ फुक फन । तुती
घाः जुया हिवै च्वंगु नं ध्वोँयात कयन । “गुजोम्ह लाखय,
द्वाहाँ वया च्वंगु खः, जितः यंकाः कयनाब्जु” धका वं धाल ।
लाखय, नं मळजुर याना ध्वोँयात न्हापा न्हापा तथा अन च्वया
तःम्ह लाखय्या थाय, हया कयन ।

ध्वोँनं अन च्वयातःम्ह लाखय, व अन ततःगोगु थां तथा
बार खुयातःगु ब्याक्क कथिइक स्वयाः धाल, “लाखय, दाजु,
थनजा मनूत द्वाहां वया च्वंगु छौँत वः । ध्व लाखय, धावें
थाम्ह नं मखु, च्वया जक तःम्हखः, आ थन शान्ति
मयाखे मज्यू, शान्ति यातकि ब्याक्क ठीक जुया वै ।”
ध्वोँयागु खँ न्यना लाखय, नं “अयसा ज्यू, गुर्जु ! म्यात्थे
याना नं शान्ति याना रक्षा यानाब्जु” धका धाल । ध्वोँनं
“मेपिं गुर्जुपिं सँहे सःते म्वात्त, जि हे गुर्जु उवीगु, वाक्कतं
व्वनेग, तन्त्र मन्त्र विधि ब्याक्क जि याय, हे सः” धाल ।

लाखयन "मन-ज्यू" धाधां मज्जूर यात । ध्वोँया खूब रङ्ग
 जुया न्हापां सौबँ थिइके बिल । चा कायके छवया अन
 चवया तःम्ह लाखययात खने मदयूक चा ईका ल्युं तये थें
 तयेकल । अले अन न्होनेतुं मण्ड चवया माःमाःगु
 सामान ओरजाम आका धमाधम वाक्य बबबं न्हिप्यं संका
 पुजा चलेयात । अन दुने च्वंपि न्याह पासापिनिला "आः
 खै मखुत, ध्व ध्वोँ नं मीतला मंगः लाइन, गथे याय् गथे घाय्"
 धाधां मने धौ-बजि वाय्का च्वन ।

संयोगं अन बारं खुयातःगु छथाय् धो मिले मज्जुगु लि
 भू छभू दयाच्वन । ध्वोँया वहे तालं न्हिप्यं खूब थिकु थिकु
 संका वाक्य ब्वना च्वंबले न्हिप्यं वहे भुली भतिचा दुने द्वाहां
 वन । न्हिप्यं दुने द्वाहाँवःगु मौका खने साथ व चलाखम्ह नौ
 नं तप्प न्हिप्यं ज्वन । हाकनं मेपि निम्हसिनं नं कातुक ज्वना
 साला तो हे मतोतू । ध्वोँनंला दुने पाखे न्हिप्यं सालातःगु
 या तोरं स्याना वाक्य नं बांलाक ब्वने मफया बल । बल
 बल आत्तु मत्तु साला न्हिप्यं हे चःफुना भागा भाग जुल ।
 शान्ति यांना च्वम्ह गुर्जुं हे "छाय्, छाय्" धायक बिस्युं वंगु
 ज्वना लाखय्या मने "पक्का नं थन छं ग्यानापुगु ज्वीत्यन,
 उकिला ध्व शान्ति याःम्ह गुर्जुं नँ हे मवासे बिस्युं वंगु, खै
 मखुत" धका थःनं वेतोरं भागा भाग जुया थःगु हे देशे
 ग्राहालि फोने धका वन ।

लाखय, नं ध्वोँनं वैपत्ता जूगु ठहरे जुसेलि अन बारं खुया

ज्वना ज्वंपिनि भचा साहस थाहावल । अले विस्तारं इपि अनं
 प्याहावल । इमिसंला मौका धैगु थव हे खः धाधां भमं थमं
 ज्वने फक्कव हिरामोति उवाहारात इत्यादि कया कु कसेयात ।
 गुम्हेस्यां कलायात तिसा जक थुलिया दयेका बीगु धाल ।
 गुम्हेस्यां धर्म कर्म आपा यायगु धाल, गुम्हेस्यां व्यापार
 पाखे लगय, यायगु मती तल । थुजोकथं थःथःमु गन
 थन यायां अन ज्वना ज्वंपिसं “लोभ यानां खै मखुत लाखय,
 हाकनं लिहांवये यःनि” धका कन्हे खुन्हु खा हे महावं अन
 दना वया थःथःगु छें लिहां वया खूब मज्जां नया ज्वंज्वन ।

लाखय्या अन थुनां थुनां चवीक बिस्युं ववं ववं थःगु
 देशे थ्यंकः वना अनयाम्ह जुजुयात थःत जूगु खँ व्याक कन ।
 व लाखय्या जुजुं प्यम्ह लाखय, पातेत महत् विया व लाखय
 यात हाकनं अन हे दरबारेतुं छवयाहल । थुखे न्याम्ह पासा
 पि मध्ये निम्हेसिया सम्पत्ति भिंगु लजगास लगय, मयासे
 खाति ‘भक्ती नयगु, कोत्थी दनेगु’ धैथें याना, साःसाः भि भि
 नया फुकयगु यात । अथे याना नयां गोन्हुयात गाइगु हिया
 तको दां इमिसँ स्वाहा यात । ताथ जुलेंलि हाकनं इमिसं वहे
 न्हापायाम्ह गुर्जयाथाय, वया “हाकनं छक न्हापायाम्ह
 लाखय याथाय वनेमाल, साइत गथे चवं, छु खः ?” धका न्यँ
 वल । गुर्जुम्हला आः न्हापा याम्ह गुर्जु मखय, धुंकल छम्ह
 साहु महाजन जुया ताथय, ज्वनाः बालिसे लिधना कुरुकुरु
 वमां त्वना ज्वन । वँ ला इमित “मासँ, मासँ, मन्तेक माल,

लैलि जकँ दात लाकि ?" धाधां मिजास याना पयतुका न्यन।
 इमिसं "मिभिके ध्यबा छगः हे मन्त, आ। हानं छगू छगू
 भारि जक काःवनेगु मती तथा। साइत गथे च्वँ ? लाखय, अन
 दरबारे दै ला कि मदै ?" धका न्यन। गुर्जु हाकनं गोर
 ह्या बिचाः याना स्वस्वँ "लाखय, अन द्यना च्वंगु दनि"
 धका घाल। इपिं निम्हस्यां "मौकाला ठिक जू" धाधां सर
 सर न्हापार्थेतुं वनाः स्बः बले लाखय, द्यनाच्वंगु खना लिउने
 पार्ले पःखा हाचांगाया दुने वन। हाकनं इमिसं ज्वने
 फक्कः सम्पति कया धःधःगु जँय, त जक तल लाखय
 खुला दने गाकाः हाच्छीकाः त तं दना बल। "थन मनू नवः
 च्वँ" धाधां दुने स्वःवल। इमिला हंसँ थाय, तोतल। इपिं "आ
 गये थाय," जक हाल्ला लोभं सम्पति त्वःते सफया अन हे
 खापा लिउने तुं च्वंच्वन। लाखयला "मनू नवः, आः तिनिका
 कया कया ला हि नय, दुगु" धाधां ल्हातँ वारस प्वासस याय
 माला बल। वयं वयं इपिं निम्ह हे लुइका मबजां "कया सा
 धाधां कवेँ हे बाकि मतसे इमित तथा छवत।

उलि भिया वारं थुलि

न्यंपिसं चु पुलि

काल द्यः नापलाःगु बाखं

छगू बखते निम्ह पासापि असाध्य हे मिले जूषि दया
चवन । इपि निम्हं ला व लुसिथे । निम्हस्यां नापं नैगु; नापंहेः
यनिगु, नापं हे चाहू, पानिगुः न्यागुं नापं याइगु । इपिसं
व्याहा धासा याःगु मखुने । छन्हु इमिसं "आः मीपितःदिक
जुया वल । थथे लुकलुक जक जुया गुलि नया चवनेगु ।
काय, मचात जुया थथे ज्या मदय्क नया चवनेगु उचित ज्वी
मखु । बरु परदेश वना दां कमय, याना हयगु स्वयन्नाल"
धका निश्चय याना थःथःपिनि छेँ या हागापिके न्यन । छेँ
या थकालिपिसं इमिगु समयोचित विचारयात सहर्ष स्वाकार
यात । इमित म्हाति न्याशः न्यासः दां बिल । छन्हु शुभ साहते
इपि निम्हं धुं धुपाय, ज्वनावपि मनूत ल्यू ल्यू मुंका परदेश
वन ।

इपि निम्हं परदेश ववं ववं अथे हे छगू थासय, ध्यन ।
अन इमिसं लैय, लाक छम्ह तःधिकःम्ह हाकुम्ह दोहँ छम्ह
नापलात । इपि निम्हं व दोहँ खना गयात । निम्हं अकमके
जुया चवंचवन । उबले हे लाक दोहँनं छम्हेसित चवया स्याना
बिल । मेम्ह छम्हेसित वं थिजक हे नं थ्यूगु मखु ।

अले पासाम्हेसित साप हे कठीनगु समस्या जुल । दोहँनं

च्वाबले सं हे मेपि न्हाःने दुगु मखु । व सुनसानगु थाय,
 जुया च्वन । पासायात दोहँनं च्वया सित धका जाहेर याः
 बनेत नं न्हाःने खंपि सं दुगु मखु । रीत हे पुरे मज्जीकं गथे
 जाहेर यायगु मन अःखतं थःत हे अबगाल वयफु । हाकनं
 परदेश बने धका वये धुंकुगुलि लिहां नं बने मछिन । वयात
 साप हे दिकदार जुल । अले “वरु थवहे दोहँनं च्वका हे
 सिनाबने, दोहँया ल्यूल्यू हे बने” धका मती तथा बवं व
 दोहँला छह सप्यागु रूपय, परिणत जुल । व सर्प यागु रूपय,
 परिणत जूसा नं व मनू मग्थासे ल्यू ल्यू बना च्वन । व
 सर्प हाजं छगू लँ सिथथ, तं च्वंगु सतःचा छगूली थाहां
 वना मदयाबिल । अन सतःले तले थवनेवं व मनूनं स्वयहे लोः
 वनिये च्वंक द्वःछि द्वःछि ठोक ज्वीक निनातःगु दाँ पाँ द्वँ
 च्वया तैतःगु खन । तर आश्चर्य ! मनूतयगु धासा हासः छु दुगु
 मखु । थ्वला गजब जुल वका मती तथा भुले जुया च्वन । अले
 गनं गनं मनूत काल कुलु हाला वःगु शब्द ताथ्दया बल ।
 वं प्रतिज्ञा याना स्वयत्त व छथाय, च्वसं धलिमे गया भ्वाथः
 मिथःगु सुकुलि तोपुया “अन छु ज्वीगु खः” धका स्वया
 च्वन । अनला ग्यानापुप दाखँत प्यम्ह गन गन लुटपिट साय,
 फक्क याना वया अन गनधन याःवइगुथाय, जुया च्वन । इपि
 अन थ्यनेवं निम्ह हतवाई पसले मशि च्चिह्न न्यायत्त सरासर
 वन । इपि निम्ह मन्हि न्यावना च्वंतले सतःचाय, च्वंच्वंपि
 निम्ह दाखँतय, मन्हि न्यावंपिन्त ल्याहां वे हेरनं मी

निम्ह जाना थवहे गलं छयने छथु छथु बजेयाना सासःहे ।
 चप्पवीगु, अले थव बाँकि दक्कव दां मी निम्हेसिगुहे जकखी ।
 धका सल्लाह दयका इपि ल्याहा वयेव मैयागु गलं दया
 खतम याय धका पिथा चवन । उखे मन्हि न्याना दय, धका
 वपि दाखुतयसं मन्हि आलुअचार इत्यादि सकता न्यात; तर
 मने खँ चा चा हीकल । “थव आलुअचारे व मन्ही बिष
 मिलेयाना यंकेगु, अले इमिसं थव मन्हि नयेमात्र नं इपि ‘नारा-
 यण हरि’ जु हे ज्वी, मोज मज्जा याइपिला मी हे मखाज्वी ।
 दां फुक्क मी जक बच्छि बच्छि” धका इमिसँ गोसा मीया
 मन्ही बिष मिलेयाना थिकथाक यात । अले इपि ‘मन्हि क्वा
 क्वा छुका च्वनागुलिं लिवात” धका हाडां लिहाँवल । इपि
 अन सतः चाय, थयं जक थयन इमित सतःचाय, च्वन्वपि
 दाखुतयसं नयागु गलं छयने छथु छथु दिक्कबले इपि निम्ह
 ‘नारायण हरि’ जुल ।

बाँकि दनिपि दाखुत निम्हस्यां “आ, प्यदो दा मीगु हे
 मखा, बच्छि यायगु कथा मज्जा खला पासा ! बरु प्वाथे सि-
 तार थात मन्हि व आलुअचार नि नये” धका मन्हि, आलु
 अचार इना अन हे पकापक छु महुत्वी रल, इमित व मही
 ल्वाक छयाना तःगु बिषयागु प्रभावं तुरुन्त हे लगय जुल ।
 इपि ताउत च्वने मफुत, निम्हं चातावाना चवन ।

थव अनौठागु कौतुहल वहे धलिमय, सुकुलिं तोपुया च्वम्ह
 मनूनं चकित जया स्थथा चवन । व मनू सरासर अजी कषाहा

बल । उबले हे लाक न्हापा लोपजूम्ह सर्प नं खने दयकःवया
 यकासि व सर्प न्धवात । वं धाल "खनला पासा ! ध्व फुक
 काल यागु करतुत खः । थःगु काल अत्येकं सी धयां नँ सी कै
 मखु । थनि भिदं लिपा हुँहे याकःच गु सिमाय् यखाया छ
 सिना बनी तिनि ।" थुलि धया व सर्प अन हे लोप जुयावन ।
 वं धागु खँ न्यना व मति मति आश्चर्य जुया भुले जुया
 विचार याना च्वन । "जि आ, गन गन देश देशावर चाह्य
 बने धका वचा च्वनाम्ह, हूँ याकःचा सिमा दुगु पहाडया
 चकाय् वना सी मालिगु जूसा लु माय् । ध्व असम्भव हे
 खः । स्वहे स्वेका ! ध्व कालं धाःगु सत्यता ।" धका वं हानं
 ममं त्याकल । उकिं व मनूनं अनं नं सरासर वनाः परदेश
 भ्रमण याःवन । तर वं व काल सर्प धाःगु खँ न्हाबलें मने
 तथातःगु दुः, दु । वंला दिन गन्ति याना एक एक मिनेटयागु
 हिसाब याना च्वंच्वन । अन्त्ये वैगु हिसाबं व सीगु समय एक
 घण्टा जक मालिगु ब्वी धुं कल अयनं व छथाय् तापाःथाय्
 परदेशे च्वंच्वन । अले वं वचा यान "जि थथें हे सरासर
 ल्याहाबंसां व सी धाःगु थालय् थंकेल खुनु लगाय् ब्वी ।
 जितला आतकं हूँ जूगु मखु । ध्वकालं धाःगु फजुल खनी ।
 आ जि सीगुला ब्वी हे मखुत ।" थये निर्धक जुया व परदेशे
 च्वंच्वन । व छगू वगैचाय् बुलुहुँ बुलुहुँ चाहिला च्वन ।
 संयोगं अन वगैचाय्ला छम्ह अत्यन्त हे बांलाम्ह व निखा
 सुय्छा बसल छम्ह खुब छोट वंक फनक प्याखं पाः काय्थें

चाल कथा गुबले वैथाय, सत्तिक गुबले तापाक सना च्यन ।
 व खना व मनू नं मुग्ध जुजु "आहा ! थ्व सलम्हय, छकवः
 सवार जुया बनेफःसाः कथा मज्जा ज्यी" धका मत्ती लुइकल ।
 वया मत्ती जक छु थ्व खँ तल व ब्वसलं थःगु पपू खूत्र छोट
 वंक संका वैथाय, हे "का गया दिसँ" धाय्थे याना वया न्ह्यनेः
 बल । व मनू नं "थ्व मौका ला त्वःते मज्यू" धका मट्ट वया म्हे
 गजक गल व ब्वसलंला वयात फय, समान व्वय्का यंका वहे
 मिदँ न्हापा काल सर्प धाःगु याकः सिमा दुगु अगम्यगु
 पहाडया च्वकाय, हे तय्हल । वला अवाक जुया स्वप्नला
 बिपनाला छुं हे धाय् मफुत । "थुजोगु अगम्य सुनसान जंग-
 लयागु च्वकाय् जि याकः चा छु याना च्वनेगु बरु सिना वनेगु
 हे भी" धका मत्ती तया वं थःगु हे जँनी फ्यनाः वहे याकः
 चागु सिमाय, यखाय् जँनी मिलेयाना ठीक यात । अले
 सीजक त्यने वेरं मिदँ न्ह्यःयाम्ह काल सर्प वैत धाःगु खँ
 वयाके मसङ्ग लुमन । कालयात सुनानं थ्याय, फैमखु काल
 सत्य हे खः धका सिइका वं अन हे सिमाय, यखाया प्राण
 त्याग यात ।

जलि चिया बाखं थुलि

न्यंपिसं चु पुलि ।

‘कचि भाडायू लः मज्जवः गु’या बाखं

छगू देशे छम्ह धनाढ्यम्ह व नां जाःम्ह महाजन छम्ह दु ।
वया लहासा खेप खूब चले जू । वं बज्जात हे च्याम्ह मिम्ह
लहिना तःगु दु । वया याकः काय्, छम्ह दु । व काय्म्ह मन
मन ल्याय्म्ह जुजं वःगुलिं वया बज्जातय्सं छन्दु साहुयात
“आः ला मी काय् भाजु मन मन ल्याय्म्ह जुयावल ।
व्याहा याना बियेगु ग्वसाः ग्वय् माल” धका धाःगुलिं
साहुया नं मने ध्वाक्क वना थम्हं हे छम्ह बज्जायात ‘लायकम्ह
कुल घरान ल्वःम्ह छम्ह भौमचा माला स्व’ धका अज्हेयात ।
धः ब्रौनं भौमचा मालेगु तत्पर याना बज्जा नाप खं चले
याःगु फुक्क खँ काय्, भाजु’ न्यना च्वंगु जुया च्वन । उकि
कायम्हसें भौमचा माःवनीम्ह बज्जायात “छं भौमचा माला
बने त्यन, छगू खँ पुरे याय्गु जूसा जक ज्यू, छु खँ धाःसा
व भौमचा ज्वीम्ह मिसा कचि भाडायू लः मज्जवःके फुम्ह
ज्वीमाः, नत्र जिहः चित्त बुमे ज्वीमखु” धका धाल । ध्व खँय्
बज्जानं “ज्यू भाजु भरसक ला जि प्रयत्न याय्,” धका वया
सरासर अनं छगू खेप थें ज्वःगु देशे थयंकःवन । अन छम्ह
नांजाःम्ह साहु छम्हेसिगु हें वन । बज्जा वःगु खना साहुनं
यथोचित सत्कार याना व वःगु कारण न्यन । बज्जानं थम्ह
साहुया याकः काय् यात भौमचा छम्ह माला च्वंगुलिं छिकपि-

निगु कुल घराने लायकपिं दु धका धाःगु न्यना बिन्दि थाः
 वयागु खः धका इत्यादि खँ धासँलि साहुनं “ज्यू, जिमि
 नं बियेमाःपिं दु, चित्त बुझे जू” धका मञ्जूर बिल। साहुया
 नं मञ्जुरी दुगु खना बज्जानं “मेगु खँ सकतां ठीक जुल।
 खालि छगू खँ दनि, छु धाःसा व मिसा ज्वीम्ह कचि भाडाय,
 लः मज्जेके फुम्ह ज्वीमाः धका धया हःगु दु” धका धाल।
 थवःखँ जक न्यने वं मिसाया बौनं “थिमिसंला मीगु इज्जत
 जक काःवःपिं, गुलि हेपे याना खँ ल्हाना हःगु, अन बीहे
 मखु” धका बज्जायात अनं तुरुन्त थना पित छवयाहल।
 व बज्जा अनं सरासर लिहां वया थःम्ह साहुया छेँ थयंका
 जूगु वृतान्त खँ कंसँलि साहुँ आःयात म्वाल्, आ मेथाय,
 माले माली” धाल।

हाकनं अथे हे माःववं व बज्जा छगू शहरया नांजाःम्ह
 साहु छम्हसिथाय, थ्यन। अन नं वैत खूब सत्कार याना
 बमां बिमां त्वंकल। अले न्हापायाथाय, थें हे भौमचायागु
 खँ छुनाहहं फुक्क खँ ल्हाय, सिधय्व वहे कचि भाडाय लः
 मज्जेके फुम्ह मिसा ज्वीमाः धाल। वं धाःगु खँ न्यने साथ
 मिसा ज्वीम्हेसिया बौम्ह जागाजाग जुल। व बज्जाया
 बमां त्वना च्वंगु हे लाका कय। “थ्वला मीगु इज्जत काय्त
 वःम्ह खनी, थनं दनां हुँ” धका पित छवया हल। अनं नं
 ल्याहां वया जुक्क खँ थःहा साहुयात कंसँलि साहुनं “म्वाल् का,
 मालाव च्वने” धाल। हाकनं भौमचा मालेगु वया जुल। अथे

हे माला ववं छथाय, सको थें ज्वःगु छगू देशे नामूदह छह
 साहुया छेँ बना बिन्ति भाव यानाः खँ छुसैलि साहुं बज्जा-
 यात खूब माने याना पयतुका खँ लहात । बज्जानं हापार्थें फुक
 खँ मिले ज्वी धुंका बहे कचि भाडाय, लः मज्जेके फुह ज्वीमा
 धाधां 'उजोह मिसा खःला मखुला?' धका न्यन । थुगुसी धाःसा
 हापार्थें छकोलं गरमा गरम मजू । व खँ न्यने साथ साहुं
 "मिसा ज्वीमसिके हे छकः न्यना स्वय्गु मिनी" धाल । व थः
 म्हाय्यात सःतल । थव खँ जूगु व्याक्कं म्हाय्म्ह पिने च्वना
 न्यना च्वंगु जुया च्वन । उकिं सःते साथ सरासर वया थः
 बौया न्होने दना च्वन । बौम्हं "का छन्त फलाना साहुया
 याकःकाय्यात धाय्के छवयाहल । जिं स्वीकृति बिये त्यना,
 अय्न्नं कचि भाडाय, लः मज्जेके फुह मिसा ज्वीमा धकाः धया
 हःगु दु, छ उजोह खः ला कि मखु" धाल । म्हाय्म्हं "खः
 मेमेथाय, देशेयापिं मिसातथें म्ही सको देशेयापिं मिसात कचि
 भाडाय लःतया ज्वय, कैपि मखु" धयाबिल ।

मिसाया म्हुतुं हे थव साहसया लिसः न्यना व लँमि
 बज्जानं "ज्यू" धका खँ कवःछित । थन वया भाग्य खोले जुल ।
 वैत पालुगु स्वकः तक थपाथप याना व जमेज्वीक बक्तां थना
 त्वंका सत्कार यात । गवय, बियेगु दिन नापं पक्का याना वल ।
 वृतान्त खँ थः साहुयाथाय, वया वं कसैलि अन खूब खुसि
 जुया बिबाहयागु दिन नापं पक्का यात । अले बिबाह धुमधामं
 यानाबिल । व्याहा याना भौमचा थःगु छेँ हःगु खुलाति दसैलि

भौमचा थःछे लाः बला कबनावे धका बिदा कयावन । भौमचा
थ छे बंगु ४-५ ला दसेलि साहुया काय्या मती थःकलात कचि
भाडाय् लः मज्जसके फुगु खँ खः मखु छकः परीक्षा याय्गु खँ
लुल । वं बौरहेसिके छन्हु “जि आः व्यापार याः वनेगु इच्छा
जुया कवन, जितः न्याद्वः दां माल” धका कवन । बौम्हं अथे
धाःगु न्यना ‘छ थाकचा जक गथे वनेगु, बज्जात नं निह्य स्वह्य
यकि, दां नं बिया छवे’ धका धाल । काय्म्हं “जि थाकःचा जक
वनेगु, जितः बज्जात नं सुहे म्वा, हाकुगुं प्याहां वनेगु मखु ।
अथे हे उखे थुखे दुने चाः हिला वेगु । जित ४-५ द्वः जक दां
माल” धका धाल । जिदि गासैलि बौम्हं काय् भाजुयात धाकः
दां विया छवत ।

काय्हा सरासर अनं वयं वयं बहे थः मिसायागु देशयागु
व्याखायाथाय् थयंकः वल । अन थयनेव व साहुया काय् नं
दइ घाँय् कुबिया बाह्य ज्य पु दाजु छम्हसिके “आम घाँय्
वन तय् वंकेगु” धका न्यंबले थःगुहे ससलेतय्यंकय तयंगु
उका पिल । अले व साहुया काय् नं व ज्यापुयाके “आम घाँय्
तया छन्त गुलि दां दैगु?” धका न्यंबले व ज्यापु दाजु “छकुया
छतका दां दु” धाल । साहुया काय् नं “छतकाया पलेसा जि
नितका बिइ आम घाँय् जितः व्यु” धाल । व ज्यापु दाजु
मज्जु । बल - ल न्वातका दां बि धासैलि व ज्यापु दाजु
घाँय् भारि लोता बिल । हाकनं व साहुया काय् नं “छंगु वसः
जितः व्यु, जिगु वसः छन्त बिइ” धाल । ज्यापु दाजु नाप हाता

हाला वसः नं हिलाबुला याना काल। अले व ज्यापुयागु वसतं
 पुना घाँय, कुबिया व साहुया काय, थःगु सःस छेँ कसं बना
 "ए साहु ! ए साहु !" धका सःता "घाँय, माला ?" धका
 धाल। "थन छभारिथा छसुकां बिइहैपिं दु, छंगु छतका वंगु
 घाँय, म्वा" धका धया हल। व साहुया कायनं "जि तापाकं
 वयाह्य आः गथे ल्याहां वनेगु" धका साप हासैलि साहुँ घाँय,
 भारि न्याना थःगु गोठय, प्वंकेछ्वत। घाँय, पोंका वसैलि व
 साहुया काय्यात छतका दां वांछ्वया बिल। व साहुया कायनं
 धाःसा वने थें मवने थें याना अफशोचगु खा, तथा 'जितः
 साःपहे लिबात। अपाय्हा गु लँ वनेमानि, थौं छन्हुयात थनहे
 बासं च्वने" धका साहुयात धासैली साहुनं बास प्वने धाःगुली
 "बिइ मखु" धाय, मफुत। "आः म्वातका थौं छन्हु थन हे
 च्वँ" धका धाल। व साहुया काय, लय, लय्तातां छथाय,
 अलग्ग वना जाजि थुयां नल। कन्हेखुनु सुथ न्हापां खा महानि
 बले हे तुं दना व साहुया कायनं छेँ छखां बँ पुना अन योत
 माक्को लःली कया पुजाभः सिला फुक हे पुरे याना तल। वं थःहा
 मिशा नं बरावर खं अयनं व मिसां धाःसा थःहा मिजं
 धका हसीके मफुगु जुया च्वन। वं उगु कथं चाकरि याना
 तःगु खना अनयाह्य साहु खुसि जुया "का बाबुचा छ आः थथें
 वने मवनि, हनीचा जक हुँ" धका आलताल याना तल। अथे
 जुजुं निन्हु स्वन्हु बिते जुसैलि वं नं उकथं हे चाकरी याना
 नि्ह नि्ह सुथय, बहनी अथे हे सफा सुग्घर याना वःगुलि

इमित साप हे चित्त बुझे जुल । वैत अन छेँ नयगु पुनेगु
याना लच्छिया छुं तलब बिया तयगु कोछिना छधत ।

थुगु प्रकारं अन छेँसँ च्यना व साहुया कायूनं थःह
मिसा यागु चाल चलन बराबर स्वया उगीगु जुल । छम्हु ला
व मिसा खूब कसेजुया भयाले च्यना च्यबले बज्जात स्वद्ध
ल्यू ल्यू तथा तामदाने भिरि भिरि धाय् कविइका नकतिनि
ल्लासां ल्याहां वःम्ह साहु छम्ह इमिगु हे छेँ कवे पाखें वया
च्यन । मिसा नं व मिजँयात बागः मिखां स्वत । तामदाने
च्यना वम्ह मिजँनं व मिसां मस्वया थें स्वःगु व वैगु मोहनीगु
रूप खँबले त्वाता हे वने मफया व मिसाया छेँ न्होने तुँ
छथाय् दिना बज्जात नाप खँ ल्हाना मिसायात स्वया च्यन ।
व ल्हासा साहु नं “थ्व मिसा नाप छकः नापलाना खँ
ल्हाय् दःसा जिं न्यादँ तक ल्हासाय् कमाय् याना हयागु
फुक थ्व मिसायात बिआ थके ।” धका धैच्वंगु मिसां ताल ।
अले व मिसां वहे च्यः तथातःम्ह साहुया काय् यात सःता “ए
दाजु, स्वैतँनं धाय् मत्ये खँला, हूँ फले प्यतुना च्वंम्ह
मिजँयात जिं सःतल धका धा हुँ ।” च्यः जुया च्वंम्ह साहुया
काय् नं सरासर वना व साहुयात “अन साहुनी नानीं छितः
सःतूगु दु, मासँ ।” धका धया वैगु भारि सहित व मिसां स्यना
हःथें तुँ लिउने पाखेयागु लुखां दुतयंका छथाय् एकान्तगु
कोथाय् तथाबिल । अन तथा बिसेलिं व मिसां वैत महि
महि अन्ति च्यना भया खूब पदः चहः याना सत्कार यायां

पालुगु थपे थपे यांना त्वंकु त्वंकु व मिजँला मात्रा अपो
 जूलिसे बेहोस थें ज्वीका लाः जक स्वालां वयका अन हे गोतुला
 मस्तं न्ह्यः वयकल । उगु बखते व मिसां वहे च्यः दाजुयात
 ' जितः धाःवबले कचि भाडायय लः मज्वयके कुम्ह मिसा वीमाः
 धका धाःगु जि उजोम्ह खःला मखुला साचि छम्ह छ हे
 चवनेमाः" धकाः न्ह्यने तथा तल । व च्यःनं जूगु खँ वृत्तान्त
 खंगू जुया चवन । कन्हेखुन्हु सुथय, व मिजं वने हे
 मलानिवँ व मिसां थः च्यःयात "आ छं शुमिगु कु व्याक कया
 सरासर पित छवया व्यु" धका धाल । च्यःनं नं म्हिगः खुन्हु
 खूब सत्कार यांना जूम्हसें उखुनुला व साहुयात कु व्याक कया
 थें क नका पित छोया हल । उखे वन्जात स्वम्ह नापंस्व, पिनि
 "थ्व साहु बिश्वास दुम्ह मखु, जावा मिसा छम्ह सिया लागीं
 हिचःति हाय्का न्यादँ न्यादँ कष्टयाना दुगु सम्पति अथें फुकीम्ह
 उकिं आ मीगु बाकिगु दां नं थथें हे काय्गु" धका विचार
 यांना साहुयाके इमिसं "जिमिगु बाकिगु दां आ थथें हे
 व्यु" धका ज्वन । साहुँ "आः जिके छुं दुगु मखु" धका अनेक
 समझे यात । अयनं मजिसेलि थःके म्हय, दुगु घडि सिखः
 इत्यादि बिया इमित चित्त बुझय, यांना छवत । इपि वंसेंलि
 साहुया मने "जि न्यादँ तक लहासाय, च्यना वया आः
 म्हया म्हछिं ज्वीक छु ख्वालं छेँ बनेगु; जावा मिसा छम्ह
 सिनं हे थुकथं मंगःलाय, धुकल धासेंलि जि आः छेँ नं
 वने मखुत, लहासाय, तुं लिहां वनेछ नं खर्च दुगु मखु, बर

फकीर हे जुया वने" धका मती तथा व फकीर जुयावन ।

प्यन्हु चथान्हु दसेंलि अन च्वंम्ह चयःनँ 'जि छे' बुढाबुढी
 निम्ह जक सिबाय, मेपि बिचाः याइपि सँ महु, जितः बिदा
 बिया दिसँ' धका साहुयात प्रार्थना यासेंलि साहुनं वैत निसः
 दां बिया बिदाबादी याना छवत । अनं बिदा जुया सरासर
 छथाय, वनाः थःगु भ्वाथःचागु वसः फुक्क त्वःता न्हू न्हूगु लँ
 फिना न्हापा थें तुं कसय, जुया सरासर थःगु छे लिहाविल ।
 कायम्ह लिहां वःगुलि बौद्ध नं खूब खुसि जुया कायम्हेसिके 'छं
 गुलि कमाय, याना हया ?' धका न्यन । काय्हासें "तापाक
 वनागु मखु" धाल । निन्हु प्यन्हु दसेंलि कायम्हं भौमचा थःहे
 वना सःतःवने धका आग्रह यात । बौद्धासिनं "आमथे थःहे वने
 बांलागु मखु । हाकनं छ दुचाय्कःहे मवंनिह्य मीत बांमला"
 धाल । गुलि समझेयात नं माने मजुसेंलि बौद्धासें "ज्यू हूँ, नापं
 ब्वनाहिँ" धका धाल । काय्हा अनं खूब बांलाका सरासर थःगु
 ससले थयंका तले थाहां वन । अन ससले जिचाभाजु वःगुलि
 सकसियां खूब हर्ष जुया वैत सत्कार याना भोजन याका छगू
 अलग कोथाय, तल । वं स्वन्हु प्यन्हु अन हे बिते यात । कलाः
 ब्वना यंकेत भिगुदिन छन्हु निश्चित यात । कलाम्हेस्यां नं सुथं
 निसेंहे म्बोल्हुइगु, वसः हीगु ज्या ब्याक्क सिधय्का थःत माःमाःगु
 वसः तिसा ब्याक्क अलग तथा प्व चिना कन्हेखुन्हु सुथय,
 थः तुयु तुयु धाय्वं निम्हं अनं बिदा कया प्यहां वल । देशं
 पिने जक थयंके लात मिसाम्हसिनं 'जिगु हिरायागु माःछमाः

(६७)

दतले स्वया चवन । खने मदयुवं हाकनं मेहसित “न्हापा वंम्हे
मरि तवःकाइ छकः चिवा कयावा हूँ” धका छवत । व वनेवं
मेम्हेसित “जि छता धाय, तवःभन, जितः धौ मदयुवं हे मज्यू,
धौ छगः नं कयाहि” धका छवत । वैत नं खने दतले स्वया
चवन । खने मदयुवं बाकी दनिह्वा छम्ह खुँयात नं “का दाजु,
थुजोगु मौका गवले दै, मी निम्हं भागाभाग ज्वी नु, अले जिके
दक्क फुक्कं छंगु हे ज्वी” धाधां लोभ कयन । मिसायागु खँ
पत्याःजुया व खुँतामदान अनहे त्वःता व मिसायात लुकुंछिना
लिफःलाफः मस्वसे ब्वाके यंकल । थुखे मरि, धौ न्याःवंपि
स्वम्हं ल्याहांवया स्वःबले अनला खालिगु तामदान छगूःसिबाय
संहे मदुगु खन । अले इपिं सकस्यानं “धिकार ! धिकार !
जावा थुजोम्ह मिसा छम्हसिनं मंगःलाका मीपिं खुँजुया
चवनेगुला धिकार हे खः । आः मीसं जन्मं हे थुजोगु खुँज्या
याय, मखुन, वरु फकीर जुया वने” धका सकलें फकीर जुया
वन ।

व मिसायात लुकुंछिना ब्वाका यंकु यंकु इपिं छथाय
थयंकवन । अनला व मिसाया हे पाजुपिनिगु छेँ दुगु जुया
चवन । अन थयँसेलि व मिसां “आः मी थव हे छेँनि वासं
चवने” धका व खुँनापं तुं अन छेँ द्वाहां वन । पाजुम्हेसिया नं
थःम्ह भिचा वःगु खना खुसि जुया “थव मेम्ह छम्ह सु ?”
धका नयन । मिसाम्हे “थव पासा बबना हयाम्ह” धका धाज ।
अन पाजुम्ह नापं छेँ ल्हाना चवँचवँवले व खँथा फू फू मिक

ब्बां ब्बां वःगुलिं त्थानुया साराक न्ह्यःवेकल । थव हे मौकाय्,
 व मिसां “थव नापं वःम्ह पासा मखु, थवला खँ” धका न्हापा-
 यागु फुक खँ खोलेयासैलि “थवैत ज्वंके हे माः” धका मिसा
 जुजुयाथाय् वना बिन्ति याः वन । जुजु नँ व मिसायागु
 मोहनी रूप खना मुग्ध जुया सिपाही व पुलिस गाक्क मदत
 बिया व खँ ज्वंके छवयाहल । अन छेँ वया व मिसां सिपाही
 व पुलिस साथ कथा व खँयात पाता कसे याना चिना
 यंकल । जुजुयाथाय् थयसैलि व खँयाके व्याक्क बयान काल ।
 वँ खुलस्त बयान ब्यूगुलिं वैत तोताहल । खँ थःत त्वःता
 हय्व ‘ धिक्कार ! खँ धका जुया जाबा थुजोम्ह मिसा छम्ह
 सिनँ हे धोलाका चवनेमाःगु धिक्कार ! थव खँ ज्या गुबलें हे
 याय् मखुत, बरु फकीर जुया वने ” धका फकीर जुया वन ।

खँयात तोता छवय्वँ जुजुं व मिसायागु रूप व गुण
 खना मुग्ध जुया “छन्त थव हे दरबारया महारानी थाय् भका
 मिसायाके आग्रह थात । मिसां नँ “ज्यू महाराजः, अथनं जि
 थव चतुर्मास पिला सुँहे मिजँत नाप संसर्ग याय मखु धका
 पाफय्का तयागु दु, जितः अलग हे छेँ छखा दना ब्यूसा
 ब्यू” धाल । वयागु खँ न्यना धाथें जुजुं नँ वयात अलग
 हे छेँ छखा दना धर्म कर्म याके बिल । व मिसां छन्हु
 बाबाजि व माइतय्त नकाः बस्त्र दान यायगु धका ग्वसा
 ग्वया धुमधामं बाबाजीतय्त नकाः बस्त्र दानयात । व हे बस्त्र
 दान याःगु पाखय, लाका मिसां माइतयगु वसः छजो व

त्रिशूल डमरु समेत कया छथाय् अलग्ग सुचका तल । आखिरे
 वैगु प्यलायागु अबधि फुसैलि "आः बिबाहयायगु बखत
 जुल" धका जुजुं धाय्वं 'ड्यू' धका व मिसां नं अनुमति
 बिल । जुजुया थव बिबाह काशी गङ्गाजी वना यायगु धका
 मती तथा फुकक लावा लश्कर अन हे गङ्गाजी दुथाय, यंका
 बिबाहयागु जोर जाम यात । मिसां 'जितः मोल्हुइत गंगाजीया
 सिथय, तालं गवया सुनानं खने मदय्क प्या दक्क तिनाबिया
 दिसँ । जि सुथय, न्हापानं पाले दुने वना, ताउविका जक जिगु
 जप पाठ पूजा सिधय्का वये" धाल । जुजुं अथे हे इन्तजाम
 याना बिया पालया पिने पहरा तथा तल । मिसां सुथय, द्वाहां
 वना स्नान याना सुतुक्क थमं सुचका तथागु जोगिनीयागु
 वसः पुना चिम्तां छथाय सुं मदुथाय, पाखें पाले चिरेयाना
 अनं तुं भागाभाग जुया बिस्युवन । ववं ववं छथाय, जङ्गले
 दुने थ्यन । जुजुया मिसा पिहां वै धका कू कू मिक पिया
 च्वन । ताउबी धुकल नं मवः । आखिरे भ्वातित छ्वया
 स्वके छोबले इमिसं "महाराज अनला सुं हे मदु" धका
 त्रिन्ति याः वल । थः हे वना स्वः दंबलेला मिसा वेपत्ता जुया
 च्यंगु खना थः त थसँ लू धिकार याना "जि जुजु थें जोम्ह
 जुया नँ जावा छम्ह मिसां धौलाका च्वने माल धासैलि
 आः जि राज्यस लिहां वने मखुत, बरु फकीर जुया वने" धका
 संकसितं लिछ्वया थः फकीर जुया वन ।

व मिसा माइयागु भेष कया ववं छथाय, जङ्गले थ्य लैलि

छह बुढाह फकीर बाबाया धुनि जगय, याना आसन याना
 चवंगु खन । व अन हे बाबाजीयाथाय, वन । व बुढाह
 बाबाजीं वैत थः म्हाय थें याना तया तल । छन्हु अन व हे
 न्हापां खुँ बी धुंकूपि स्वम्ह फकीर जुया अन हे वल । इमिसं
 व मिसायाके “अहो, ल्यासेम्ह हे माइ जुया वल, धाय, ?”
 धका न्यन । मिसां नं “दुःख सुख धैगु सकसियां द हे दु”
 धका लिसः बिल । खुँतसें न “जिपिं थथे थथे जुया मिसा
 छहसिनं भंग जाना थकूगुलि फकीर जुयागु” धाल । उलि
 धया इमिसं गजि छचिलं साल । अले मेथाय, वन । अनंलि
 व मिसायात पाजुम्हेसिथाय, थयंक कोबिया यंकूम्ह खुँ व
 वहे मिसाया थःम्हहे मिजं निम्हं जोगी जुया अन हे थयंकः
 वल । इमिसं न्हापायापिसंथें वया थःथःगु खँ कन । व मिसां
 थःह मिजंयात हसीकाः इपि निम्हेसित अन हे तल । चान्हे
 थःम्ह मिजंयात जक थना निम्हं अनं भागाभाग जुया वन ।
 ववं व हे मिसाया छेंथाथाय, थयंकः वसेंलि अन इमिसं
 थःथःगु जूगु घटनायागु हाल वृत्तान्त कना हाकनं न्हून्हुगु हे
 वसः तिसा फुक दय्का फिना न्हापाथें तुं मकिमकार जय
 थःगु छें वन ।

उलि चिया बाखं धुलि

नयंपिसं च पुलि ।

१२ “ऊँट प्वः” यागु बाखं

छगू देशयाह्म छम्ह नाभिम्ह पहलमान देशदेशावरयापि नां
जापि धाक्कव पहलमानत नाप त्वाल्वां फुकसितं त्याका लि-
पतय, लाक्क मीगु देशयाम्ह छम्ह पहलमान नाप हे त्वाय्गु
धका मीथाय, देशे पाखे बल । थ्व देशे द्वाहां वया वं
मीथाय, याम्ह पहलमानयागु छेँ न्यन्यं लुइकल । अले व
बिदेशी पहलमानं मीथाय् याम्ह पहलमानया छेँ क्वे वया
खापा संका च्वन । वं सुयातं मसःतुसे थःम्हं गया वयाम्ह
किसियात त्वाचाक्क व्हना मीथाय, याम्ह पहलमानया कःसी
वांछोया बिल । उगु बखतय, धाःसा मीथाययाम्ह पहलमानया
कला कःसी च्वना चिपसिला च्वंगु जुया च्वन । बिदेशी
पहलमानं बांङ्ग्याहःम्ह किसिला वैथाय, हे न्ह्यःने भ्वाःक
लाःबल । व मिसा गजब जुया “थ्व गजबम्ह कीचा छम्ह
गनं वःगु थें” धका थःगु पा ल्हाती तथा पुत्तु प्वीका स्वया
मृतपतं कुने वया थः भातयास ‘जि चिपसिला च्वनावले थ्व
गजपम्ह कीचा छम्ह गनं गनं भ्वाःक लाःबल स्वै दिसँ” धका
वयन । भातम्ह “आम कीचा काय्चा स्वया च्वनेमालाः गुखे
पाखें वांछोयाहःगु खः उखे पाखे हे वांछोया ब्यु ।” धाल ।
भाःतम्हं धागु खँ न्यना कलाम्हेस्यां नं थः भिजनं धाःथें गुखें
वांङ्ग्याहःगु खः उखे पाखे हे स्वया व किसि वांङ्ग्या बिल ।

बिदेशी पहलमानया थुखे चवना स्वया चवन । अले वं अथे
 हानं वांछयाहःगु खना “कलाम्हसिनं हे अथे लहाःती तया
 पुत्तुप्वीका स्वया चवने फुम्ह व वांछवयाहय, फुम्ह जुसेलि
 भातःह गुजोम्ह जुइ” धका खूब गजब चाया “थव नापला
 छकवः पहलमान म्हिताहे स्वेमा” धका बिचारयाना व पहल-
 मानयात मेपिसं सःतके बिल । अन हे चवंपि मनूत तले वना
 “छि नाप बिदेशी पहलमान छम्ह ल्वाय, धका वया चवन”
 धाल । व पहलमानं नं “ज्यु” धका वया सरासर ल्वायत
 कुने कक्काहां वया व बिदेशी पहलमानया न्ह्यःने दना चववल ।
 बिदेशी पहलमानं धाल “का साहेब, छःपि गन वया कुस्ति
 ल्वायगु ?” मीथाय, चवम्ह पहलमानं “थन हे चवनाः ल्वायका
 मज्यूला ?” धका लिसः बिल । बिदेशी पहलमानं हानं “थन
 चवना ल्वानां त्याः बू सीकेत साक्षी सु तयगु ?” धाल ।
 अन धाःसा साक्षी तयेत सुंहे मनूत मदया फसाद जुया
 चवंचवन । बल्ल तल्ल अन लँय, वःम्ह छम्ह बुढीम्हेसित
 मीथाय्याम्ह पहलमानं ‘ए धोँमा ! जिपि थन कुस्ति ल्वायत
 थीकजुया चवनागु, साक्षी चवनीम्ह छम्ह मदया सापहै फसादं
 कया दिना चवनागु, कारे त्याः बू सिइकयत साक्षि छकः
 चवना बिया दिसँ” धाल । बुढीचां हतपतं “थःगु ब्वीं सञ्छि
 व च्याम्ह ऊँट जोःवना चवम्हेसित बजि नकःवने लिबाना
 लिमला फमला ब्वांछां वया चवनाम्ह छिमि आम कुस्ति
 ल्वाइगुली साक्षि चवना चवने भलाः, बरु छिपि अपाय्कवतं

मल्हासेहे मज्यू धेगु जूसा छिपि निम्हं जिगु निखे बोहले
 चवना ल्हाल्हा बाः, जिस्वयाबी" धका धाल । व बुढीयागु खँ
 न्यना पहलमानत निम्हं बुढीयागु बोहले तु चवना कुस्ति ल्हा
 ल्हा बन । बुढीचा इपी निम्हेसित थःगु बोहले हे तइयंका ब्वी
 ऊँट जोबा च्व थाय, पाखे वन ।

अन ब्वी धयनीथे च्वंबले अन ऊँट जोया च्वम्ह छय्म्हेस्यां
 थः अजी बोहले निम्ह मनू सका हःगु तापाक खन । व खनेव
 "का थुमिसं जितः ज्वं वःगु ज्वी" धका ग्याना सच्छि व च्याम्ह
 ऊँट कुक्कं तःकूगु कापः छकुती प्वःचिना न्हिप्यं तिस्वाकल । व
 मचा सच्छि व च्याम्ह ऊँट प्वःज्वना ब्वांब्वां बनाच्वंगु
 आकाशथ, बोया जूम्ह इमा छम्हेस्यां खन । व ज्वना वःगुप्वः
 "ध्वं लाप्वः हःगु ज्वी" धका तुरुन्त काहां वया होस हीस मद-
 य्क भाराक दाया लाका यंकल । इमाया व ऊँट प्वः जुजुया
 कासी कुतुंबने । व प्वः अन कुतु वया जुजुया मिखाय, द्वाहांवन ।
 बुचु "अहो, मिखाय, छुकिं सगु" धका मिखा मिति गिली
 यानी व प्वः लिंकया स्वीक बांछिधत । जुजुं हाकुतिना छ्वःगु
 व प्वः वना अन ब्वीतुं ज्यायाना च्वम्ह ज्यापुयागु तज्याना
 छ्वंगु ग्वालिया कापी तुं स्वाराक द्वाहांवन । ज्यापु दाजुं
 व पीः ग्वाली द्वाहां वंगु चाहे न मचाः । आःइपी मध्ये दक्क
 सिवे सु तःधिकं व बल्ला धयागु खँ ब्वमिजुपिसं बिचायाय,
 मात ।

धलि चिया बाखं थुलि

प्यम्ह खुँ तयगु बाखँ

छगू देशे मिसा छम्ह दु । वया भात परदेश बना चवन ।
वया थःछेँ नँ साप हे तापाः । न्हिचिछया लँ वनेमाः । व
मिसा तसकंहे तःमिम्ह महाजननी जुया चवन । अयनं व
भातया छेँ याकःचा जक चवना चवन । अन मेपि सुँहे महु ।
छन्हु प्यम्ह खुँतसे व मिसा याकःचा चवना चवंगु दु धका
सीकल । अले प्यम्हेस्यां सल्लाह याना “व तःमिम्ह मिसा
याकःचा छेँ चवना चवंगु वखतय्, मीसं खूब ठगय याय्”
धका ग्वसाःग्वल । छन्हुया दिने खुँतसे व मिसायाथाय्, वया
‘ए मय्जु ! ए मय्जु ! छित अन ब्वां छकःमवसे मज्यू धका
जिमित दू समेत बिया काय्क्व हःगु दु, मक्से मज्यू, ब्वा नं
तसकं हे उसाँय्, मदया चवन’ धका धाःवल । व मिसां “थुपि
पक्कानं मीथाय्यापि मनूत मखु, थुपिला खुँत हे जुइमा” धका
सीका काल । अले व मिसां “थौं लिबात, थःछेँ तापाः, थौं बे
फै मखुत कन्हे वे” धका धया छवत । कन्हेखुनु व मिसां थ्व
खुँतसे जितः ठगय्, यावःगु खः, थुमित कायल हे याय्मा”
धका बिचा यात । व मिसां थःगु कोसः सन्दू धुकुती दुने थ्यंक
तया ततगोगु लोहँत जाय्कल । अले दकसिबे बल्लागु तालं
दया तया तल । धनमाल जुक्व खुँतसे ल्बीके मफय्क छम्ह
थः नाप जाम्ह जःलाखःलायाथाय्, तयातल । कन्हेखुन्हु व खुँत

वया हाकनं सःतः बल । व महाजननी नं थःत सःतः वयेवं छेँ
 ह्याक थासय, तालं वया इपि लिसेंतुं दुली चवना वन । इपि
 ववं ववं तःधंगु छगू जङ्गलय, थयन । जङ्गले थयसेलि इमिसं
 'जिपि सःत वयापि मखु, उकि छंगु थःछेँ नं मस्यू । छंगु धन
 खीगु धका जक वयागु । आः छं छु धया ?" धाल । इमिगु
 खँ न्यना मिसां धाल "न्हागु सां म्बाल जितः स्याय, धका
 छता धाय, मत्ये । जितः थाछेँ वनेत जङ्गले पिनेतक जक
 तयाव्यु ! बरु जि छिमित जिगु ताःचा हे वियाहवे ।" वं अथे
 धाय्व खँतसे "ज्यू" धका उखुन्हु अन हे जङ्गले बासं चवन ।
 चान्हे खँत घना चवंगु पाखय, लाका व मिसां इमित बी
 धुं कुगु ताःचा समेत तिइजक कया चां चां हे व मिसा थःगु
 छेँ ल्याहां वया थःगु छेँ सुम्क घना चवंबल ।

जंगलय, खँतय, न्ह्यलं चाय्का स्वःबले ताःचा नं मदु
 मिसा नं मदुगु खना "मिसा गन वन ज्वी" धका सरासर
 वया "व मिसायगु न्हंकहे खीगु" धका मिसाया छेँ बल ।
 इमिसं वैगु धुकुती हे वना व मिसां तयातःगु तगोगु सन्दू खूब
 हे भयातुगु जुया "धव हे ब्वाकेगु" धका सन्दू कुबिया ध्वाखां
 पिने थयंक यंका छथाय, दिकल । बल्ल बल्ल सन्दू चाय्का
 इमिसं स्वःबलेला लोहँ ग्वारा ग्वारा जक खन । "धव मिसां
 मीत भंग लात, थ्वैत बाकी तयगु मखु, थ्वैगु हे खीगु" धका
 हाकनं इमिसं कन्हेखुनु चान्हे नं खीत बल । खी धका उखे
 थुखे माला स्वःबले छुं हे मदुगलि इमिसं "धव मिसा घना

चवंगु खाता हे ल्होना ध्वाखां पिने यंकलु अले गथे मातु अथे
 यायका' धका व मिसा घना चवंगु खाता हे ल्होना ध्वाखां
 पिने यंकल । मिसां नं थ्व फुक जुगु भःम्हं ताःसां मचाभें
 याना ल्हावछु याना दयना चवन । खुँतय, "थ्व मिसा जित्तः
 कासगु धाधां थःथा ल्वाना क्वँ पाखय, लाका मिसा काचाक
 अज तुं चवंगु सिसा छसाय, गया थाहां वन ।

खुँतय, 'काः काः सिसा मदु' धका हाहाकार यायां चले
 थुले माःजुल । छम्ह खुँ वदे सिसा चवे स्वःबले मिसा खन ।
 मिसां व खुँयात "छजक थाहां वा" धका ल्हातं इसारा यात ।
 छ खुँ नं दंग जुया सुतुक व मिसा दुगु सिसाय, गः वन । खुँ
 चवे ध्येतेव व मिसां वथात 'मेपिं स्वया छ हे जित्त यःगुलि
 छन्त सःतागु । अयनं जि धयागु छता वया याय, फुसा जक जि
 छन्त यत्त धाय । छुमायगु धाःसा छं थःगु म्ये पित इया थःगु
 हे ल्हासय, थिइके फुला?' धाल । खुँया ला धात्थें 'फु ! फु !'
 धाधां ताःहाक्येक म्ये प्रिकया ल्हासय, जक छु थिइकेत' अज
 व मिसां सकुति त्रैगु म्ये ध्यजा नं वयात लाकमं खाता
 कोफाना इल । वयात कोफाना हः बले मेपिं छम्ह खुँत वदे
 सिसा क्वे च्वंक्वंप्रिनिगु धय, लात । म्ये ध्यना तःहा स्वं
 "वाय, वाय," हाला सिसाचवे पाखे कयना चवन । मेपिं
 स्वहा खुँला मन ग्याना भागाभाग जुया विस्यंवन । इपिं
 विस्यं वंगु खना म्ये ध्यंका च्वंम्ह खुँ नं "छु जुलथें" धका
 विस्यंवन । सुनसान जुलेंजि व मिसा क्वाहां वया भःगु छें तं

ह्याहाँ बन ।

छुं दिन लिपा खुँत नं प्यम्हं छथाय, नापलात । इसिस उखु-
हु "वाय, वाय," हाता वःगुछु थें धका धाबले म्ये ध्यना
ताम्ह लाताम्ह खुँ 'जितः थथे म्ये ध्यन' धका फुक खँ रह!
भाय् याना कन ।

धव खँ धकाक सिसैलिं खुँत जागाजाग जुया "व मिसा-
यागु न्हंक खुया वैगु ज्यान हे कायगु" धका हाकनं खू वनेगु
खँ कब छित । व मिसां नं व खुँत वैतिनि धका सि का छ्यों
छगःजक न्ह्यंक खापा चाय्का खुकुरी ज्वना दना च्वन ।
खुँत भुनुभुनु हाता वःगु ब्याक मिसां चाल । खुँतय् नं खापा
ला चा खनी, छनि द्वाहां हुँ" धका छम्हेसित छ्यों-जक छु
दुछबय्के बिल, व मिसां पाला बिल । उबले मेपि खुँत
भतिचा तापाक च्वना च्वंगु जुया च्वन । मिसां व खुँ यागु
(सीद्ध) छ तुरुन्त सुचुका बिल । मेपिं खुँतय, "धव तले
थाहाँ बन ज्वी" धका हाकनं मेम्हेस्यां तिइजक छ्यों दुने छवत ।
वयात नं न्हापाथाम्हसित थें हे पाला बिल । अथे हे याथां
प्यम्हं खुँतय् मिसां स्थाना बिल । इसिगु म्ह फुक वं सन्दू
छगलेनतु तथा तल । प्यन्हु दसेलि हाकनं मेपि खुँत वयांथाये
खी धका वःबले खी मफु । "कन्है का कन्है" धका व खुँत
ह्याहाँ बन । कन्हैखुनु वहे सन्दू धुकुती पाखे तथा व मिसा
थः न्हावःम्ह थें याना च्वन ।

मेपिं खुँत खी धका वयाः वहे सन्दू व्वाकेगु धका वहे

(७८)

सन्दू ध्वाखा पिने यंका चायका स्वः बले इपि तस्रकं हे ग्यात ।
इपिला छम्ह छखें छम्ह छखें बिस्युंवन । खुँत बिस्युंरंगु
सिप हीछम्हसें खना छम्हेसित ज्वनाः केलफेल याःबले खुँ
“जिपि छथाय, ख्यालि च्वना वयागु, छथाय, सन्दूके प्यम्ह
मनूतयूगु लास खना ग्याना बिस्युं वयागु” धका धात ।
आखिरे इमित केलफेल यायां इपि प्यम्हं खुँत खः धका पक्का
याना व प्यम्हं खुँतयूत जन्मकाछि कैद शात । थुखे मिसाया
भात नं अयंकः वल । व भातम्हसित भव खँ ब्याक्क सिया
“अन्य मिसा जात” धका तारीफ याना च्वन ।

उलिचिया बाख थुलि ।

न्यंपिसं चु पुलि ।

जिगु भाग नःम्ह सु ५ पाउँ !...या बाखं

छगू देशे निम्ह दाजु किजा दु । इमि लजगा बुँ ज्या ।
छन्हु इमिसं ब्बीं बने धका वंबले लयूँ म्ये छयों छगः थुया
काल । व म्ये छयों ज्वना इपिं “आः तिनि लुदंक ला दायका
नयूँत’ धका हर्ष याना चि, चिकं मसला व मेगु माःमाःगु
सकतां ज्वना बुई च्वंगु छेँ वन । अन थ्यसेंलि निम्हसिनं
म्ये छयों स्यंका ताना तिना दायका खूब मज्जा नल ।
नय, धुसेंली दाजुह कुने दं वल किजाम्ह तले चिपचाप
सिलेसाले याना च्वन । संयोगवस व म्ये छयों धाःसा छम्ह
लाखेयागु जुया च्वन । व लाखेनं तापाकं निसें “जिगु भाग
नःम्ह सु पाउँ ?” धका हाला वया च्वंगु सः तायूँदया वल ।
हाला ववं लुखाय, थ्यंकः वल । अफ नं वं “जिगु भाग
नःम्ह सु ?” धका हाहां छ्यलिनिसें ग्यानापुक्क शब्द
बिया हाला वल । हाहां व लाखय, स्वाहाने धाहां वथ,
धुंकल । चिप सिला च्वंम्ह किजाम्ह व खना तःचवतं ग्यात ।
दाजुम्हेसित लाखय, नं नया बिल । वला ग्याना भयालं
तिन्हुया कवे वया वा पिना तःगु पृथ्वीले वँयूँ भोस्सुना “ए
परमेश्वर पृथ्वी माता ! छःपिसं हे जित रक्षायाना बीमाः” धका
पुकारयाना पृथ्वी मातायात थःके जनिखेवास्यावास्या याना
माला धिवा छगः लुया वःगु छाया अन हे तुं भोस्सुत ।

लाखथ नं "जिगु भाग नःम्ह छम्ह छहे मखुला?" धका दाजुम्हे-
सित कवेँ ज्वीक नल "हानं छम्ह दनि थव हे भयालं कवाहां
वःगु" धका बहे भयालं तुं तिन्हुया काहां बया किजाम्हेसित
माः माः जुल । वामा हे छ्याल ब्याल ज्वीक मालि धुँकलन
वँ बयात पृथ्वी माता नं तोपुया तःगुलि खँके मफुत ।

कन्हेखुनु सुथय, जुल । मेपिं ब्वी वःपिं ममूत धमाधम
थ्यंकः बल । "ओहो जिगु ब्वी वामा छ्याल ब्याल जुइक
गोतुइका तःगु सुनां" धाधां हाला जुल । अले स्वस्व व हे मनू
छम्ह भोस्सुना च्वंगु खँसेलि "छ हे मखुला जिमु ब्वी
स्यंकूम्ह ?" धका लपु ज्वना थना बी बिल । ब ला ग्याना
वँचुसे च्वना मूर्छार्थे जुया च्वन । उजोगु अबस्था खनेब "खु
मखु" धका इमिस वैत हरेक जुक्ति याना होसे हल । "छ छाय्
आमथे भोस्सुना च्वनागु ? वामा गथे जुया स्यंगु ?" धका
न्यंसेलि वँ म्ये छ्यों थुया हया नैगु निसैं फुक्क खँ कन, अले
"जिमि दाजु यात नथे धुँकल ज्वी, तले स्वः वनेनु" धका
तले स्वःवबले दाजुम्ह कँलाय, जक बाकि जुया च्वंगु खँना
साःप हे तुःग मछिक वँ अफशोच यात । "जि पृथ्वी माता
पुकारे याना च्वनागुलि जित पृथ्वी मातानं तोपुया रक्षा
यागुलि ह्वीके मफुगु, वँ माः माः जूगुलि थव वामा स्यंगु
जुइ" थका खँ कन । अले व मेपिं मनूतसे "छ धन्य, छन्त
देवँ हे रक्षा यात" धका धया वैत खँ सग नँ बिल ।

... छलि चिया बाखं थुलि... ..

कर्म वः नाप लाइगुया वार्य

छगू देशे बुँज्या थाइपि निह दानु किजा दु । इमि निह
निह घा तुइव सिंके लोसा कया हाकुजा छखँ छखँ नचा
खःमू व बुँज्या ज्वलें ज्वना बुई वनीगु । निहच्छि भुयू चःति
हाथेक चा नाप कुस्तिखाना बहनी थःगु छँ ल्याहां वेगु ।
बहनी नं इमि स्यात्त न्ह्यो वेके दुगु मखु । चान्हे नं बुई लः
थं बनेसा । अय्सां इमित आश्रय जुइक दानुम्हेस्या बुई
न्याबलें लः वना च्वनिगु । किजाम्हेस्या बुई घाःसा गवले हे
लःमवः । हिने किजाम्हेसिनं लः घाः थःगु बुई प्वाना थकूसां
कन्हेखुन्हु स्वःवनीबले दानुम्हेस्या बुई जक लः वना च्वनीगु
किजाम्हेस्या बुई लः छफुति नं वै मखुगु जुया च्वन । किजाम्हे-
स्यां निह निह थःगु व्वी लः प्वाना थकूसां कन्हेखुनु स्वःवनीबले
लः घाः वैच्वनिगु मखुगु जुयाच्वन । थथे तःकोमंछि जुसेलि
किजाम्हं “एव अदभुतगु रहस्य छु खः अर्थात् सुनां याना
अथे ल घाः मवःगु” धका रहस्य सीकेगु मती तल । छन्हु
चान्हे वं बुई वना चच्छि हे पिया च्वंच्वन । शुद्ध बाचा
फपूबले छम्ह न्हाय्दँति दुम्ह मचा गनं गनं बया व लः घाः
दानुम्हेस्या बुई स्वका थकल । हाकनं कन्हेखुन्हु नं चान्हे
किजाम्ह पाः च्वन । अथे हे न्हाय्खुन्हु याना थकूथेतुं बहे
मचा बया लः घाः दानुम्हेस्या बुई स्वका थकल । निह निह

चान्हे पाः चवं वनीगु, न्हि न्हि व मचा वया अथे हे याना
थकीगु जुसेंलि छन्हु चान्हे फिजाम्हं आँत याना व मचा वयाः
लः धाः पने त्यंबले लाक वना काचाक व मचायात ज्ञन ।

व मचा ला चिल्लाय्, दना हाल । अले वं “जिगु लः धाः
छाय्, अथे न्हिन्हि पना जिमि दाजुया बुँई छत्रयागु?” धका
न्यन । व मचां वैत “छिमि दाजुया कर्मद्यः हे जि” धका
घाल । अले वं “जिगु कर्मद्यः सु ले सा ?” धका न्यना
स्वःबले मचां “छंहा कर्मद्यः जि मखु मेह दे दु” धका घाल ।
“व गन दुले सा ?” धका वं न्यन । अले व मचां धार्थे खँ
कन “छथाय्, तःधंगु खयः छगू दु, अन हे छँ छंहा कर्मद्यः
नाप लाई । व कर्मद्यः नाप लाय्त वनेबले लँय्, छथाय्, छं
बच्छि वाउँगु बच्छि ह्यासुगु रंग जुया चवंगु सिमा छमा
खनी । अनंलि छं छहा साहु महाजन नाप लाई । व मनू
ताःकालं निसें छखा छेँ दनेत स्वया चवंहा जूसां दने फुहा
मखु । वं छेँ थकया हःलिसे छकलनं कथ्यंक दुना वनीगु ।
हाकनं अनं नं लिपा छ छगू तःधंगु पुखू छिना बने माली ।
व पुखुली न्या छम्ह दै । वहे न्याँ छन्त पुखू छिकी ।”

व मचायागु खँ फुक्कं न्यने धुनेव वं छेँ वया थः लँय्,
नयेगु ज्वलं दुथें ज्वरे याना थः कर्मद्यः नाप लायत सरासर
वन । व मचां कना थकूथें वं न्हापां तःमागु सिमा छमा
खन । व सिमां “गन वने त्यना ?” धका वयाके न्यन । वं
थःत जुक्क खँ कना “जिला कर्मद्यः नाप लायत वने त्यनागु”

धका धाल । व सिमां नं “अथे जूसा छाया जि सदां वच्छि
बाउँगु वच्छि ह्यासुगु जुया च्वंगु धका छको नं न्यनाब्यु”
धका धया छवत । वं “ज्यू दय,” धका सरासर अनं वन ।

अनं ववं तापाक छथाय्, थ्यनेवं छह्म महाजन नापलात ।
महाजनं व खना “गन वने त्यनागु” धका न्यन । वं वयात
नं थःत जुक्क खं कना “जि कर्मद्यः नापलाः वनेत वै च्वनागु”
धाल । अले व साहुं “जि छेँ छखा दनेत स्वैच्वनागु गुलि
दय्, धुंकल । न्ह्याक्क हे दँःसां छक्कलनं कवे थ्यंक दुना वनीगु
जुया च्वन । थ्वया छु कारण खः छको न्यनाब्यु” धकाः धाल ।
वं नं ‘दय्,’ धका अनं नं सरासर वन । आपा हे वने धुंकुसें
लि व छगू तःभंगु वारपार हे खने मदुगु पुखू दुथाय्, थ्यन ।

व न्हापायाह्म मच्चां बहे पुखुली च्वंहा न्यां पार तरे याना
यंका बी धया हःगुलि वं बिनयपूर्वक व न्यायात ‘मत्स्थराज’
अर्थात् ‘न्याया जुजु’ धका ततःसकं पुकार थात । न्यां व
ताया लखँ छथों छगः लुचुक्क पिकया वैत सःतागुया कारण
न्यन । वं फुक्क वृत्तान्त खँ वयात नं कन । व न्याया नं
लखय्, च्वंसा अत्यन्त हे चिकुं मुना वनीथें सीताङ्गं थिइगु
निभाले च्वंसा अत्यन्त दाहा जुया शरीर जलन ज्वीगु च्वनां
च्वनाथें च्वने मजीगुया कारण छु खः छववः न्यनाब्यु” धका
वयात धया व न्यां थःगु म्हय्, वयात कोविया व अपारगु
पुखू पार तरेयाना यंका बिल ।

बल्ल तल्ल पुखू पार याना आपा हे लँ वने धुसेंलि व

छगू तःधंगु विशालगु ल्यः छगुली संख्याकाः जूबले ध्यनः
 व ल्यः मन्दै हे तिप्री मैदान थें तःधं, उलि हे सुनसान की
 को छम्ह हे जू महु । व स्वन्हु प्यन्हु तक न्हि न्हि मदिक तुति
 तुति मज्जीक बना च्वने माःगुलि साप हे त्यानुया अनसंतु
 छमा तम्मागु सिमा कसं चा विते याय्गु मती त्या थः
 नषेगु छुं भति नय, त्वने याना व भोसुत । अय्सां वयात
 न्हो बांलाक वःगु मखु । सुद्ध बाचाति जाःबले अन वःचाधि-
 काःपि मस्त छद्म निह यायां फुत्त फात्त वया तिचिन्हुय्
 हितल । अथे हे यायां अन नीम्ह स्वीम्हति मस्त मुन्ना अनेक
 किसिमं म्हितेगु याना हल । थव फुक आश्चर्ययागु दृश्य नं
 साप हे उत्सुक जुया मिखा हे लि मकासे सिमा छमाँ किका
 स्वया च्वन । व मस्त मध्ये छद्म निह व च्वना च्वंथाय
 लिक् वया अन वाना च्वंगु नयगु वस्तुत नं सिना नल ।
 अले वं विचाः यात-“थुपि हे मखा ज्वी जिमि कर्मद्यः
 धाःपि’ धका । वं वैथाय, लिक् वःम्ह छम्हस्याथाय, तीजक
 बना काचाक कातुक ज्वन । व मचा चित्त य, दना हाथ ।
 व हाःगुलि मेपि न्हिता च्वंपि मस्त फुक ग्याना अन
 बिस्रुंवन । सकलें बिस्रुंवने धुंका व मचायाके “जिम्ह
 कर्मद्यः धाःम्ह छद्म मखुला ?” धका न्वन । व मचा “छाय् ?”
 धकाः धाःबले वं थःथाय, बुई जूगु वृतान्त फुककै खँ कन
 वयागु खँ न्यना व मचा धाल “का, दाजु ! आ थलि निस्रें
 छंगु बुई लः वैगु जुल, धन्दा काय, स्वाल” मचां उलि धाय्व

व हानं "थुलि जक मखु, जि लँय, बया चवना ब्रले तःमागु
 सिमा छमां थः सदां बन्निछ वाउँगु व वन्निछ म्हासुगु जक
 जुया चवंगु छाया खः न्यना धा धाःगु दु, हानं छम्ह महाजनं
 छेँ दयेकेत स्वैबले न्हाबले चवनिसें कय्यक गय, जुया
 दुना वन न्यनाब्यु धाःगु दु, हाकनं न्या छम्हेस्यां नं गवले
 दाहा ज्वीगु गुबले सीताङ्गं थीगु गय, धका न्यना हःगु दु
 थुपि फुक्या कारण छु ?" धका न्यन । व मचां धाक-
 "कारण थव खः कि व तःमागु सिमाया तले चवंगु
 हा याथाय रत्न घः निगः दु । उकी यागु तेजं याना व
 सिमा बन्निछ म्हासुसे चवना कोहःगु थें जुया चवंग खः ।
 सिमाया हा याथाय छं स्वकु प्यकुति गाःम्हुया वरत्न घः
 लिक्या यंकि अले सिमाय, न्हापार्थे वाउँगु चुलि वये फै ।
 अनं महाजनया, प्यम्ह म्हाय, मचा बिया मछोनिपि दु, इपि
 मध्ये ज्येठीम्ह म्हाय्या चरित्र हीन जूगुलि छम्ह छम्ह
 मिजंतय्थाय वनीवले छेँ छक्वलनं दुना वनीगु । उकि
 व ज्येठीम्ह म्हाय, याकनं बिया छोसा छेँ दुनी मखु ।
 न्याया दाहा छतपत ज्वीगुया कारण न्हापा पूर्व जन्मे व
 न्या छम्ह तःधम्ह बिद्वान परिडत खः । तर छु माय, वं थः
 सःगु बिया स्वैत नं सयने कने मया । मन अखः कतपि स
 धका तुगः हियूम्ह जुया निति आःयागु जन्मे दाहा जूगु
 खः । उकि व न्यां थःम्हं स्यूगु बिया मन्त्र स्वैतं कन धाःसा
 वैत व पीडा ज्वी मखु ।

व मचां सकतां खँ कने धुंका व मचायात तोःता
 छवत । अले थःगु कामना पूर्ण जूगु खना व लयूतातां अनं
 ल्याहां वना वहे पुखू सिथय्, थ्यंका “मत्स्यराज !” धका
 न्यायात पुकार यात । न्या वल । अले वं ‘न्हापां जितः
 पार याना निं ब्यु” धका धासेंलि न्या वैत न्हापार्थे थःगु
 म्हय्, तथा पुखू पार याना बिल । अले वं व न्याया छत-
 पत् दाहा जूगुया कारण कन । न्यां म्हाया यागु जन्मे
 थःमं यक्को बिद्या सःसां स्वयातं स्यने कने मयानागु खँ
 स्वीकार याना ‘आः’ थन सुं महु स्यनेत वरु छन्तहे
 स्यनाबी” धका वयात तुं फुक्क बिद्या दान बिल । वयात
 स्यस्यं हे न्याया दाह जूगु क्रमशः कोलना वन ।

मत्स्य राजा न्यायाके बिदा कया व अनं सरासर
 ववं महाजनयाथाय्, थ्यन । अन वयात महाजनं धुमधानं
 माने याना खँ न्यनेव वं छेँ थकाय्, मफया च्वंगथा कारण
 कन । अले वं थम्ह म्हाय्याके कुत्तुकुला खँ न्यना स्वःबले
 बिद्या छःयानं खुला तक पाहां याना तथा तल । नापं छेँ
 दयकेगु न ग्वसा ग्वल । अनंलि गनं हे छेँ दुना मवंगुलि
 वं धागु खँ खःगु हे खः धका व साहुँ भापिल । महाजन
 खुसि जूगु कान्छिम्ह म्हाय्, वयात हे बिद्या वयात
 थःम्ह जिचाभाजू याना गाक सम्पति कोसनं बिद्या बिदा
 याना हल ।

अनंलि वया व सिमायाथाय्, अथे हे फुक्क कारण कना

स्वकु प्यकुति हाथा तःले गाः म्हुया स्वःबले कना हःथे रत्न घः
 ल्धीकल । सिमां वैत हे व रत्न घः बिया छबत । उबले निसें
 सिमाया न्हापा थे तुं बाउँसे चुलि जाथा बल ।

आः व तच्चतं हे तःमिम्ह महाजन एवं विद्वानम्ह जुल ।
 न्हापा बोह जन्हूफा खनेदुगु हुलि हुलि च्वंगु लं फिना ब्बी
 बनीम्ह थौं तःधंगु भवने चबनीम्ह महाजन जुल । उकिं हे
 ब्बीका बुढीपिं अजिपिसं कात्तुकाना धाइगु “छं कर्मयः दुला?
 थथे ज्वीगु छंगु कर्मय, दुला ?” अय्न् वं थःके दुगु धन
 सम्पत्ति गरीबपिन्त बराबर इनाबिल । हाकनं थःमं स्यूगु सःगु
 बिद्या नं सकसितं स्यने कने याना दान बिल । वं बाकिगु
 दिन सुख मज्जां बिते थात ।

उलि चिया बाखं थुलि

“खे साः मा ! व साः मा !” या बाखं

छगू देशे छम्ह बुँज्या थाइम्हस्या बःचाधिकःह काय्
छह दु । व काय्मचा धाःसा तःसक हे ध्याह, म्वावे हे
धाःसा भुतिवे जक बनीम्ह । छन्हु कँज्यायागु बखते वया अबु
कँगाले छः तुयूसां निसैं कँ काः वना चवन । मांम्हं अबुम्हे-
स्यात जा बियेके छोयेत सुं मनु मदया वया काय्म्हस्यात
“छ कँगाले वना छं अबुजुयात जा बिया वे फुला ?” धका
न्बन । काय्म्हं “फ् मां ! जि ज्या तिप्यंकावये, जा जि व्वनावने”
धका धाल । मांम्हं ‘का जा व्यू हँ, लँय, बांलाक स्वया हँ,
लँय, हाकु हिकुगु थिया वने मत्ये, आः खुनु ज्ञान दय्कि”
धका न्वाना बाबुचित जा पोः चिना बिया छवत ।

मांम्हं धाःगु खँ खूब लुमंका बाबुचां जा व्वना बल ।
यबुलं यबुलं वना चवच्चं छथाय् थ्यंबले सौखि छपातः
लँय, दध्वी फाना तःगु धौदुल । वया मांम्हं हाकु हिकुगु
थिइ मत्ये धाःगु खँ लुमंका व बाबुचां सौखियात न्हापां
“चिलाहुँ ! चिलाहुँ !” धका निकः स्वका धालं नं चिना मव-
गुलिं वं जा अन सत्तिक चवंगु फलेचाय्तुं छथाय् दिका
तमं निपा ल्हाती व गोबर छपातः इयाकया हुंकन थ्यंक
वांछवल । सौखि छ्वालगुलिं ल्हाती कित । व बाबुचिया
‘आः गन हुई धका पलख बिचाः याना जा नाप तया हःगु

के बाताचाय, तापा तापा यायां “आः तिनि जिलका, छुं भन्त
 सफा जुल” धका जा ज्वना बल्ल बल्ल कँगाले थ्यंकः वन ।
 बौम्हस्या सुथं निसें कँगाले ज्या यांना च्वंगुलि प्वाथय,
 सितार थाना च्वंबले जा थःह काय, भाजुं ज्वना वःगु खना
 “धन्य, जि काय् । आःला ज्ञान दया बलका” धका मने तथा
 जा कया हतासं हसासं मुलपचि थ्याना स्वारा स्वारा नल ।
 तर अपशोच ! स्वारा स्वारां जा नःह बौम्हस्या के सौखि
 नवःगु चाल । अले वं काय्म्हेस्याके कारण न्यन । काय्म्हं
 “मांनं लैय्, जा ज्वना वने बले हाकु हिक्कुगु थिई मत्ये धका
 धया हःगु । लैय् सौखि छपात च्वना च्वंगुलि जि चिलाहुँ धयां
 चिला मवं, उकिं जि कया हुत्त बांछ्वया बिया । ल्हाती सौखि
 किउगु गनं ह्वाथय, मदया के बाताचाय, तापा तापा यांनागु”
 धका धाल । अबुम्हेस्या नये मास्ति वःगुली सौखि चंबले तमं
 खेला न्हिलेला जुल । काय्म्हेस्यात बाकुछिना “ध्वादः !
 ध्वापुं । का हुँ छेँ, जिथाय, न्ह्याने च्वने मत्ये । ध्व तुतां छपु
 नं ज्वनाहुँ” धका तुतां छपु विया ह्वत । व बाबुचां लैय् ववं
 तुतां चूबले ध्वास्स ध्वास्स सः बल । वं व सः ताया “ध्वादः !
 ध्वादः !” धका बोब्बूगु ज्वीमाः धका मती तल । बाबुचा
 “जिमि अबुजुं जक ध्वादः ध्वापुं” धका बोबिल धयां तुतामं
 नापं ध्वादः धका बोबिल” धका मने निश्चय यांना तमं व तुतां
 अन सत्तिक च्वंगु पुखुली बांछ्वत । तुतां लखे बांछ्व बले
 “ध्वापुं क” सः बल । बाबुचिया मने भान् तुतामं बोबिल धका

चबना मेगु अप्पा कया कय्का छबत अप्पा लखय् लायेवं
 “ध्वांपू” धयागु शब्द प्याहां बल । अथे सः वः लिसे वं धमा-
 धम अप्पां कय्का चबन । अथे याना चबचवं निभायः लुकु-
 बित । अबुजुम्ह कँगालँ छेँ लिहा वःबले काय्म्ह अन लखे अप्पां
 कय्का चवंगु खना कारण न्यना स्वत । काय्म्ह “तुतामं नापं
 जितः बोबिल, उकिं पुखुली वांछोया बियां मन जक बोबिया
 चबन” धका धाल । बिचरा अबुम्ह अथे थथे धाय् मसल
 हाकनं चिकुकु लँ त्वःता पुखुली लखय् द्वाहां वना तुतां कया
 काय्म्हस्यात लँ धुन्छि बोबिया छेँ ब्वना यंकल ।

छेँ थ्यनेव मांम्हेस्यां काय्म्हेस्यात ‘ससले सःतः वल,
 हुँ लँय् सुं पासा ब्वना यंके मत्ये ।” छ्वालगु नं त्वन्य
 मते, दकले दकले साःगु छु दु व लुमंका जितः कंवा, ससले
 नय् बले सिंह थें धस्वाना, को थें खँ सय्का नयावा, हुँ” धका
 धया छ्वत । बाबुचां त्वय्क न्हूगु वसतं पुना ससले वन ।
 लँय्, ववं निभा यः लुकुबित तिमिला यः तोयावय् धुंकल ।
 बाबुचिया छोकोलिफः स्वःबले थःगु किपालु बाँलाक खन ।
 “मानं सुं पासा ब्वना वने मत्ये धाःगु” धका लुमंका
 किपालुयात “वे मत्ये ! वे मत्ये” धका बराबर धाल तर
 किपालु धाःसा ल्यूल्यूतुं वया हेचबन । अले बाबुचां छको लिफः
 स्वया किपालुयात “छाय्, छन्त छु माल ? जिगु इस्कोट
 माल ला ?” धका न्यन । बाबुचां छयो का का याना धाःगुलि
 किपालु नं अथेहे यात । उकिं वं “का” धका इस्कोट त्वया-

बिल । अयूनं किपालु ल्यू ल्यू बयेगु तीतूगु मखु । हाकनं
 बाबुचां “छु माल ? जनीला ?” धका छर्यो क्वात । किपालुं नं
 अथे हे यात । अले वं जनी नं त्वया बिल । अथे जुजुं छता
 यायां निता यायां फुक्क वसः नं तोःतु तोःतुं कय्ता छपु जक
 बाकि ज्वीका व ससःछेँ थयंका थाहा वने मछाला सुं क छयली
 तुं सुला चवन । बाबुचिया कलाम्हेस्या “मिजं आतक मवःनि
 लिबाय्, धुं कल” धका नुगः खुल्ल मिंका पिने स्वःवःबले भात
 अथे नाङ्गापचिं जुया छेली सुला चवंगु खना कलाम्हेस्यां “वसः
 गो ?” धका न्यन । भातम्हं “लैय्, किपालु नाप नाप वःगुलि
 मांनं सुं नाप व्वना यंके मत्ये धया हःगुलि फुक्क वसः किपालु-
 यात बिया वया” धका धाल । कलाम्ह चलाख जूगुलि लैय्
 स्वःवंबले माग्यं सुं जू मदय् धुं कूगुलि वसः अथे तुं दनि ।
 कलाम्हं फुक्क वसः मुना हया भातम्हेस्यात पुंका तले कोठाय
 थत यंका भ्वेव्व न्ह्यच्याकल । बाबुचां धाःसा माम्हं धयाहःगु
 धका लुमंका धाथेहे सिंह चवनीथे धस्वाना चवन । ससः अब
 जुम्ह वया ‘वय्, धुनला ? अबुजुया कँ काय्गुया कचाय्कल
 ला ?” धका न्यनं जिचा भाजुम्हं खालि ‘क्वाः ! क्वाः !” जक
 धया लिसः बिल । ससः अबुजुम्हेस्यां जिचा मछाल ज्वीका”
 धका मती तथा भचा गजब जुल । अले अनं चिला वन !
 अले भयय्, नय्गुली लगे जुल । कलाम्ह भनी जुया चवन ।
 वं सोमाय्, चवंगु बाताचाय्, तथा लुना बिल । मांम्हं छ्वालुगु-
 तीने मत्ये धया हःगु लुमंका वं “मयो, मयो” धका मत्वं ।

तर सु' महुगु पाखे लाका वं भचा तोना स्थये धका मती
 तथा त्वना स्वःगु ला चाकुगु खूब स्वाद दुगु लाना च्वन । अले
 वं थुजोगुसाःगु ला मानं त्वने मते धाःगु धका मती गजव
 जुया च्वन । हाकनं "दक्को सिबे नं साःगु लुमंकाः कंवा" धका
 मांम्हं धया हःथें दक्को सिबे वःहे साः" धका मती तल ।
 भवय् नय्गु ज्या सिधल, न्वसिके हल, अयनं व बाबुचिया
 व बाताचाय्, तथा व्यूगु तुयूगु थ्वँ त्वनेगु लोवना च्वन ।
 कलाम्हं कुने प्वंके यंकूगु स्वया च्वन । छं धाय्, मछा । मने
 धासा "थ्वँ छको घुतु घुतु हाय्के हःसा ज्यू" धका च्वंच्वन ।
 चान्हे सकलें घना च्वंगु पाखे लाका च्वामुगु नतूचा छपु
 ज्वना वना कोंचाय्, ह्वखना थ्वँधा प्यहाँवःगु घुतु घुतु याना
 त्वना च्वन । वं गातगात धाःसां थ्वँ धाः वयांतं च्वन ।
 वयागु लं फुककं प्याय्, धुंकल तर थ्वँ धाः व्यूगु मखु । उकिं
 व ग्याना कुने छ्यली च्वंगु फैगाले सुला च्वंच्वन । सयोगं
 उखुन्हुदे चान्हे अन छें खँत वया फै खूतल । खँतसें फै ख्याल
 यंकल । व बाबुचा ग्याना फैत नापंतुं प्यप्पांचुया वना च्वन ।
 छथाय्, धः हाचांगाय्गु बल । व बाबुचा धः हाचांगाय् मसया
 "भ्याय्, भ्याय्," धका हाल । व हा गुलि खँतय्, "का ! फुत !
 थनजा मनूदु । मीत ज्वनी आः" धका मती तथा ग्याना
 खँतसें न्ह्यपं तिस्वाकल । कन्हैखुनु ससः अबुंयात फै यंका बिया
 "अबु जि याना थौं फैखुया यंके मफुत" धका ससः अबुयात
 लय्, ताय्का बिदा कया लिहा बल ।

लैय्, ववं बाबुचिया "वःहे साः ! वः हे साः" धका हाला
 वल । तर सयोग लैय्, धः छगू 'हाचा' धका हाचा गाःम्हेस्या
 'वः हे साः' धायगु लोभन । भतिचा तोरहे जुया चवन लिपते
 'थन हे धले कुतुं वन मखा ज्वी धका मती तथा वँ अन धले
 वास्स पवास्स थाना भाला चवन । लैय्, बैन्देपि मनुतसें 'ए
 बाबुचा ! आमकन धले छु माला चवनागु?' धका न्यन । वँ 'छु'
 मखु, छुंमखु, लं तप्यँ ध्वाखा चूला माथाय हूँ, धका इमित
 हत्तुमत्तु हकल । अय्, नं छव मनूया उत्सुक जुया 'थव बाबुचा
 अबश्य नँ छुं माला चवँगु ज्वी' धका व्वः व्यूसां सत्तिक
 वना कथीक स्वया चवंबले व बाबुचा 'धौक ! धौक !' सःवयेक
 धका तथा हल । व स्वया चवंबल मनून 'धत्तरी बाबुचा ! गपाय-
 च्वः वः नवेक धकातया हःगु' धका व्वः बिल । उलि धाय्, बेरनं
 वँ 'हः आः तिन लुलका' धका हाला छें व्वां व्वां वना मांम्हे-
 स्यात 'वः हे साः' धका वंवन । स्वया चवंबल मनूला छक जुया
 'छु लुल वका धाःग ज्वी थव मनूखं' धका अर्थे चवंचवन ।

‘तिं भिं भिं काये योःसा द्वाहाँ द्वाहाँ वा’

या बाखं

छगु देशे गरीबह्म बुई ज्या याइम्ह मनू छम्ह दु। वया कलाः
छम्ह व मस्त निम्ह सिबे मेपिं जहानपि सुंमदु। वया न्हिन्हि
छगू गुई वना तिंपाला हयाः वहे तिं कु देशे दुने यंका मिया
थःगु परिवारयागु त्वा. प्वा चूलाका च्वन। वया गुई तिं ध्यं
वनीबले न्हिने नयत् खाजा धका जाखँ ज्याना वनीगु, अले व
जाखँ अन तिं ध्यने थाय् छथाय् सिमायतुं खाया तयातैगु।
तर न्याचले व जाखँ खाया तःगु गथे च्वन अथे हेतुं जुयानं
थले जाः मदै च्वनीगु. उकिया पलेसा मनूयागु भाडा पिसाप
याना तयातैगु। छन्हु वं अथेहे गुई द्वाहाँ वना तिं ध्यना च्वं-
बले छगू गजबगु सःनं वैत सापहे ल्वःवनिकथ ‘तिं भिंभिं
काय् योःसा द्वाहाँ द्वाहाँ वा’ धका वराबर सःताह्या च्वंगु ताल।
व सः ता हाला हया च्वंम्ह मनू धाःसा सुंखने दुगु मखु। वला
आश्चर्य चकित जुल। अग्रनं भिंगु तिं कायगु दैला धयागु
उलिहे गुई द्वाहाँ वन। द्वाहाँ आशां छाय् धाःसा वया लजगाः
तिं मिय नयगु। भिंगु तिं धाथ्ये दःसा धिबानं निगः ध्यंगः
अग्रो काय्दै। थवहे बिचारं व मनू मनू गुई द्वाहाँद्वाहाँ वन।
मनमन धाथ्ये भिंभिंगु तिंमा खने दया बल। तर थव ब्याक
याना वयागु भिला जक भुले याना व्यूझ अनहे गुई च्वनीम्ह
छम्ह लाखययागु जाल जक खनी। वयागु न्हिनस्यागु जाखँ
नयातैछ व मनू सः याना सःताच्वंछ वहे लाखय जुया च्वन।

व लाखयनं थःगु मन्त्रयागु शक्ति याना वयात अनहे गुई

दुने दुने थयंका पिहाँ वय् मसय्का भुमी यंकूह थें चाःचाः
 जकहीका पिने वये मफय्का तया बिल । लाखय्या मती "वयात
 अनहेतुं पिहाँ वहे मफय्का तया थः वयागु रूपकया वयागुछें
 बना वया कलाः मस्त नया वे । लिपा वयात थः योबले वयाः
 नः वय् माली" धका ग्वसाःयात । उकि व लाखय् नं दुरुस्त
 वयागु रूपभेष कया तिं छकु ज्वना व लिहाँ वनीगु इले लाक
 सरासर छें द्वाहाँ वन कलाम्हेस्यां सदां थें थःह भात लिहां
 बल धका मती तया बन्हीस्यागु बेलि याकल । बेलि सिधये
 केव सदां थें स्वँध्याय् (पंथागु ह्वाय) बभां तया बिल । व
 लाखय्या नं व मिसाया भातम्ह च्वनिगु थेंतुं तःपाःभयाले
 फेतुना कुरु कुरु बभां त्वना सकस्यां नये सिधयेवं सकलें
 मोलाक छथाय् हे चंवन । ज्यापुतयेगु छें मत दुगु
 मखु । लाखय् नं व मिसाया भातम्हं धाइगुथें तुं याना "का,
 तुती चिकं छकः बुयाव्यु सापहे त्यानुल" धका धाल । व
 कलाम्हेस्यां नं "दय्" धका चिकं कया हया ख्यँ थाय्हे
 पचि पचि याना चिकं कया हया थःम्ह मिजं धका व
 लाखय्या तुती चिकं थाना च्वन । व चिकं मालिस याःगु सुरे
 लाखय् नं "आः थुपिं सकलें दाना च्वनीगुपाखय् लाका काः
 काः ला हि नय् माली, जि छभा दनिं दनेका" धका मती
 तया लाखय्या संन्याः वेकत । कलाम्हेस्या पाली चिकं व्वीका
 च्वच्चं थः मिजं धका च्वंम्हस्यागु पालि लिसोगु ग्वालि न्ह्य-
 सोगु चाल अथेहे दानं म्हय् नं थाय् थासे कारा कारा डि

आगु खों थें च्वंगु ल्हाति चाल । व मिसा मेपि थें लरतरम्ह
मखु खनी । व मिसा 'अव अन्नयनं लाखय, मनूयागु रूप
कया थन द्वाहाँ वय धुंकल, आ थन च्वनां भिज्जी मखु'
धका मती तथा छत्ति हे हड्डे मजुसे लाखय्या सन्ध्यः मवे-
कूतल्ले चिकनं व्हीकातुं चवन ।

लाखय्या फूँ फूँ न्ह्यः वेकल ! अवहे पाखे लाका मिसां व
लाखय, नाप तीजक तगोगु फुंग छगः प्येपुंकल । हाकनं मेगु
चिकी गोःगु निगः फुंगनं नाप तथा थः मस्त निम्हं घय, पुना
सरासर पिने तय, यंकल । हाकनं अन द्यना च्वंथाय् च्वत
व मातं निथासं कय्गु यागु लासा लाया च्वतं निसें छयली
तकयागु स्वहानें लिना छयलीयागु स्वहाने कसं तः गोगु
मकःछगले जिगि जिगि मि न्बयेका तःगोगु खें निगः छुया
थः मस्त ज्वना मेगु छेँ छथाय, वना सुला च्वंच्वन ।

थुखे लाखय्या न्ह्यः छन्ह्यः वये धुंका "आ तिनिका क्वा
क्वाः ला हि भवय, नयगु" धका नाप द्यना च्वम्ह ज्यापुनी
धका वां बांन्याना च्वंगुला तःगोगु भ्वाथःगु फुंग लाना
थःगु हे वाये जक तत्तः मतः कयना च्वन । लाखय्या ख्युं-
थाय पचि पचि याना स्वत । वं खालि फुंग जक थिल ।
लाखय, नं "जितः ला मंगः लाना थकल, थुमित जि बाकि तय,
मखु" धका जुरु मुरु दना वागुला कय्गु लासाय, सुललल
प्याच्च कासा भित्ते थें च्वद्यला निको स्वको बँये बज्जे
जुल । वया न्ह्यपु थाते मलात । उकिसन बल्लं दना वया

हयूँथाय, पचिपचि याना स्वाहाने वयाहाँ घने त्यंगु जा
मातते छ्यनं चूवन । अथेहे अनै नं कय,गु लासाय, क्यदूयला
छयली च्वंगु तःगोगु मकले छ्यनं चूवन । अबले लाक्क व बःगो
गु खें निगलं मुयावया मिखाय, लाना वैगु मिखा निगलं कां
जुल । कवाः कवाः ला ही यागु मज्जा खुतेयाय, धका वःद्व
लाखय, व मिसायागु अकलं यानां थःगु ज्यान हे फुका मकः
नापंतुं चातवाना सिना चवन ।

थुखे मिसां थःम्हं ग्वसा गोयागुयागु फल स्वयेत कन्हे-
खुन्दु सुथय् न्हापांहे छेवना स्वःबंभले लाखय,या वँःवा छ्यातां
तया सिना च्वंगु खन । आः मिसायात लाखय, गथे याना
सुनां वाके छ्वेगु धयागु समस्या छगू बल । व मिसां व
लाखय्यात तःगोगु थःगु कोसः सन्दू दुने मन्ह्यं मन्ह्यं चितु-
मतु चिना तथा सन्दू पुसा तिना तःजुगु ताःछजु हया तालं
गोया थपक्क छ्यलीतुं तयातल । थ्व ब्याक्क गुप चुप याना
सुनानं हे मसीक तयातल ।

व मिसां ला छुं नं मज्जुगु थें याना थः माःगु ज्या याना
उखुन्दु बहनी लाछियागु खापा चाय्का मातंयागु तःखा जक
तिना सकलें यना च्वंपिं थें याना चवन । संयोगं उखुन्दु
छथो खँत खुइत वंपिनि खुइत वं वं थाय, "खँ बल ! स्वाहाली !"
धका जक हाला हैगुलि गनं हे खुइ फुगु मखुत ! कुसाइते
खुइत प्याहाँ वं पि लात खनी । वं वं थाय, तक न्ह्यपं
विस्वाकेगु ज्या इमित जुल । थुखे सुथेस्या खा हालिगु ई ज्वीन,

व खुँत निरास जुया व हे मिसाया लँपुं लँपुं वया च्वच्चं व
 मिसाया छे खापा बाँलाक हे चाःग खना खुँतय, भाग्य खोले
 जुल धका लय, लय, तातां ग्वाय, पिल । छह्य छह्य यायां सकलें
 अन छयली हाहां वन पचि पचि याना स्वःखले धात्थें हे
 भयातुगु सन्दू ध्वीका काःबले “निरचयनं थव मिसातयगु
 कोसः सन्दू लात, तले यंके मफथा थन तयातः गुज्वीमा” धका
 मती तथा सकलें फुरंग जुया “थव सन्दू थन चाय्केगु मखु,
 हाकनं बिछुके लाई, बरु सरासर ध्वाखां पिने यंका भाग थय,
 यंकेगु” धका नाथोम्हं धागुलिं सकसिनं चित्त बुम्हे जुया मत्त
 पत तःतःपुगु नो प्यपु न्यापुति हयाः बल्लाग खिपतं खूब
 बाँलाक चिनाः व खुँतय, बगालं हे मिले जुया मफु मफु सन्दू
 क्वबिया ध्वाखां पिने पाखे ब्वाके यंकल । खुँतय, “बल्ल साइते
 लात आः गुलि गुलि भाग दइगु ज्वी” धका लँय, ववं छह्य
 निम्हस्यां “का स्वः पासा ! धर्म त्व ते मज्यू । इना काय्पुली
 सुपः गोछि हे पाकेगु मखु” धका धाल । अथे हाहां ध्वाखां
 पिने छथाय, सुनसान थाय, खयले थयंकल । अनहे च्वना इना
 ज्याथाय, माली धका मती तथा खुँतय, ग्वाय, हे न्ह्यथें
 च्वंक ख्वाः तथा न्हापां ताः छाय, सयं केगु धका फःसा ताःचा
 मिले यायत्त स्वत । गनज्यू ! लिपते “ताःहे तछथाय्गु धका
 धमाधम ताः हे पालाः म्वे हीका बल्ल तल्ल जक ताः लिकाय,
 फत । उथाय, लाक छह्य निम्हेसिनं “परमेश्वर ! भाग्य दःसा
 प्तसः जक मखु म्हासुगु चाकलाचा नं” धका पुकारे नं यात ।

फुक्क खुँतय, मिखा सन्दू पुसा उले त्यंगुली लात । अथसां
अन्धकार ख्यैंगु चाय, थिथि खाः हे सिइ दयकेत थाकु ।
अथे जूसां काचाक्क पुसा उले साथ इमिसं लाखय, थागु ततः
पुगु धँषा निपु ख्यै थाय, त्वीक थिना च्दंगुला बांलाक हे खन ।
इमि हँसं थाय, त्वःतल । इपि अनं थुनां थुनां च्वीक बिस्सुं
बः पि फुकस्यां लाखय, वया लिबने तुं ल्यूवःगु थें च्वन । उखेलाः
थुखेलाः मदय्क बिस्सुं वंपि खुँत गुलीं जा लँय, हे मूच्छां
कल । गुलिं जा छेंथ्यंका नं पिला खुला दने हे मफय्क उसाँय
मन्त । अबले निसें खुँतसें खँज्या समेत त्वःता हे छ्वत ।

थुखे मिसाया खुँत थःगु छें द्वाहा वःगु, खुँतय, परस्पर
सल्लाह याःगु, हाकनं सकलें जाना कथिया यंकूगु फुक्क दश्य
मज्जां वं थः प्याखं स्वेगु थें ख्यैथासं सुला स्वया च्वन । सन्दू
खुँतसें पित यंकेव तीजक वना लाछी स्वताक्क चुकू तया धिका
वया मस्त नँ थः नं दने माक्क दन । कन्देखुन्हुँ सुथय, जुल ।
“अवश्यनं जिमि मिजं थ्व अभागी लाखय, नं नया हे वये
धुंकल ज्वी, अयनं छुओ तिं ध्यनीगु गुँई वना स्वये” धका
व मिसा सरासर वंवल्ले धात्थें गुँईदुने भातम्हला भुमिचां
यंकूह थें लाता थें जुया च्वन । कलाःम्हं थ्व पक्का नं लाखय
या जाल ज्वी धका मन्त्रं म्फारे याय्त हाकु पर्सि मोलं दाया
लाखय, थागु मन्त्र म्फारे याना बांलाक होसे वयेवं छें ब्वना
हल । अले जुक्क फुकक खँ कन । विचरा भातम्हं मिसा जात
जूसां थःम्हं कलाःयागु बुद्धि बल बिचाः नं याना सकसिगु
ज्यान वचे लूगुलिं मिसायात अनेक सिरपा बिल । इपिं
थपाय्च्यः हपे जुल कि फुकसिनं एखुन्हु खें संग काल । बरु
कन्दे छछाः नय, मखंसां । उखुनुं निसें इमिसं थःगु दुःखो
जिन्दगि इमिगु हे तालं सुख आनन्दं बिते याना च्वन !

उलि चिया वारं थुलि

कवयूचा वा कावनीगुया बाखं

छगू देशे छद्द जुजु दु । वया न्हेद्द कलापिं दु । वया
शिकार हितेगुली खूब मन ह्यः । उकिं बराबर जंगले शिकार
हिते त थः चाकर वाकरत वचना वनीगु । छन्हु न्हापालिपार्थे
शिकार हिते धका घोर जंगले दुहाँ वं बले वं छद्द अत्यन्त हे
बांलासे चवना हिसिदुम्ह चला छम्ह खन । जुजुं व चला
लानाहय धका लित्तु लित । अयनं चला लाय मफु । बरु चला
लायग धूनं व्वां व्वां जुया च्वंतलें जुजु व वया चाकर वाकर
सिपाहित सकलें अन लाः थनलाः मदेक छखे छखे लात ।
जंगले छचाख्यरं ख्यूंसे चवनावल । याक चा जूगुलि लँ ल्वीका
लिहां वनेगु आशा मखन । उकिं उखुन्हु व जुजु छमा सिमाया
कसं बाय च्वन । कन्हेखुनु सुथे न्हापां दना जुजुं उखे थुवें
माला जुल । अबले लाक अचानक वं छद्द साप हे बांलाह
ल्यासे छद्द खन । ल्यासेबागु हिसि यौवन याग तासि खना
जुजुया मन मोहित जुल । अले ल्यासेयात थःम्ह हे रानी
यायगु मती तया जुजुं व नापं खँ न्ह्यथन । जुजुयागु खँ न्यना
व ल्यासें जुजुयात "जिं धयागु खँ छगू पुरे याना बियगु जूसा
जक छिं धाःगु खँ न्यने" धाल । ल्यासें छक्कतनं थःत मन
व्यूगुलि जुजुं लिफः न्ह्यकः मस्वसे लयलयतातां "व्यू छं धाःगु
खँ पूर्ण याना बी" धका कवूल यायां स्वकीः सत्यव चा ल्हात ।

उलि जइ धुंका जुजुं व ल्यासेयात धःहा न्हूम्ह महारानी यात

उलि जक मखु जुजुं वयात थःगु लाय्कूछें वचनाहल ।

व न्हूम्ह महारानी यानाहःम्ह ल्यासे वहे जङ्गले च्वंम्ह छम्ह
लसि जुया च्वन । वं हे जुजुयात फसे याय्त चला यागु रूपं
वयाःजाल याःगु जुयाच्वन । लाय्कूछें वया छुं दिन लिपा न्हूम्ह
महारानी जुजुयात “न्हापा व्याहायाना तथापि न्हय्म्ह महा-
रानी पित्त स्याना इमिगु मिखा नुगःचु लिकया जितः बिइहिं”
धाल । थ्व खँ न्यना जुजुयात छुयाय, छुयाय, जुल । जुजुं
न्हापा मोहं अन्धाजुया व ल्यासेचां धाःगु खँ पुरेयाना बी धका
जुजुं सत्यबाचा ल्हाना तय्धुंकल । उकिं आः वयात व न्हूम्ह
महारानी धाःगु खँ पुरेयाना बियगु सिबे मेगु छुं उपाय मन्त ।
उकिं मंत्रीयात सःता जुजुं धाल “छं जिम्ह न्हापायापि महा-
रानीपि स्याना इमिगु मिप्यंगः मिखा व न्ह्यपु नुगचु ज्वना वा”
जुजुयागु आदेश जुसेलि मन्त्री न्हय्म्ह महारानीपित्त तापाक
छगू पनथोर जङ्गले थंका इमिगु मिप्यंगः मिखा ल्हयाकाल ।
तर वं महारानीपित्त स्याना इमिगु नुगःचु लिकायगु साहस
याय, मफुल । मन्त्रि न्हय्म्ह पैचात स्थाके धिया पैचातय्गु
न्हयपु नुगःचु लिकया ज्वनावल । कांपि न्हय्म्ह महारानीपित्त
बासं च्वनेत अनहे छगू बलचा दय्का वानाथकल ।

सी धुकूपि महारानीपनिगु न्ह्यपु नुगःचु व मिप्यंगः
मिखा धका मन्त्री ज्वनायःगु सकतां न्हूम्ह महारानी कया थःगु
लाय् लसितेगु देशे बीकेछ्वत । थुग्ये जङ्गले त्रःता थकूपि कांपि

महारानीपि प्वाथेदुपि जुयाच्वन । अयसां छु याय, ? इमिसं
 थः नयत्त नसा माःवने मफु । गबले गबले बहे मन्त्री दयामाया
 तथा छकः निकः नसा बीके छवय हैगु । उजागु कथं गोन्हु निर्वाह
 ज्वीफै ? यानां यानां मजिया व महारानीपिसं नयपित्यागु सह
 याय, मफया थःपि च्वनागु बल्चाया बँ प्वला नयगु याना नं
 काल हना च्वन । अथे यायां छुं दिन लिपादकसिवे तधिकःम्ह
 महारानीया मचा बुल । वं थः तःकेहेपित “जि मचा बुल” धका
 कन । वं अथे धाःगु खँ न्यना सकसिनं छप्वाः म्हुतुं धाय्थें
 “आम मचा काय् लाकि म्हाय, ? म्हाय, मचा जूसा मी छुं
 नयगु म्हु, नयगु बिना मीगु प्राण ल्यनी मखुत । उकिं आम हे
 मचायागु ला छकू छकू जक जूसां नया थ्व धिति धिति मिना
 च्वंगु प्राण रक्षा याय,” धाल । पित्याना प्राणान्त जुयाच्वंम्ह
 उकीसनं नकतिनि मचाबूम्ह मांम्हं म्हाय, धका धाय, मफुत ।
 बूम्ह मचा नं म्हाय, हे जुया च्वंगुलि बहे मचायागु ला छकू
 छकू न्हय्म्हसिनं इना नयाछ्वत । छुं दिन लिपा मेम्ह महा-
 रानीया मचा बुल । व नं म्हाय, हे जूगुलि न्हापायें साहुति
 याना स्याना नल । थुगु हे कथं खुम्ह महारानी पिति नं म्हाय,
 बुल । मचात बूलिसे इमिसं न्हापायें हे तुं स्याना ला इना नल ।
 अथे यायां दकसिवे लिपा कान्छीम्ह महारानीया मचा बुल ।
 व मचा धाया काय् मचा जुया च्वन । उकिं इति सःसिनं “अवैत
 पालन पोषन यानातेगु, स्याय्गु मखु” धका मस्यासे लहिना
 तथा तल ।

छन्हु धाधां निम्हु धाधां व मचा मन् मन् तःधिकः जुया-
 बल । लिपा जुजुं व मचा बलचां पिहां वने फुम्ह जुल । वं
 जङ्गले उखें थुखें वना लः माला कनिपि थः मांपित लः नं त्वंके
 हय, फुम्ह जुल । लिपा जुजुं वं जङ्गलं फलफुल व मंगः पंचित
 छम्ह निम्ह स्याना हया नं मांपित नके हयफुम्ह जुल । छन्हु
 मचा अनहे जङ्गले चाःहिला च्वंयले देशया ततःधंपि नायोत
 शिकार हितः बल । इमि सिपाहीतेसं शिकार म्हिता पशुपंचित
 स्याना यंकूगु व मचां खन । छे वया व मचां थः मांपित “जित
 नं वताई स्याय्गु धनुष व बाण दय्का व्यु” धका पिरे याःवल ।
 काय्यागु खँ न्यना मांम्हं धाल-“मीके वताई स्याय्गु वस्तु
 मदु, वरु वहे शिकार म्हितः वोम्ह नायोयात छं तुति तिया खुसि
 या, अले वं छंत नं छगू वताई स्याय्गु धनुष व बाण बिया है ।
 मांम्हं धाःथे छन्हु अथे हे शिकारित जङ्गले शिकार म्हितःवया
 च्वंगु पाखय, लाका व मचा सरासर शिकारीतेथाय, वन ।
 उखुन्हु धाःसा द्यो निभाःबीधुंकूगुलि शिकारित अनं तुं बाय
 च्वन । व मचां इमित लः कया खुसि माला हया थःमं फुगु चाःगु
 माक ह्या याना बिल । चान्हे जुसेंलि इपिं सकलें द्यंयले वया
 मुख्यम्ह नायोम्हसित वं तुति तिइका बिया च्वनौ । व मचायागु
 सेवा खना मुख्यम्ह नायो खुसि जुल । थले वं “छंत छु वस्तु
 थो” धका व मचा याके न्यन । मचाँ जितः वताई स्याय्गु छगू
 जक थो” धका लिसः बिल । व नायोनं “का, कयायंकि ।
 थुलिया निति थथे दुःख सिथा च्वने नाःला?” धका धनुष बाण

छज्ज्वः व धिवा भतिचा नं विधा छयत । मन्ना लय् लय् तातां
थःगु छें बल । छें वया जुक् खँ फुक थः मापिन्त कन । थःके
शिकार म्हितेगु ज्याभः लभःदसेलि व मचा न्हिया हिथं जङ्गले
बना चखुं बखुं स्याना हैम्ह जुल । हानं छुसि माला हया वँ
लोहँ निग ल्वाका मि पिकया छुसि च्याका पशुपंचितेगु ला
छुया मांपित नका पालन पोषण नं याइम्ह जुल ।

छन्हु व मचाया मांपिसं मचायात धाल—“स्व बाबु
जिमिगु म्हुतुई अन्न धयागु मलागु गुलि दत । छ जङ्गलं देश
दुहांवना छके दुगु छुं वस्तुया अन्न ग्यया हिं” धाल । मांपिनिगु
खं न्यना मचानं “दय्” धका सरासर देशोपाखे वन । देशो
दुहांवना चाह्यु ह्युं वं लाय्कूछेँ या पिनेसं छम्ह हासापसल्याया
थाय् सुं क च्वना च्वन । व मचां छुं मधाःनि । व मचा जक
हासापसःया न्ह्योने च्वनेव व पसल्याया गाहावःपिं म्फनम्फन्
उपो दत । मनूतेसं यक्व हे अनेक वस्तु नाप ग्यग्यं थंक्क
थथे जूगु खना व मुस्या पसल्या अजुगति चाल । बास्तवे व
मचा स्त्रीनिता लक्षणं जाःह्य जूगुलि थथे जूगु जुया च्वन ।
लिपते लाक्क व मचां थःके दक्व वस्तुया मुस्या ग्ययाहया
मांपिन्त नकः बल । उखुतुनिसें व मचा न्हि न्हि बहे हासापस-
ल्यायाथाय् मुस्या ग्यय्त वनीगु जुल । मुस्या पसल्याया व
मचा वक्व पतिकं गाहा उपो दैगु । गुखुन्हु व मचां मुस्या ग्यः
वइ मखु उखुनु व पसल्यायाथाय् गाहा कोपि सुं मदया
म्हाइपुर्य च्वनीगु । अथे जूसेलि व पसल्यां थव मन्ना पका

लक्षणं जाह्य ज्वीमा धका मती तथा बयात मुस्या छमना बाम-
ना अध्ये पोचिका छ्वेगु यात । छन्हू वहे देशया जुजुयागु
सिंदूर जात्रा जुया चवन । व मचां न अन हासा पसले वया
चवन । उकिं व पसल्याँ व मचायात “ए मचा छं थौं जुजुयात
सिंदूर जात्रा यायां हैबले जागीर छगू पवं” धका खँ स्यना
तल । धात्थें जुजुयात रथे तथा सिंदूरजात्रा याना हल । व
मचां ला म्हुतुं छुं मधासे जुजुयागु रथ न्ह्योने न्ह्योने ब्यांब्यां
वना लँ त्वाल्हाना जुँया चवन । छाय् धासा व मचा थमं हे
जागीर पवना मनैह । जुजुं हे सःताब्युसा जक नैह जुचा
चवन । थथे जुजुयागु रथ न्ह्योने लँ त्वाःल्हाना ब्यां ब्यां जूगु
खनाः जुजुं व मचायात “ज्वना हिं” धका हुकुम बिल । सिपा-
हीत वना व मचायात ज्वनाहथा जुजुया न्ह्योने थनेहल । जुजुं
वैत “छाय् छं जितः अपमान याना लँ त्वाःल्हाना जुँयागु ?”
धका न्यन । व मचां छत्ति हे मग्यासे “खः महाराज, जिं थः
थमं मपवंसे छःपिसं हे अर्थे जागीर बी धका धायके धका जुय-
गुखः” धका लिसः बिल । जुजुं व मचायागु साहस व बीरता
खना “अथे जूसा म्वाल छंत जागीर छगू बीगु जुल” धका आज्ञा
जुल । अले वया नापं नापं जुजुं वयागु नां गां व जात न्वन ।
थव खँ मचां छुं लिस बी मफुत । मचां छुं धाय, मफुगुलि
जुजुं “अथे जूसा छिमि मां बीपिके कन्हे न्यना वा । छंत अले
छगू जागीर बी” धका धाल । व मचा सरासर छें लिहां वना
जुँ धाःगु खँ सकतां मांपिके न्यन । वया मांपिसं धाल-जात

ला छंगु क्षेत्रीय खः । अले जङ्गले बूमह जूगुलि छंगु नां बनराज
खः ।

कन्हे खुनु व मचा जुजुयाथाय वना थःगु नां, गां व जात
कन । जुजुं वैगु नां गां सकतां न्यना वेत जिक्किचाधंगु साजवाः
जागीर छगू बिल । व जुजु धासा वया हे वौ जुया चवन ।
जुजुं व मचा थः काथ्, धका मरयू । महारानीं ला व मचा थः
न्हसुकाय्, धका सीकल । उकिं वं व मचायात विखायावूधये
यात । चानं न्हनं व मचायात गथे याना स्वाय्, धका धवागु
खँ जक व महारानीं थःगु भने ल्जीका चवनीगु जुल । छन्हु
महारीनीं जुजुयाके “मीसं थौं हे वा पिना थौं हे लया थौं हे
कुतिवाना नय, दःसा गुलिज्यू” धका खँ न्हयथन । “जिला ज्यूगु
खः महारानी ! तर उजोगु अदभुतगु बाथा पु (वा पुसा) गन
कायगु?” धका जुजुं धाल । जुजुयागु खँ न्यन “उजागु वापुसा
तापाक लाखेतेगु देशे दु । व वायात “कवय्चा वा” धका
धाई” धका महारानीं लिसः बिल । “अथे जूसा व वा सुनां काः
बने फै?” धका जुजुं न्यन । हानं व महारानीं “उजोगु बाथा वा
पुसा बहे साजवा भचां जक काः बने फै । मेपि सुनाने का बने
फैमखु ।” धका महारानीं धाल ।

महारानी धाःगु खँ न्यना जुजुं वहे साजवा मचा सःला
वयात “छं व वय्चा वा कावने फुला?” धका न्यन । मचां थथे
अथे छुं मसीकं “फु महाराज” धका लिसः बिल । अथे जूसा
छंत गुलि सिपाहित माः ? गुलि खर्च माः ?” धका जुजुं

धका बिन्ति यात ।

व मचा धाकव सैन्य सिपाहित व खर्च बिया जुजं मचा
यात कवयचा वा कया हयेगु ज्याबिल । व मचा नाप छवय-
त्यं पि सैन्य सिपाहित फुकसियां “आ कवेचा वा कावनेगु ज्याथ
वन कि लिहाँ वेकै मखुत लाखेलसितेगु देशे बसेलि सुजक लिहाँ
वेकै ?” धका खया खया वन । इमिगु पहः खना व मचा इपि
सकसितं थः लापिथाय् न्होने यंका ‘छिमिसं जिमि मापित
जक बांलाक बिचा याना च्वं । जि याकचाहे वना कवेचा वा
कया हे धंदा काय म्वा” धका फुक सैन्य सिपाहितेत साहस
बिया अनहे जङ्गले तोता थः याकचा जक बिदा कया वन ।

व मचा ववं ववं छगू घनघोरगु जङ्गले लात । अन सक
भनं धुँ भालु आदि जङ्गली जन्तुत जक दाःसः दु मेगु छुं शब्द
दुगु मखु । वहनी जुसेलि व मचा छथाय् त फागु लोहँ बगले
बाय् च्वन । लोहँ धाःसा तच्चतं हे वथंगया फोहर ज्या च्वंगु
जुया च्वन । उकिं व मचा थःगु हे तपुलि मारि बुतबुया लोहँ
बांलाक यच्चुसे पिच्चुसे च्वं व ल । सयोगं व लोहँ वहे जङ्गलया
छद्यो जुया च्वन । अथे मचा सफायाना ब्यूगुलि व द्योनं
“अहो गुलिमछि दत्त जितः फोहर ज्या वथंगया च्वंगु, थौं
जितः सुता सफायाना (ब्यूगु) ब्यूवोगु ? जिगु ह्य हे याउँस्य
च्वन” धका मती तल । अले व लोहँ नं व मचायाके ‘छ सु खः
मनूला ? भूतला ? गेतला ? वा सँ जंतुला ?” धका न्यन । वं
जि छद्यो मनू खा” धाल । व मचाय गु लिसः न्यना लोहँद्योनं

“अथे जूसा छ ल्यूने चवं” धका न्ववाना मिखा कना सोबले
 मचा छह खन । अले वं “छ छाय, धन वयागु ?” धका न्यन ।
 मचां “खः, जितः जुजुं कवेचा वा कयाहिं धका छबया हगुलि
 व वा काः वनेत वैचवनागु” धका वृत्तान्त खँ कन । मचायागु
 खँ न्यना लोहँद्योनं हाकनं “अहो व वाला छं का वने फै मगु
 व वा ला लाखेतेगु देशे जक दु । चानं हिनं लाखे लसिं तयसं
 पाः चवना चवंगु दु । स्वस्व खंकं लाखे लसितेगु म्हुतुई लाःवनेगु
 ला ?” धाल । लोहँद्योयागु उजागु खँ तालं नं व मचा व वा
 कया महस्येला जि हे मज्यू, मखु धयागु जूसा जिगु ज्यूनं धनं
 सकार लगे ज्यी । उकिं बरु जिं वा काहे वनेगु” धाल । “अथे
 जूसा जिं छंत छह बखुं यानाछ्वे । छपू पपुती हेंगा छकू,
 छपू पपुती चा छकू तया बिया छ्वे ।” थथे धया लोहँद्यं
 मचायात माक्व खँ स्यना बखुं याना छ्वत ।

बखुं जुया व मचा वया ववं अन लाखे लसितयगु
 देशे थ्यंकः वन । आकाश आकाशं चाःचाहिला वया सो
 जूबले वं गथाय, लसित ततःपुगु कधि चवना छचाखेरं पाः
 चवना कवेचा वा पाना चवंगु खन । व मचा नं ज्ञान दुह
 जुयाचवन । लसितय थःथः ब्याली याना चवंगु पाखय, लाका
 आकशं तुं इमा दाई थें काहां वया त्वाथं निगः । प्यंगः वा
 तुया वया वल । थुखे लसितयसं वा पाः जूगु खना च्वे
 सोबले बखुं छम्ह वया बिस्युं वना चवंगु खन । लसितयसं
 व बखुं यात लित्त लिना यंकल । इमिसं लिलाकी लिलाकीथे

चवंबले बखुं नं लाहँचवं स्यनाहः कथं पपुती चवंगु चा छकू
 कुतका बिल । व चायागु छगू तजागु पर्वत द्वँ जुल । उकिंयाना
 गुलि लसित वे हे मफुत । अथे जूसां गुहस्यां ला पर्वत द्वँ हे
 हाचांगाया ल्यूवल । हाकनं लिलाकीथे चवंबले मेगु वपुती
 तयाहःगु ह्येग्वा छकू कुरका बिल । ह्येग्वा जक कुतका बिइयं
 ग्यानापुस्य चवंगु मियागुँ ज्वाला पिहांबल । लिनावंपि लसित
 व्याक्कं मि पुना सिना वन । व बखुं अनं लिपा याकनं
 याकनं व्वया वहे न्हापायागु लोहतय, जूवल । व बखुं यात
 लोहँ चवं न्हापायागु हे मचायागुतुं रूप बिया “न्हापां छंत
 नि माक्क वा सय्का तिनि निगः जक वा जुजुयाथाय् थंकाब्बु’
 धका खँ स्यना छवत । व मचा वा उवना थः मांपिथाय् वन
 अनं निन्हु प्यन्हु च्वना गाक्क सय्का काल । अनं लिपा जक
 वं निग जक वा उवना सिपाहींत फुक थः मांपिथाय् त्वःता थः
 याकःचा जक जुजुयाथाय् वन । लसि महारानीं व मचा ल्याहां
 वोगु खना गजब धाया नुगः हीका च्वन । चानंन्हिनं व मचा-
 यात गथे याना स्थायगु धका व महारानींया मने खँ ल्हाइगु
 जुल । छन्हु निन्हु लिपा हाकनं जुजुयात वं “महाराज ! थौं
 पिना थौं हे सय्का नय्गु वा ला दय् धुंकल । आः हाकनं वा
 काबंगु देशे सा छद्द दु, छको दुरु बीबले छमुरि दुरु बीद्द
 दु । व सा छद्दनं व सा गुलि ब्यू । व ज्या नं वहे मचां बाहेक
 मेपि मुनाजं याय्फै मखु ।” धका बिन्ति यात ! जुजुं हाकनं
 मचायात हापार्थे सःता ज्या व्वल । व मचां व ज्या नं याय्गु

मंजूर याना जुजुयात धाल- "महाराज ! न्हापा वनाबले फुक
 सिपाहीत लःसितयत् छह छहया ल्याखं इना वियां हे भित्त
 बुभे बाब मफुत । जित नापं आहार याय, त्यन । उकिं थुगुसी
 जितःसैन्य व खर्च आपा माः ।" व मचां धाक्क खँ जुजुं पुरे-
 याना बिल । अले व मचां न्हापार्थे सैन्य व खर्च ज्यना थः
 मां पिंथाय, वन । सिपाहीतेसं हानं न्हापायापिसं थें ज्यान
 वनीगु जुत धका खय्या गुगः मछिका वन । जङ्गले थ्यं वले
 न्हापायापि सिपाहीत न्हिन्हि न जक नया तस्यकं ल्होना
 च्वंगुलि ह्य हे मसिया वने भूंकूपि खन । लिपा तिनि छह
 छह यायां डमिसं ह्यसीका काल । व मचां व सिपाहीतेत नं
 अन हे थः मां पिंथाय, तोताः थः याकचा जक सा का वन ।
 न्हापा थें व मचा सशसर वदे लोहँद्योयाथाय, वया वासं चवन
 लोहँद्यात यच्चुक पिचुक सफा बात । वयागु ज्यां लोहँद्यो
 न्हापा थें खुसि जुया मचायाके खँ न्यन । मचां "हाकनं जितः
 तुयूदा सा काः वनेत जुजुं छवथाहल" धका ब्याक्क खँ कन ।
 मचायागु खँ न्यना लोहँद्यं व मचायात "आः छंतः इमायागु
 रूप विया छवे" धका यायां प्रच'यात इमा याना छपू पपुती
 चा छकू व मेगु पपुती होग्वा फुक तथा लसितय, न्होवेका
 धीगु मंत्र छतानं कना छवत । इमा जुया वना व मचां लःसितेगु
 देशे थ्यंका इमा मंदः कया सोबले लसित फुक मुना तुयूदा सा
 छह दध्वी तथा जोया च्वंगु खन । व खनेवं व मचा लोहँ
 दध्व कनाहःग मन्त्र ववन । मन्त्रवनेव लसितय, न्होवया छुं

मचापि थें जुया वन । वहे पात्रे लाका ब इमा जुया वोम्ह
 मचां तुयूम्ह साया म्हे जुना सा प्यपुंका वव्या वल । थव खना
 अन्त र्वाप मेपि सात हा वले लसिते न्हाले चाल । थय्क
 सोबले तुयूम्ह सा ववेका यंकूगु इमिसं खन । न्हापा थें अनं
 इमा जुया वोम्ह मचायात लिन्तु लिनाहल । वं वासा न्हापा
 थें चा छकू व ह्ये ग्वा छकू कुतका इमित स्थाना विल । अनं
 वव्या ववं वहे लोहँ द्योपाथाय, थय्कलिव मचाया थःगु हे रूप
 जुल । अले वं तुयूम्ह सा ववना थ सांपिथाय, वन । थुमुसी नं
 लोहँचवं स्वनाहाथें व न्हापां थःपि च्वनाथाय, छगू तवंगु
 दुरुपुखू छगू दय्का पुखुली यक्क दुरु थना तिनि जुजुयात
 तुयूम्ह सा बी यकल ।

सिपाहीत फुक थः सांपिथाय, त्वःता थकल । हाकनं च
 मचा सकुशल वोगु खना लसि महारानीया मने घाले चि
 मरता इला व्यूगुथें जुल । महारानीया नया स्वना हेतिले
 मग्यंथें जुल । हाकनं छन्हु व महारानीं पाखय, लाकां जुजु
 यात यात “महाराज ! व देशे छगू अद्भुतगु मिहचा छपा
 दनि । मिहचाय, च्वनकि न्हाथाय हे घाःसां तुरंत वनेमै । व
 मिहचा छपा दःसा ज्यू । वनं वहे मचां जक कथाहय, फइ ।”
 जुजु न व अद्भुतगु मिहचा कायगु लोभ व मचायात सःता
 न्हापार्थें ज्या ववल । मचां मंजुर यात अले न्हापा स्वया नं
 अपो सिपाहीत व खर्च बिया व मचायात जुजु मिहचा
 काय्के छूत । सिपाहीतयूत न व मचां न्हापार्थें थः सांपि-

थाय् तया थः याकचा जक वन । हाकनं वहे लोहँद्योयाथाय्
 वया स्तुति याना सफका याना चवंबले लोहँद्योनं “थुगुसी ला
 खंगु ज्या सकल जुइ मखु” धाल । अथे धालं नं व मचा
 सोसां व ज्याय् बनेगु धका प्रण यात । व खना लोहँद्यव
 “अथे हे जूसा छंत चिकि धीकःम्ह मचा याना छ्वे धका संत्र
 छताः स्यना तुतां छपु नं बिया कपाले नं छुं आखः च्वया
 छवत । व मचा सरासर लसितेगु देशे द्वाहां वन । न्हापां ला
 लसितय्सं आःतिनि का काका हि व काक्या ला नयगु धका
 बल । तर मचाथा कपाले “छिमि हे छय्मचा खः” धका
 च्वयातःगु खनेसाथ मछाला थःपिंथाय् नाप सःता व्वना
 यंकल । अमिसं छय्मचा वल धका बांलाक बिचार याना नके
 त्वकै याना तल ।

छन्हु व लसिते द्यगुपुजा वल । द्यगुपूजाय् देखा महु-
 पित द्यगुद्यो क्यने मज्यूगुलिं व मचायात अंके मजिल ।
 लसितय् द्यगुयूजा न्याँय्केत वलं डवलं ड्वना वनेत ठीक
 यात । ड्वले लाक व मचां जिनवे धका खबया हाला धुमधामं
 पिरेयात । लसितेसं “खंला छिमि मांपिनिगु मिखा” धका
 हेका चिकने थुनातगु किप्यंगः मिखा न्द्योने तथा खःगु दिकेत
 स्वत । तर व मचा माने मजू । अथे “धव म्हिचा योला !
 थुकिं छंत यो योथाय् ब्वेकः यंकी” धका लसितेसं संका
 क्यन । बांलागु म्हिचा खनेबं चित्तबुझे जूगु थें याना मचा
 खःगु दिना क्यन । मचायात म्हिचा बिया हेकेधुन धैथें

लसिते भःभः धायूक तिसां तिया वलत पुना वगुपूजा भवे
 यावन । थुखे मचाया ध्व हे पाखय, लाका थः मांपिनिगु
 भिप्यंगः मिखा नं कया वहे म्हिचाय, च्वना व्वया वल ।
 लसितभ्सं मचा व्वया वगु खनाः तितुलिना हल । तर
 तुतांया न्होने छुं लगे मजुल, छाया धाःसां तुतां संकयव
 न्ह्याम्हं स्याय, ज्यूगु जुया च्वन । मचां तुतां छकः संकवले
 लाखे लसित छपांय, हे जुया सित । अनं व्वया ववं वहे
 लोहँद्योनाथाय, थ्यंका थःगु न्हापायागु रूप तुं कया लोहँ
 द्योयात स्तुतियाजा सरासर व मचा थः मांपिथाय, वल । उवले
 लोहँद्योनं वयात थः अबु नाप संग्राम यायगु खँ स्यना फुक
 न्हापा जूगु खँ कनाहःगु जुयाच्वन । उकिं वं न्हापां थः मांपिके
 लोका कया तःगु मिखा भिप्यंगलं हया दृष्टि तया बिल ।

व लोहँद्योनं स्यना हःथें थः बी नाप संग्राम यायगु धका
 घोषणा यात । संग्राम जुल । संग्रामे जुजुया हार जुल । मचां
 थः मांपि न्हयम्हं जुजुयाथ य, यंका न्होने तया वृत्तांत खँ
 कन । लसि महाराजीयागु खँ नं पिज्वल । लसियात स्याना
 बिल । फुक वृत्तांत खँयागु भू सीवसेलि जुजुं थःगु भूलया
 वमा फवना थः काय, व न्हय्हा महाराजीपित्त हाकनं खूब
 संस्कार भाना दुचायका सुखं राजभ याता च्वन ।

उलिचिया बाखं थुलि

सिन्हःपता मय्जुयागु बाखं

छगू देशे सिन्हःपता मय्जु धयाह्य मिसामचा छह्य दु ।
छन्हु व बाँलाक मःमःधायाका तिसां तिया वसलं पुना न्याकुं
काकां पिहांवल । लँय, वया च्वंवल्ले वं चखुं चा छह्य नापलात ।
चखुं चां, “सिन्हःपता मय्जु, सिन्हः पता मय्जु छि गन माय्गु ?”
धकान्यन । सिन्हःपता मय्जु, भतीचा कवछुना हिसिचा दय्क
पहःकया “काः दःसा पय्न्नं वने, व्वं दःसा भवे वने ।” धका
लिसः बिल । चखुं चां “जिके वये न्ह्याःला ?” धका न्ह्यसः यात ।
सिन्हःपता मय्जु “नयगु छु ? बाय् गन ?” धका न्यन ।
चखुं चां “जिगु बाय्ला अङ्गः प्वाले पिले खः । पाखासीं नं
च्वना । नयगु यात वा जाकिया धन्दा मदु केँ, का नं वारी
कयवे वनाः मालाः नया ।” धका लिसः बिल । सिन्हःपता मय्जु
“अहो ! ह्याखे ! आमथे जूसा ला जि अङ्गः प्वालं कुतुं वना सी
सा छु याय् ? म्हा ।” धका चखुं चिके मव । हाकनं ववं बखुं
छह्य नाप लात । बखुं नं नं “सिन्हःपता मय्जु, सिन्हःपता
मय्जु ! छि गन माय्गु ?” धका न्यन । सिन्हःपता मय्जु “काः
दःसा पय्न्नं वने, व्वं दःसा भवे वने” धका लिसः बिल । बखुं
नं “अथे जूसा जिके वय् न्ह्याःला ?” धका न्यन । सिन्हःपता
मय्जु “छगु बाय् गन ? नयगु छु ?” धका न्यन । बखुं नं जिमिला
देगले दीगले बासं च्वनेगु, नय्गु ला वा जाकि कःनि मुस्या

सिना नयगु यक्व दु' धका लिसः बिल । सिन्हःपता मय्जुया
 बखुं याकेनं वनेगु मन मवन । अले वं "अहो ! बिला देगलं
 कुतुं वना सित धाःसा छु याय ? म्हाखं !" धका मयं । हाकनं
 लँय ववं वं को छम्ह धोदुल । कोखनं अथे हे न्यं वले सिन्हःपता
 मयजुं "छंगु नयगु छु ? बाय, गन ?" धका न्यन । कोखं
 "जिला ततःभागु सिमाथ, बासं चवनेगु खः, नयगुया हके जि
 सर्वजात नया" धका लिसः बिल "अहो ! जि ला सिमां कुतुं
 वै धका साप हे ग्याः, हाखे !" धका सिन्हःपता मय्जु
 कोयाके नं मवं । आखिरे वं छुं छम्ह वैचंगु नाप लात ।
 वं नं न्हापा थें हे सिन्हःपता मय्जुया खं जूबले सिन्हः-
 पता मय्जुं "छंगु नयगु छु ? बाय गन ?" धका न्यन । "जिला
 छु वन्दा ! बाय, चवनेत जुजुया धुकू हे दु । चनेत तास, तिनिखा,
 मखमल आदि धैधैगु लासा दु । नयतनं ध्यो चाकु ग्वारा व
 मेगु साःसाः भिभि धाक्क नयगु दु" धका छुं खूब बयान यात ।
 छुं यागु फयगं खँ न्यना सिन्हःपता मय्जुया दिल छुं याके
 वन । "अय्सा छंके हे वेगु जल" धका वं वचन बिल । छुं
 वयात बिहा याना जुजुया धुकूती दय्का तःगु बासय् ववना
 थं कल ।

व्याहा याना हःगु गुलिचां मदुवं सिन्हःपता मय्जुया
 प्वाथे दत । क्रमश गुला दसेलि छम्ह मचा बुल । मचा बूम्हे-
 सित चिकं गाक गाक पाकेमाः धका छुं चिकं काय्त चिकं घले
 कसो वं वले थःहे चिकं घले कुतुं वना सित ।

थुखे सिन्हःपता मय्जुया चिकं का वंम्ह मिजं आतक्कं
 मवो, छु जुलं थे" धका थः हे वना सोवंबले विचरा छुँ चिकं बले
 कुतुं वना सिना च्वंगु खन । छुँया उजागु गति खनेव
 सिन्हःपता मय्जु कपाः दाया दायाः "यो छुँ भात, चखुं चिके
 मवना, बखुं चिके मवना छंके वया" धका बिताप याना ख्वया
 च्वन ।

थुखे जुजुया धुकुती दुने यक्कासी मिसा छम्ह नुगः
 मल्लिक ख्वया हःगु सः ताया जुजु व रानिपिं सकलें अद्भुत
 जुया धुकू चाय्का स्वःबले छम्ह मर्चा बूम्ह ल्यासेम्ह मिसा छम्ह
 ख्वया च्वंगु खना आश्चर्य जुया खँ न्यना स्वत । सिन्हःपता
 मय्जुं जुगु वृत्तांत फुक्क खँ जुजुयात विन्ति यासेंलि जुजुं
 "म्वाल, धन्दा काय मते, छंत जिमिसं दर्बारे हे तथा नका
 तय्गु जुल ।" धका तिमः बिया चित्त बुझे याना दर्बारे तथा
 पालन पोषण याना तथा तल ।

खिपतं न्ववाइगु बःखं

छगू देशे छम्ह धनाढ्यम्ह महाजन छम्ह दु । वया याकः
काय्, छम्ह दु । धुकू पिकू धंधं धाः । उकीसनं याकः काय जूगुलि
वं थः काय्यात यत्थे त्वंका यत्थे ञ्चीका तया तल । छन्हु व
काय्म्हस्यां परदेशे चाहू वनेगु मती तया बौम्हसिके विदा
कया थः याकःचा परदेश वनेत छैनं पिहांवन । ववं ववं व
महाजनया काय्, छगू तःधंगु खुसि सिथे लाःगु लँय, लात ।
वहे खुसि सिथं सिथं वना च्वंबले व महाजनया कायं खुसी
तुतां छपु लुपुलुपु च्वीके हया च्वंगु खन । महाजनया काय्,
लँय वनावं च्वन, तुतां नं नाप नापं तुं लखं लखं ल्यहें
पुयां वना च्वन । बराबर महाजनया काय्या मिला तुतामे
वना च्वन । ववं ववं छथाय्, खुसिसिथे छगू मोल्हुइगु
घाट थें दय्का तःगु यासे भयन । वहे घाटे ल्यासेह मिसा
छह लोहँयागु त्याथः सिथेतुं च्वना मोल्हुया च्वंगु महाज-
नया काय्, नं खन । तर उगु हे ईले लाक्क महाजनया काय्, नं
छगू अद्भुतगु दख खन । अन लखे च्वीके हया च्वंगु तुतांमं
अचानकं हे छह विशालकाय अजिगरया रूप कया वहे घाटे
सिथे च्वना मोल्हुया च्वंगु मिसायाथाय्, एकास्सी वना वयात
हितुमतु दिना वैगु दयँलय्, कातु काना तुरन्तहे स्याना बिल ।
मिसायात स्याय् धुनेवं व अजिगर हाकनं लखे वना तुतां तुं

महाजनया कायूनं थव अद्भुत खँ न्यना न्ह्यःला ज्यःला
 थयार्थे जुया न्हापां छकोला त्वले जुया च्वन । वैगु विचार
 शक्ति हे ज्या याय, फुगु मखुत । लिपा हाकनं वया मने
 “अहो ! जि छुं आःतक ममिगु करम याना वयागु महु ।
 लिपा नं यायगु धयागु खँ मने तयागु नं महु । अथे जूसां
 जि गथे योखाना सिनावने मालीतिनि धयागु बाणि जुल ।
 थ्वला साप हे आश्चर्य व असंभव खँ थें च्वं । अथे जूसां
 आवंछि जि थ्व मुलुक तोता मेमेगु हे मुलुके चाहू बने”
 धका मती तल । व महाजनया काय, देश देशावर चाह्युहुं
 रा४ दँ बित । न्हापा व भैरव भूर्ति प्यहां वया वयात भविष्य
 बाणी याना थकूगु नं वया लोमं थें ज्ञी धुं कल । छको निको
 लुमना हे व सां वया उकी छुं श्रद्धा व विश्वास दुगु मखुत ।
 छन्दु व महाजनया काय, लँय, ववं ववं छगू सुनसान निर्जन
 बनया दुने लाःवल । बने दुने ववं छथाय, तुगः हे मछिक
 मिसा छम्ह ख्वया बिलाप याना च्वंगु शब्द ताय दयावल ।
 “युजागु सुनसानगु बने गनं थव मिसायागु ख्वःसः वया च्वंगु
 ज्ञी, स्व हे स्वे” धका महाजनया कायूनं व ख्वःस न्यन्यं
 बना सोबले जङ्गले दुने लोहँहिति भवाराभवारां हाया च्वंगु
 थासे क्यासेम्ह छम्ह मिसा बिलाप याना ख्वथा च्वंगु खन ।
 महाजनया कायूनं व मिसायाके खूब माया करुणा तया
 “छ सु खः, छाय, छ ख्वया च्वनागु ?” धका न्यन । मिसां
 थःगु दुःखपूर्णगु खँ कना यंकल । मिसां “जि नय, त्वने व

पुणे नाथूतः ध्यवाः ध्यागुः स्वेगुः वै दुगुः मखुः । जिथ्येजाः म्हु
 दुःखिम्हः सुंहे वै मखुः । नः जितः करणाः तय्यः वचनः छम्ह
 ल्हादपि हे सुं कुः जित्ते संपत्तियाः नामः ध्वः हिशः निमः दुः ।
 ध्वः हिशः मियाः ध्यवाः उधानः मिया कीसा ज्यू" धका अनुरोधः
 यानः वं महाजनया काय्या लहाती हिशः निमः तय्यवित्तः ।
 महाजनया काय्यनं मनोः छुं शंकाः का पाप मती छुं मवसे
 "छं स्वय्या ध्वनागुया कारणा थुलि हे मखुला ? छं छुं धंदा
 कायः स्वतः ॥ जिं ध्व हिशः मियाः फच्छिफक्क अप्पो मूकया
 बी" धका मिसायातः मरोसा वित्तः । अले वं वयात "छं थन-
 हेतुं ज्वना च्वं, जिं थयों देशो द्वाहां वना ध्यवा कय्या ज्वना वय्य"
 धाक्तः । उक्ति कय्या महाजनया काय्या हिशः निमः ज्वना देशो दुने
 वजाये चाह्य वना हिशः मिदुगु प्रयत्न याः जुलः । तय्य संयोम
 ध्याय्ता का कयागु कर्मया लेखा धाय क हिशः निमः बहे देशा
 याय्य जुजुयागु वना कय्य जुया च्वन ॥ उक्ति व हिशः खुया यंकूदा
 मान्द स्वोके सुया कारणे जुजुयागु पाखों यक्क उपाय जुया च्वंसु
 जुया च्वन ॥ सुं मखुसं व हिशः ज्वना वः मन्नु ज्वना हे फःसा
 व मखुयागु ज्वना तुसंत राजद्वारे धाजिर याकेहि" धका जुजुं
 नाय्खि उवेकातागु जुया च्वन । महाजनया काय्या हिशः मीत्ता
 बजारे निथाय, स्वथाय, जक केने लात । तुरन्त वैत "जुजुयागु
 हिरा खूम्ह" धका दोष बिद्या प्यमुं क, चिन्ता राजद्वारे जुजुया
 थाय, न्द्योने थने संकल । जुजुं "हिरा खुया संकागु छं हे खःला ?"
 धका महाजनया काय्याके प्रश्न यात । महाजनया काय्यनं

थःगु निर्दोष व्यवहारयागुखँ जुजुयात विन्तिथात । जुजुँ "आम
 सत्य खः धैगु जूसा छु छं व मिसा कयनाबी फुला?" धका प्रश्न
 यात । महाजनया कायनं "अवश्य फु महाराज" धका लिसः
 बिल । जुजुँ "कासा व मिसा कयनाब्यु" धका महाजनया काय
 नापं न्हापा व मिसा तोता वोगु थासे तुं सोवन । तर अन
 थासे सुं हे खने मन्त । अथे जूगु खंबले महाजनया कायनं अद्
 भुतचाया छथो कबछुकल । धव फुकं भाग्ययागु चाल बाजी जक
 जुया च्वन । जुजुं हिरा खँ वहे महाजनया काययात ठहरेयाना
 वैत योखाया स्यायगु हुकुम बिल । उलि जुल नं महाजनया
 कायनं न्हापा जूगु भबिष्यवाणियागु खँ लुमंके मफु । योखाना
 स्याइगु थासे यंका महाजनया काययात योखाय्त खिपःयागु
 स्वःतिपाँय, ठिक्कयात । महाजनया कायनं आः थःगु ज्यान
 वनेयायगु छुं लँ मखन । योखाना स्याय्त वैत खिपःया लिक्क
 यंकूबले खिपतं थथे न्वँवाना हल । 'छ योखाया सीमाली तिनि
 धका भबिष्य वाणि जूगु खँ लुमंनिला ? छं शायद ल्वःमन
 ङ्गीफु । तर वहे खँ थौं पूर्ण ज्वीगु जुल ।" खिपतं न्वंवागु न्यना
 महाजनया कायनं थः तरे ज्वीगु लँ छुंमखमा स्वःतिपासय,
 थःगु ककु तथा योखाया प्राण त्याग याना वन ।

उलिचिया बाखं थुलि... ..

हिकुलीं हिकुलीं धाड़गु बाखं

छगू देशे छह महाजनया दतंकतं याकःकाय, छह
जकदु । काय ह्याय्ह जुया वसेलि व महाजनया काय्यात
बिहायाना बिया छय्मचा खंके आय्बुल । उकिं वं काय्यात
बिहा याना बीगु मती तया धाय् थासे भौमचा धाय्के छवत ।
तर काय्ह सिया धाःसा मां बौपिसं चूलाका ब्यूपिं मिसात
योगु मखु । वं थःत बिहायाय्ह मिसा थम्हं हे माला स्वेगु
धका धिपि याना चवन । मां बौपिसं गुलि खँ न्यंकेत स्वत
अय्नं काय्ह मानेजूगु मखु । छहथे छह बांवांलाःपिं मिसातेगु
जातः हल । अय्नं व काय्म्हं मिखां हे सोगु मखु । आखिरे
मां बौपि कायल जुया काय्यात हे त्वःता बिल । काय्म्हं
थःथमं हे भौमचा माःवनेगु मती तया मां बौपिंके बिदा कया
सरासर छैनं बिहां वन ।

लैय्, ववं ववं व छगू तस्वागु पहाडयागु लैय्, ध्यन ।
तस्वागु पहाडयागु तँः गया चवंबले वं छह साब हे बुढीह
मिसा छह चाधले लः कवबिया मफुमफु तँः गया थाहां वैचवंगु
खन । व बुढी स्थां स्वां दम पिकया लः घः घय्पुना तँः गया
चवंगु खना व महाजनया काय्या मने साब हे माया वन ।
वं व बुढी यात “अहो अजि ! छाय्, मफु मफु आमथे सास्ति
नया घः ज्वना वया चवनागु ? स्वाल जिं ज्वनाबी हिँ” धका

धया बुढीयाके क्वंगु लःधःधमंतुं कया कवबिया तं थाहाँ वन।
 बुढी नाफनापंतुं बलचा तकचना लाधः तयाविल। व महा-
 जनया काय, खना बुढी साब हे खुसि जुल। अंते वं वयात
 सुभा व्युब्धुं "भाजुवास वमेत्यमासु, खु जयाय, कने त्यमागु?"
 अमा लयन "अः अजि ! जितः मां जीमिसंमिदथं ब्याहा यमा
 बीगु खं न्याभना कवन। त्तर जितः धासा यःत मिसा यमं हे
 माता ब्याहा मायगु विचार जया कवन। उकिं अमहं मयाथे
 क्वंरह मिसा क्वंरह माले यका छेँ नं मिताँ मयागु यः" यमा
 महा मसया काभनं धागु सकतां खं सुखीयात पंंकल ॥ बुढी व
 महाजनया मायगु सनसुवा सीका धात, "अंदा काय, ब्या,
 जितं पुगु न्यागु न्याहाति मिया छंगु सनसुवा पुरेयाय।
 क्वंत बीनिता लहाणं पुरे नूह मिसा क्वंरह चूलाका बी ॥ तय
 अय ब्या यासुत तस्सकं थाकु ॥ लःमागु, मियागु व पर्वतयागु
 मय, दुः। अमसा सांरस व उपाय माःसा अय ब्या छं यायफै।
 छ थनं सरासर वने बले ततःधंगु खंगु पुखू छंगु छंगु याना
 खने दइ ॥ व पुखू मतिकंततःभोगु वधंगया वधंगु लोहँफाः दै।
 अहे लोहँफाः यच्युक बुया सिलाव्यु ॥ अले व लोहँफाःनं
 न्याभना छंत छंगु छंगु अरदान बी ॥ व खंगु पुखू मारयाना
 प्यंगुग, पुखुली ययतीवले अन छं रकंगः ब्याः लेहँ लेहँ पुया
 क्वंगु यती ॥ व पुखू सिभेसं चना छं तुतां छपुं तः सताला कया
 क्वं ॥ व ब्याःत मध्ये छंगः सुकसिभे बीरोगु ब्याः छंककसाति
 अथया छंथाय, पाये वै ॥ ववने छं अत व ब्याः कया अमं

॥ त्रिक-मस्वसे सरस्वर ध्वं ध्वं वा ॥ ॥ बुद्धीशत अन्यवाद
 विद्या वात्ये ध महाजनया काय, सरस्वर ध्वं ध्वं वात्ये हे
 दध्याथ, त ध्वं गु पुखुः दुधाय अन्य ॥ ध्वं पुखुली सिधेतुं छगः
 तत्ताः गु लीहैछागः सापहे ध्वं गया मोहर जुया ध्वं गु खन ।
 ॥ बुद्धी लीहै धागु ध्वं हे मखा ज्वी ॥ धका मती तया थमं कया
 फक न लीहै मा व्याल स्य च्चुसे मि च्चुसे ध्वं क सया यान्ता ध्वम ।
 सवले लाक आकाशवाणि जुया ॥ ॥ अहो, गुलि गुलि दत जिगु
 अहे मोहर जुया सिधति यान्ता ध्वं गु थौ जिगु अह हे व्याजसे
 ध्वं क सफा यासा ज्यू मह सु ख ? ॥ धका न्यन । महाजनया
 कायसे धः श परिक्कय स ज्ञाः का ध्वने गु खं कन ॥ ॥ अथे जूसा
 छं मिखा छको तिसिन्ता ध्वं पतख जायका मिखा कं ॥ धका
 लोहं नं न्यं वात । धात्ये मिखा छको तिसिन्ता पतख जायका
 कन्ता सोवले न्यन छह्य बुद्धी अफट जुया ध्वं गु खन । ध
 बुद्धी शत ॥ स्व छं व ज्ञाः का ध्वने तला वत । ॥ तर ध्वं ज्ञाय
 व्यापा हे आपद सिधद ज्वी । छ वयाय सज्यू । छं ध ज्ञा
 अह हे तुतामं लः साता कया तहातं ध्वने धं तिफः हे मस्वसे
 ध्वं वयूमा । छंत ल्यूसे पाथे तथं लिनु तिसा है, छं तिफः
 मस्वसे ध्वं हे तुतामं कयका छवया ज्यू । त थाफै थाफ हे
 शान्त जुया ल्याहातं ध्वमी ॥ ॥ छति धाय धुं का बुद्धी जैत ततां
 छधु विद्या न्यकतां कं कना छवत । ध धासं तापाक हे ध्वं
 धधाय मेगु पुखु छरू खने दत । न पुखुली नं अथे तहापा
 कना ध्वं लीहै माः मोहर जुया अथं राधा ध्वं गुली खन सफा

याना सिला ब्यूबले न्हापार्थे हे आकाशवाणि जुया न्वँवाना-
 हल । न्हापार्थे हे छद्म बुढी प्रकट जुल । वयात वं फुक खँ कन ।
 व बुढीं नं वयात "स्व मचा, छं व ब्याः कया लिफ, मस्वसे
 ब्वांब्वां वै च्वनेबले छंत पर्वतं हे लिच्त् लिना है । उगु हे
 बखते छं थ्व हे लोहँ छगलं कय्का ब्यु । पर्वत आफै हे
 शान्त जुया ल्याहां वनी ।' धका खँ रयना लोहँ छगः बिया
 छ्वत ! हाकनं अनं नं ववं ववं छथाय, तापाक हे ध्यसेलि
 स्वंगूगु पुखू ध्यंकः बल । अननं न्हापार्थे हे याना वथंगःगु
 लोहँफाः सफा याना ब्यूबले छद्म बुढी प्रकट जुल । वनं वयात
 "का स्व मचा ! छं थ्व ब्याः कया ब्वां ब्वां वै च्वनेबले छंत
 मि लिच्त् लिना है । अथे लिना हैबले छं थ्व हे ह्यँग्या छकुति
 लिफः मस्वसे लिखतं कय्काब्यु । मि थः हे शान्त जुया
 ल्याहां वनी" धका सकतां खँ कना छ्वत । अनं व महाजनया
 काय, स्वंगू पुखूनीसं च्वंपिं द्योपिसं स्वंगू बरदान बिया
 छ्वःगुलि मन हे स्वकु थाहां बोथें च्वंका तुतीं हे वँग, मध्यूथें
 च्वका बल । ववं आखिरे प्यंगूगु तधंगु पुखू दुथाय, ध्यन !
 पुखूसिथे वना दना शोबले धात्थें ब्याः स्वंगः अद्भुत कथं हे
 ल्यहे" ल्यहे" पुया लखेमना च्वंगु खन । वं न्हापायाद्म बुढीं
 कनाहःथें तुतां कया लः थःथाय, पाखे संकल । ब्याःत स्वंगः
 मध्ये दकमिबे चीगोगु ब्याः दगाः अद्भुत कथं हे वैथायपाखे
 ल्यहे ल्यहे पुया लिक्कबल । उगु पाखे लाका वंकाचाक्क व ब्याः
 थःग लहातिं ज्वना लिफः मस्वसे थुनां थुनां च्चीथें च्वंक ब्वां

व्वां बल । व्याः ज्वना भतीचा जक व्यांय वय. तात । लिउने
 पाखें भारा भारा लः जायावया वयात लिउतुलिनाहल । वयात
 लखं दाया यंकेत ठीक याबले वं थमं ज्वना वैव्वनागु तुतां
 छपु लिखत वांछवयाबिल । तुतां जकवांछवयाबीवंलःग्वारा २
 दाया वैव्वंगु शांत जुया छकलं हे लिचिला वन । अनं नं
 व्वांव्वां ववं भतीचा जक छु जाल भयानक शब्द पिकया पर्वत
 छगू दना वया वयात लिउतुमतु ल्यूवया च्वंगु वंचल ।
 पर्वतं लिखतं वैत कत्यलेत ठीक जूबले लाक वं लोहँ छगः
 वेगं लिखतं पुइक वांछवया बिल । लोहँ वांछवय्वं पर्वत नं
 थःहे शान्त जुया सरासर हे लिचिला वन । आःला बल्ल
 वचेजुल धका मती तथा व व्याः छगः कत्ताक ज्वना व्वांव्वां
 बनावं च्वन । हाकनं दनदन च्याना च्वंगु मियागु ज्वालां
 हे लिखतं वैत लिउतु लिना हल । व महाजनयः काय थुनां
 थुनां च्वीथें च्वंक व्वां बल । तर मियागु वेगे वया छु लगे
 ज्वी (छु चाः ?) लिउने पाखें मिया रापं पुनावोगु चायावल ।
 वयात खरानी याय्त छुं बिलंब दुगु मखुत । तर उथाय, हे
 लाक वं ज्वनावै च्वंगु ह्येगवा छकू लिखतं वेगँ वांछवया
 बिल । ह्येगवा वांछवया बिसेलि मियागु ज्वाला शान्त जुया
 ल्यादां तुं वन ।

व मिनुखँ थःगु साहस व वीरतां याना वयात गथे
 गथे कने स्थने याना छवत अथे अथे हे फुक पुरेथाना थःत परे
 जूगु बिपद तरेथाना व्याः छगः ज्वनावल । व्वांव्वां ववं

साप हो त्यानु चात्ता । वया मने 'थुलि थुलि भयानक आपण
 पाव यना आखिरे ठवहे वयाः छगाः कायगु महुगु जूसा दुख
 सिध्यागु फुफ व्यर्थ उबी' धका खँहहात । अथो जूसा वं वयाः
 जवन्ता तु वना चवन् । विचै विचे वया मजंमनं "सौता,
 धव वयाः छगाः लाणी थुलि दुःख कष्ट नया आखिरे थुके
 दुने छु दह ?" धका वयाःया उपसे वयात छुँ श्रद्धा विश्वास
 नै बढे उबीथे चवन् ॥ व्वां व्वां मवले मवले ला वं व वयाः
 वं हे छवन् कीला वयासु नं वयाः मने लुया वला ॥ अचनं
 वं वयाः जवन्ता वनासु चवन् । आखिरे साव हे नये
 त्वमेव्याकागु र उकीसनां त्यानुया कायल जुल । कथाव
 दिना वं "वका वयाः छको पवता स्वेमात थुके दुने छु दह ?
 स्वे" धका मती तया एकांत थासो वयाः पवता स्वे तयंवेले
 अद्भुत वं वयाः या दुने 'तत्सक्तं पवले मतो कीजक पव,
 व्याक पवले मतो कीसक्तं पव' धका छमू नायूगु सतं वयाहंगु
 वं वयाः । अले वया मने छमू आशा यागु जाः नै लुया
 वला ॥ "अवता अद्भुत रहस्यमाकागु हे वयाः खनी । स्वे
 थुकी छु पिहो वहा" धका तीजक पवता सोमसो अद्भुतया
 सिक्तं हे अद्भुत जुला ॥ वयाःया दुने छमू अत्यन्त बांझा
 बहु मुख तिसा तिया चवंदा लक्षण पूर्णदा मिसा वं
 अपम जुल ॥ व मिसा यागु वया लाक्षणा सना महाजनया
 वया मने प्रेमया खुसिकाः वला ॥ वा मिसा नै वया
 यः हे पुत्रा भावा मजे याता स्वामातं वयायाका मिसा ॥

इमिगु बिबाह अनहे जुल । उलियाना इपि निम्हं हर्ष व
 प्रेमं सने स्वाँ व्हेका सरासर छेँ बने धका बल । ववँ छगु
 थासे च्वंगु सिमाक्वे थयंबले महाजनया काय्या साबहे
 त्यानुया भतीचा बिश्राम याय, धका सिमाक्सँ वहे मिसायागु
 मुले थःगु छयों दिका गोतुल । भचा जाय्का वया साराक्क
 न्ह्योबल । भतिचा जाय्का अन छम्ह धात्थें हे बिरूपम्ह नें
 छम्ह हिकुलीं छगः ज्वना थयंकः बल । व नैनं व अपसरा थें
 वांताम्ह उकीसनं तिसाः वसतं म्म कः धाय्क तियातःम्ह मिसा
 खना न्हापां छकः ला अदभुत जुया स्वया च्वन । लिपा
 “धयवा खनेव महाद्योनं हे स्वंगः मिखा कनी” धाईथें नैया
 मती पाप वन । व नैनं ‘थव मिसायात छु’ उपाय याना
 स्याना वैगु थासे जि च्वने दःसा ज्यू’ धैगु कुचेष्टा यात । अले
 व मिसायात वं धाल “अहो मै जितः छं ह्मसीके हे मफुत
 ला ? छं जितः चिरिमां धाय्माः । छ मचाबले जि छंत बुया
 जुयाम्ह । थौं ल्यासे उरी धुंकल, उकिं म्हसीके मफुगु ज्वीका ।
 खँ ल्हायगुला यक्क दनि । आम माकुक दना च्वंम्ह मिजंयात
 छाय, न्ह्यो स्यंकेगु ? उकिं वैगु छथँने लोहं छगः तीजक फुसे
 तयाव्यु । मीपिं हूँ कन छथाय् वना याउँक छक्वो खँ ल्हायनु ।”
 थथे खःथें च्वंक चकना सय्का व मिसायात भाःतम्हेसिगु
 छयों लोहँतय, द्योने तय्कल । व नैनं व मिसायात अलग
 छथाय, यंका अनेक तरहनं नाना रकमगु खँ ल्हाना पत्यार
 यंकल । अले व व मिसायात “आम वसः तिसा छक्व जि

तिसा स्वे गथे चवनी थें" धका हेकाकाल । व मिसायागु वसः
 तिसा त्वका कया थमं तिइ धुनेव "गुलि बांला छक्कः स्वे, धन
 धाःसा न्हायू कं मदु, हुंकन तुंथी सां छको स्वः वनेनु" धका धया
 मिसायात नं व्वना यंका निम्हसिनं तुंथी कवस्वत । मिसाया
 मने छुं पाप दुगु मखु । अहो "साब हे लवः का" धका व
 मिसा लखे स्वस्वं धया च्वंबले नैनं लवाचाक्क वं मिसायात
 ल्होना तुंथी कुतका बिल । नैयागु कुरूपयागु बर्णन यानां सह
 जूगु मखु । ख्वा ह्येग्वार्थें हाकु, उकीसनं ख्वा छपातं सिन्हः
 दुम्ह (छ्याकःह्वा), मिखा छपा नं कांह्वा, थुलि बांमलाः कि सुं
 मनुखं खनेवं वयात गुकु हाकःगु कथि नं थो मखु । उजोम्ह
 नैया म्फः धाय्के धका व मिसायागु तिसा वसः तिया तीजक
 वना व न्हापा याम्ह मिसाया भातम्ह वना च्वंगु थासे वया
 लोहँ लिक्का मिजंयागु छयों थःगु मुले दिका सुमुक च्वना
 च्वन । भतीचा जाय्का व महाजनया काथ् दना मिखा
 ग्यले ग्यले याना स्वःबले उजागु कुरूपम्ह ह्येग्वार्थें हाकुम्ह
 छ्याकःम्ह उकीसनं छपा मिखा तिस्युम्ह मिसा खना छको ला
 थःगु मिखा यात थमं हे पत्यार याय् मफुत । मिखा जकं
 स्यनला धका च्वन । लिपा वं मिसायाके हे "गथे न्हाचः तिनि
 अपसरार्थें बांलाम्ह मिसा आः गथे आमथे कुरूपम्ह जुल ?
 मखु अवश्य नँ छ ला मेम्ह हे मिसा खः । न्हाचःयाम्ह मिसा
 गन वन ? गुथाय् वन ?" धका न्यन । थुजागु हे कथं
 महाजनया कायूनं नुगः खुलुखुलु मिका प्रश्न यात । नैयागु

ज्ञात लिसः बिइत ला छु कम उवी ? तुरंत हे व नैनं थाल-
 “अहो पुरुष स्वामी छःपिनि गथे संन्ह्यो वोगुथें । आमला संन्ह्यो
 धाइ । छःपिंगु छथों मुले दिका चवनाबले थुखे निभायो छकव-
 लं थिना बल कि जिगु ख्या हे मही कवःगुथें कवल । हाकनं
 पं गाना बया ख्या हे छ्याकःयाना बिल । उकीसनं थव हे सिमा-
 या हःब्वया बया जिगु मिखाय, सुया मिखा छपा नं तिसिका
 बिल । छु याय् ? थःगु कर्मया भोग खः । थव फुक वेदना
 सहयाना छःपिंगु छथों जि कवे दिके मछाला चवना चवनागुखः ।
 जिला वहे न्हाचःयाम्ह हे मिसा खः । छःपिसं छुं शंका कया
 बिज्याय् मते ।” थथे हे अनेक तरह नं खँ छुना व महाजनया
 काय्यात वं बिश्वास वंकल । महाजनया काय् नं अथे थथे
 हे धाय् मफुत । नैयागु ख्या यागु ढंग खँखं वयात अन हे
 त्वःता थः याकःचा जक बिस्सू वने मास्ति वेकल । हाकनं
 थम्ह हे बलिमछि कष्ट सिथा सास्ति नया व्याः कया हया व्याः
 नं प्याहां वोम्ह हे मिसा खः धागुलि त्वःता वनेगु वया मन
 मवन । न्हाथे जूसां वहे खै धका बिश्वास याना नैयात सरा-
 सर थःगु छेँ व्वना यंकल । मां बौपिन्त नं वं “न्हूम्ह भौमचा
 व्वनाहया, न्हाथेजूसां थव जि हे माला हयाम्ह जितः चित्तबुझे
 जू” धका सकसितं न्यंकल । थुखे मां बौपिनि काय् भाजुं
 दुतहःम्ह न्हूम्ह भौमचायागु छवा स्वस्वं न्हिलेला ख्वयेला जुया
 चवन । न्हापां गुलि गुलित बांबांलापि मिसात हे चित्त मवं
 धका हक्क हक्क जावः लित वियेके छूव म्ह काय्या थौं थमंहे

गुलि देश बिदेश चाहू जुया ल्ययाहःम्ह मिसायागु खा हे
 गजबगु जूगुलि सकसिनं छप्पा म्हुतुं धाय्थें “धिकार मनूया
 बुद्धि ! तःधंगु कुल घरानथात ल्वेकेमा ! न रूप, न गुण, गुजाम्ह
 साक्षात नकतिनि दिपं दनावोम्ह मनूथें जाम्ह मिसा हल ।”
 धका आश्चर्य जुया च्वन । नैया धाःसा तःखा छेंया मौमचा
 ज्वी दत, साः साः भिं भिं नयदत, यत्थे पुनेदत धका तुति वँय,
 मचुया च्वन । अय्सां अपराधीया मने शान्ति गर्न दइ ?
 न्हाथे हे साक भिक नया जूसां वया नया तिलेभंगु मखु ।
 उखें वैला थुखें वैला धैथें मने त्रास जुया वयात त्रासं सते-
 चाय्गु तोतूगु मखु ।

थुखे व नैनं तुंथी मिसायात कुतका छ्वसंलि अनतंथी
 अत्यंत हे बांलागु पलेस्वां छफो थाहां वया साबहे बांलाक ह्वै
 च्वन । वँ वना ल्याहां बोपि निम्ह प्यम्ह ज्यापु दाजु पिसं
 व खनः “अहो गुलि बांलागु पलेस्वां तुंथी प्याहां वै च्वंगु,
 थ्वला महाजनया काय्याथाय् हे चढेयाय् यंकेमा” धका
 पलेस्वां थ्वया ज्वना वना वहे महाजनया काय्याथाय्
 चढेयाय् यंकल । महाजनया काय् नं पलेस्वां साब हे अपूर्व
 कथं बांलागु खना कोथाय्, बांलाक तयातल । नै कोथाय्, द्वाहां
 वंबले पलेस्वां खनेव वहे न्हापायाह मिसा धका सीका
 काचाक कया कुचाकुचा याना कयेवे वांछवयाबिल । बांछ्वया
 तःथासं लैं बुया वया च्वंगु सुयां होस दुगु मखु । लिपा अन-
 याम्ह कयव नायोनं खन । गुलि बांलागु लैं बुया वैच्वन धका

गजब जुया वं व लैं कयाहया महाजनया काय्यात बीहल । व
 नैनं वहे लैंयागु कयाब दाय्के धका भुतुली द्यछुना दाय्का
 च्चंबले लैं कयाबया धले दुने पाखें “हिकुली, हिकुली” धका
 दासि वया पुसा नाप हुतेयाना हल । नैंचिया हंसं थाय, तोतूगु
 थें च्वन । मत्त व बाकिदनिगु लैं कयाब वं कयबे बांछ्वया
 बिल । हाकनं उकिया नं मेमेगु तर्कारी बुया वैगुनं अथे हे
 तर्कारी मय, धका भुतुली दाय्कातैगु पुसा हे थिना “हिकुली
 हिकुली” धका दासी वया बिइगु । थुखे नैंया ग्याना प्याथे
 च्चवंपि किमि हे सीगु । तःकः मछिः अथे ज्वी धुसैंलि छको
 बांछ्वःगुली तःसागु धालेमा छमा बुया वया उकी अत्यन्त हे
 बाँलागु धाले छगः सया च्चंगु खने दया च्वन । अद्भुत
 कथं बाँलागु धाले सया च्चंगु खना गजब जुया धाले खाःवनेत
 कयब नायोने सिमा गया स्वतं कयब नायोयागु ल्हाति थीथे
 च्वनकि धाले मन् मन् थाहां थाहां वना बिल । आखिरे गुलि
 सनं नं सुनानं धाले खाय, फुगु मखुत । महाजनया काय्म्ह हे
 सिमागया धाले खाः वं बले तिनि सुमुक खानाहय, फत ।
 महाजनया काय्न् कोथाय, दुने हया धाले प्वलेत ठीक
 थाबले लाक धालेया दुने “तस्सकं प्वले मते चीसकं प्व, सं
 महुथाय, प्वले मते सकलें न्होने तथा प्व” धका न्ववाना
 हल । अथे न्ववाना हःगु खना अत्यंत हे आश्चर्य जुया सकलें
 जहानपि मां बी पर्यन्तं सःता न्होने तथा तीजक नरमगु ल्हा
 याना वं धाले प्वला स्वत । धाले जक प्वलेवं दुने न्हापार्थें

हे जःम्ह अर्थात् न्हापायाम्ह हे स्वीनिता लक्षण युक्तम्ह मिसा प्रकट जुल ।

“का, जि छगु खँ कना हय्, खःपिं न्हिले मदु, न्ह्युपिं ख्वेमदु” धका धाल । वं उलि धाय्वं अन न्ह्योने दना च्वंम्ह नैया “आ जितः मखुथे ज्वीगु जुल” धका हूहू ख्वयाहल । थुखे व मिसा न्हापा महाजनया काय् दना च्वंबले व नै वया हेका यंका तुंथी कफाना थकूगु निसें याना किसिम किसिमगु तरकारी जुया आखिरे धाले जुया प्याहां वयागु तक्यागु अद्भुतगु खँ वृत्तांत सकसितं न्यंकल । व मिसायागु खँ न्यन्यं महाजनया काय् नं थः न्हापायाम्ह मिसा प्राप्त जूगु खना हर्ष जुया न्हिला हल । अथेहे वया मां बौपिं सकल परिवार जहानपि नं खुसि जुल । तर नै हिकु हिकु लना ख्वया च्वन । आखिरे व नैया कुरुर्मया फलं वैत हे कःवल । अन च्वंपिं सकसिनं व अलक्षणम्ह चण्डालम्ह नैयात इज्जत कया सपः ध्वना पितिनाछ्वत । रूप गुण व लक्षण युक्तम्ह न्हूम्ह भौमचायात रीत पूर्वक दुचाय्का मां बौ व कयाहःम्ह काय् भाजुया मन हे मने खां व्हेका च्वन । थव सकतां छगू कर्मयागु हे फल खः ।

उलि चिया बाखं सुलि